JOANA D'ARAGÓ (1344 - 1384)

per

M. MERCÈ COSTA

Directora de l'Arxiu de la Corona d'Aragó

I

Infanta d'Aragó

Des de molt petit, Pere III havia estat destinat pel seu pare a establir lligams familiars amb la casa de Navarra. Tenia poc més de set anys quan el rei Alfons i el sobirà navarrès Felip d'Évreux li feren contreure esposalles amb Joana, la filla gran d'aquest darrer, que tenia una edat semblant a la de Pere. El matrimoni, però, no fou dut a terme, ja que ella, encara nena, entrà al monestir de les clarisses de Longchamp, a París; cal no oblidar que els seus pares eren francesos: Felip era nét del rei Felip III, i la reina Joana n'era besnéta, com a filla del rei Lluís X. [1]

Mort el rei Alfons, Pere reprengué les relacions amb Felip de Navarra, i d'elles sortí el projecte de matrimoni amb Maria, una altra de les filles d'aquest. Els joves promesos, temorosos que les esposalles contretes abans entre Pere i Joana no constituïssin un impediment, demanaren la dispensa corresponent al papa Benet XII, el qual els la concedí el 14 d'abril de 1338. [2] El matrimoni, que s'havia de celebrar a Saragossa, per malaltia de la núvia tingué lloc a Alagó el dia 25 de juliol d'aquell mateix any. [3]

Ben aviat començà d'arribar la descendència. L'any següent nasqué el primogènit, Pere, que morí al cap de pocs mesos, el 1340. El segon fill no nasqué

[1] R. Tasis, *La vida del rei en Pere III* (Barcelona 1954), 223: diu que la infanta Joana de Navarra es casà amb el vescomte de Rouen.

[2] Archivio Segreto Vaticano (= ASV), reg. Vat. 126, f. 108; reg. Avin. 85, f. 203v.

[3] *Chronique catalane de Pierre IV d'Aragon, III de Catalogne, dit le Cérémonieux ou «del Punyalet»*, ed. A. Pagès (Toulouse-Paris 1941-1942), 92-93.

fins a l'estiu de 1342, a Poblet, i fou una noia, Constança. Al cap de dos anys tothom esperava amb ànsia l'arribada d'un hereu. Un diumenge, el 7 de novembre de 1344, a l'hora de dinar, veié la llum al palau de Barcelona el nou infant reial.[4] Però fou encara una infanta. La desilusió degué ésser majúscula. Amb tot, el diumenge següent, dia 14, se celebrà solemnement el bateig a la capella del palau. Fou padrina la que legalment podia dir-se besàvia de la neòfita, la reina vídua Elisenda de Montcada.[5] El nom escollit fou el de Joana, probablement en honor de l'àvia materna, Joana de Navarra.

Tot seguit el rei marxà a Perpinyà per raó dels esdeveniments provocats pel seu litigi amb Jaume III de Mallorca. No tardà gaire a fer-hi cap també la reina amb les dues petites infantes i tot llur seguici. El seu sobreatzembler Pere Guillem de Millà s'encarregà de llogar un centenar de bèsties, entre les de sella i les de bast. N'hi havia 28 per a dur solament la roba de les viatgeres reials i dels acompanyants. Hi havia 24 homes per a portar les andes en les quals viatjava Joana; cadascun d'ells cobrava 20 diners per dia. La comitiva sortí de Barcelona el dissabte, 11 de desembre, i entrà a Perpinyà el dimecres, dia 22. Als homes de les andes els fou pagat el sou de tres dies per al retorn, a més de les despeses pròpies del viatge, l'hostal, i la civada, la palla i les ferradures per a les bèsties. El cost total del viatge fou de 4.018 sous i 2 diners.[6]

L'arribada a Perpinyà fou com una festa major que durà tots aquells dies de Nadal. Tota la població mostrà la seva joia amb festes i balls, i fins i tot el rei sortí del seu palau i prengué part a la dansa.[7] Aquesta eufòria, però, tingué la seva contrapartida: un projecte d'atemptat contra la família reial, que fou descobert a temps. Al cap d'un cert temps, la cort tornà a Barcelona. Consta que el rei sortí de Perpinyà el novembre de 1345. És probable que la cort el seguís, si no havia començat de marxar ja abans.[8]

D'aquest primer temps de la infantesa de Joana queda el record de les persones que eren al seu voltant. Pero Noves de Vera, cambrer i reboster major de la reina, i Joan Martínez d'Entença, successor seu el maig de 1345, s'encarregaven de tenir en ordre les cambres de la reina i de les infantes, posar cortines, comprar llençols, i palla i oli per a la iluminació, etc.[9] Cada mes hom els pagava les despeses que havien fet. La cambrera Soreta Martínez de Viscarra estava al servei de les infantes des del 20 de novembre de 1344; cobrava anualment 130 sous per a despeses d'indumentària, més una suma periòdica per

[4] *Chronique*, 223, 224; J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón* (Zaragoza 1689), l. VII, c. 82.
[5] *Cronique*, 223, 226; TASIS, *op. cit.*, 97.
[6] Arxiu de la Corona d'Aragó (= ACA), Reial Patrimoni (= RP), r. 456, f. 34v.
[7] *Chronique*, 232; ZURITA, *op. cit.*, VII, 82; TASIS, *op. cit.*, 98: diu que podia tractar-se d'una dansa semblant a la nostra sardana.
[8] *Chronique*, 236-237; TASIS, *op. cit.*, 106, 107.
[9] ACA, RP, r. 456, ff. 25, 30, 34, 39v, 54, 60v.

a sabates.[10] El cuiner de les infantes era Domènec Abat, que cobrava també 130 sous per a vestits i encara altres quantitats per a sabates i per a les despeses d'allotjament.[11] Joana estava directament sota la cura de la seva ama, Romia de Clariana, la qual rebia per a vestits 360 sous anuals.[12] I fou posat també al seu servei, el primer d'abril de 1345, un domèstic de la reina anomenat Miquel Sànchez de Càsseda, el qual per dues mesades cobrà 270 sous.[13]

Una nova infanta, Maria, vingué a fer companyia a les altres dues, l'estiu del 1346. I quan finalment arribà el sospirat hereu, un altre Pere, fou per a viure ben poc i per a causar la mort de la seva mare. Segons la Crònica reial, fou el dia 16 d'abril de 1347, a València; segons Tasis, fou cinc dies després de la mort de l'infant.[14] La Crònica afirma que la joia per la naixença de l'infant durà ben poc, perquè aquest morí a l'hora del seny del lladre, és a dir, al vespre.[15] Amb això sembla donar a entendre que morí el mateix dia de la naixença, que, si seguíssim l'opinió de Tasis, hauria estat el dia 11. Del testament de la reina, datat el dia 9, podria també deduir-se que, quan el dictà, l'infant encara no era nat, per tal com fa esment de les tres infantes amb els respectius noms, i fa hereu universal el seu fill baró «proxime nasciturum», i, naturalment, sense nom; això vol dir que encara no en tenia cap. Però, d'altra banda, hi ha uns fets que provarien que el primogènit visqué alguns dies. Existeixen uns esborranys de la joiosa participació del naixement de l'hereu, datats el 24 d'abril.[16] El dia 11 de maig el rei ordenava a Garcia de Llorís i a Ponç de Vilaragut, executors testamentaris de la seva muller, que paguessin al sastre d'aquesta, Ponç de Pont, 18 lliures i 7 sous que li eren deguts per teles de diversos colors comprades per al difunt primogènit i per a les infantes; és clar que podria ésser que l'infant no arribés a vestir cap d'aquestes teles ni per un moment.[17] De tota manera, no és això el que ara més ens interessa.

La reina Maria, en el seu testament, pensant que els seus fills es trobaven en la línia de successió al regne de Navarra que, si el cas venia, s'hauria d'unir al d'Aragó, deixava a Constança la seva corona més gran si havia d'ésser hereva, i a Joana, una corona que el rei li havia donat i un lligament de perles. Si Constança no fos hereva — pel fet d'haver-hi un possible primogènit —, li correspondria aquesta segona corona i a Joana li quedaria, amb les perles, la corona

[10] ACA, RP, r. 456, ff. 71, 80.
[11] ACA, RP, r. 456, ff. 65v, 76v.
[12] ACA, RP, r. 456, f. 35v.
[13] ACA, RP, r. 456, f. 72v.
[14] *Chronique*, 93, 240; TASIS, *op. cit.*, 107, 109.
[15] *Chronique*, 242-243.
[16] ACA, Cancilleria (= c), Cartes reials (= c), Pere III, caixa 17, sense número. - Fem notar que de totes les cartes reials donem la signatura antiga i més coneguda. Actualment es troben en procés de revisió, i per a futures recerques caldrà veure a l'Arxiu les correspondències amb la numeració moderna.
[17] ACA, C, r. 1531, f. 42v.

d'or que la reina havia rebut de la duquessa de Normandia — muller del futur Joan II de França —. Com que podia disposar de les 60.000 lliures de sanxets o tornesos que havia donat en dot al seu marit i de les vint mil que ell, així mateix, li havia assignat, deixava 20.000 lliures a cadascun dels fills si no heretaven Navarra. De les restants, n'havien comprat el castell i la vall d'Uixó, que serien per al segon fill que tingués; si aquest fill arribava a heretar-los, llavors el rei repartiria, a parts iguals, entre les filles les 20.000 lliures del seu valor. Assignava també a les filles, presents i futures, a parts iguals, 57.000 sous barcelonins sobre el lloc de Vila-real; servirien per a comprar joies o vaixella d'argent, a voluntat d'elles si eren casades o eren majors de 16 anys, i a voluntat dels marmessors de la mateixa reina i del tutor d'elles si eren menors. Els llegava encara les seves joies personals, perles, anells, pedres precioses, vintes d'or i d'argent; la seva capella amb els seus draps d'or i altres accessoris; i els ornaments de la seva cambra. Hauria d'ésser lliurat tot immediatament a l'arquebisbe de Tarragona i quedaria en dipòsit a la sagristia d'aquella seu fins que les filles fossin grans o es casessin. Llavors els seria repartit també tot equitativament. I si per alguna necessitat hom n'havia de vendre quelcom, elles tindrien facultat de redimir-ho. Disposava que de les seves filles se'n podrien casar tres; les altres, si en venien, havien d'ésser monges. Entre els nombrosos llegats n'hi havia també un de 1.500 sous per a Romia, ama de la infanta Joana. Finalment, en cas que el rei es tornés a casar, nomenava com a tutor dels seus fills l'infant Pere, comte de Ribagorça, oncle del sobirà. [18]

Les disposicions de la difunta reina foren obeïdes de la millor manera possible. El llegat a Romia de Clariana fou pagat el 6 de setembre. [19] Toda Martínez de Riglos guardava les joies amb l'inventari corresponent. La reina Joana de Navarra, com a mare i marmessora de Maria, demanà una informació dels béns que aquesta havia deixat. Per això, requerí de Toda una relació de les esmentades joies. [20]

El rei actuava, al començament, com a administrador de les seves filles. Així, vengué a Berenguer de Codinachs les rendes de Vila-real per quatre anys a comptar des del primer de gener de 1348; el preu de venda fou de 5.010 sous, que el comprador havia de pagar als marmessors de la reina. [21] Ben aviat, però, la fretura d'un hereu féu que Pere hagués de contreure nou matrimoni, aquesta vegada amb Elionor, filla del rei Alfons IV de Portugal. La cerimònia tingué lloc el novembre de 1347. D'acord amb el testament de Maria, el rei

[18] ACA, c, r. 1531, f. 3.
[19] ACA, c, r. 1531, f. 50v.
[20] ACA, c, r. 1531, f. 68.
[21] ACA, c, r. 1531, f. 51.

confirmà l'infant Pere com a tutor de les infantes el 18 de desembre; aquest donà com a fiadors Bernat de Cabrera, Pere de Fenollet, vescomte d'Illa, i Felip de Boïl. [22] L'infant Pere es preocupà que les joies quedessin dipositades a la sagristia de la seu de Tarragona, tal com era ordenat. I el rei prometé formalment que no en tocaria ni en deixaria tocar mai cap fins que les infantes fossin grans. [23] Els oficials d'elles havien de rendir comptes de llurs càrrecs al tutor; i hi hagué un intent, per part del mestre racional, de fer-los donar també compte a ell de llur gestió. Això el rei ho decidí a favor de l'infant tan solament. [24]

Les infantes vivien de les assignacions que el rei els tenia fetes, a més de les rendes procedents del testament de la reina. Una de les assignacions, de 3.000 lliures (o 60.000 sous) anuals fou feta a Constança, per a provisió de la seva casa i de les seves germanes, sobre les rendes de Cotlliure el 23 de maig de 1347, i hom la transferí, el 17 de juliol del mateix any, a les rendes de Mallorca. Comptant amb aquestes, el marmessor Bernat de Puig (o de Pujol) hagué de donar 450 sous en préstec per a provisió de la casa. Els procuradors de les rendes mallorquines havien de pagar-li després aquella quantitat, que hauria d'ésser retinguda per a aquest fi a l'hora de lliurar els comptes. I malgrat estar disposat, per alguna causa, que els diners de la procuració anessin directament al rei, hom els ordenà que paguessin puntualment l'assignació a les infantes. [25] L'any 1350 hi hagué una confusió referent a aquestes rendes. Pere Jordan d'Urries menor demanà al rei que fos feta sobre d'elles una assignació de violari a Berenguer Torrelles, que, segons Urries, era domèstic de les infantes i havia estat llur metge a l'època de la pesta. Però, després, sembla que hom descobrí que allò no era veritat. El rei, que hi havia accedit pensant complaure les seves filles, a més de revocar la concessió renyà Urries tal com ho tenia merescut. [26] El 1356, Huguet Cardona havia de prestar 500 lliures per a provisió a Ferran de Calaceit, comprador de les infantes, el qual les tornaria quan rebria d'elles les mil lliures de la terça de Mallorca corresponent al mes de maig; la qual fou pagada el juny. [27]

Quan el rei ordenà la casa de les infantes manà també que sempre que elles anessin en una població on hi hagués aljama de jueus, aquests haguessin de contribuir amb el parament de sis llits per a llur servei. Les aljames protes-

[22] ACA, c, r. 1531, f. 78, 79v.
[23] ACA, c, r. 1531, f. 75v.
[24] ACA, c, r. 1531, f. 67.
[25] ACA, c, *r.* ETAE, ff. 87v, 92v.
[26] ACA, c, r. 1414, f. 179; A. LÓPEZ DE MENESES, *Documentos acerca de la peste negra, EEMCA,* VI (1956), 383; ACA, c, r. 1134, ff. 78, 78v.
[27] ACA, c, r. 1326, ff. 176v, 249.

taren i l'ordre fou revocada; però el rei veié que aquella contribució era molt necessària i decidí de restablir-la. [28]

La reina Maria havia comprat a Ramon de Boïl el castell i la vall d'Uixó per 48.000 sous, que no li foren pagats. El 26 de febrer de 1348, quan ja el deute, amb interessos i tot, arribava a 59.000 sous, l'infant Pere volgué posar-hi remei; però en el dilema de tornar a Boïl la possessió del lloc que ell, generosament, havia donat a la reina sense esperar-ne el pagament, trobà que això també seria perjudicial per a les seves nebodes; i decidí de lliurar a Boïl les rendes de Vila-real, tot i que estaven compromeses a Berenguer de Codinachs, fins que se n'hagués cobrat el valor del deute d'Uixó. Si el primer de gener vinent no s'havia arribat a la suma deguda, el tutor acabaria de pagar allò que faltaria. [29] Un mes després, ell mateix vengué les rendes d'Uixó a Nicolau López d'Oteiza, cambrer reial, per un any. [30] Finalment, al cap d'un any, els marmessors de la reina Maria pagaren a Boïl els 59.000 sous deguts. [31] La possessió de la vall d'Uixó fou molt respectada. Només una vegada, sabem que el governador de València i el racional Berenguer de Codinachs, encarregats de fer demandes per a l'armada reial, feren pagar als jueus i moros de la vall 4.000 sous. Les infantes se'n queixaren i els foren restituïts a elles els diners. [32]

De totes aquestes rendes n'haurem de tornar a parlar més endavant. Deixem dit, només, que, d'altra banda, ja el 1349 tenien les infantes els llocs aragonesos de Granyén, Pompién i Ahuero. I que el rei els donà el lloc d'Alfantega, confiscat a Ponç de Soler que havia esta condemnat a mort com a unionista a València. [33]

Quant a les joies, algunes eren guardades també a la seu de Barcelona, on foren dipositats, a més, els comptes i cauteles que havia rebut l'infant Pere, l'agost de 1351. Algunes joies d'argent les tenia fra Berenguer de Vivers, prior de Montserrat. [34] El 2 d'octubre de 1356 el rei dóna instruccions al seu protonotari Mateu Adrià per a cancellar el dipòsit de Tarragona. Constança, a punt de casar-se, es titulava ja reina de Sicília; i Joana, amb els seus curts dotze anys, havia estat ja la candidata per a més d'un príncep i era promesa al comte d'Anjou. Per tant, havia arribat l'hora que elles fessin una carta de definició a l'arquebisbe i capítol de Tarragona i una altra a l'infant Pere. Ambdues cartes anirien incloses en un document confirmatiu del rei, i les joies serien

[28] ACA, c, r. 1531, f. 24v.
[29] ACA, c, r. 1531, f. 96.
[30] ACA, c, c. Pere III, caixa 42, núm. 50.
[31] ACA, c, c. Pere III, caixa 46, núm. 38.
[32] ACA, c, r. 1327, f. 75.
[33] ACA, c, r. 1132, f. 31v; r. 1531, f. 22v.
[34] ACA, c, r. 1531, f. 66, 67 (2 docs.).

lliurades, a la fi, a les hereves de la reina Maria. [35] En aquests documents, datats el 5 d'octubre, hom fa una relació de les joies i dels objectes dipositats. Es tractava de tres cofres. En el primer hi havia les joies de la reina, consistents en cinc corones d'or i pedres precioses, un lligament de perles, una garlanda i una flor de lliri d'or, un capell de sol de vellut vermell i perles, una bossa de fil d'or i perles i dues caixetes de vori que contenien diversos anells, didals, camafeus, fermalls, etc. En els altres dos cofres hi havia robes, draps de la capella i objectes de culte i alguns llibres eclesiàstics. [36] Pel que fa als ornaments de la capella i de la cambra, foren descrits en un inventari que apareixia en el pergamí 825 de l'arxiu de Santa Clara de Barcelona. Fou fet el 7 de novembre de 1360, en lliurar Joana, en comanda, aquests ornaments i altres coses a l'abadessa d'aquell monestir, dit també de Sant Daniel de les Menoretes. La infanta, el 13 de juliol de 1363, ordenà a l'abadessa que ho donés tot al seu fidel cambrer Joan de Bunyol, qui en féu àpoca, el dia 24, novament amb la descripció dels objectes, en presència de Berenguer de Relat, tresorer de la reina Elionor. Probablement Joana ho disposà així en previsió del seu matrimoni amb el rei de Castella, que en aquells moments devia creure segur. [37]

No tots els afers de la marmessoria foren resolts fàcilment. El marmessor Ponç de Vilaragut morí en possessió d'alguns béns. El seu hereu fou un monjo de Ripoll, fra Galceran, que malgrat les citacions de l'infant Pere i del mestre racional es negava a rendir comptes. El rei ho arreglà manant que li fossin embargats els béns de l'herència de Ponç. [38] Aquest frare era probablement l'almoiner fra Galceran de Montclar, que, el 1361, juntament amb altres dos homes de Puigcerdà, actuava com a comissari per a tutelar els drets de les infantes sobre alguns llocs de Rosselló i Cerdanya, dels quals els havien fet cessió les mateixes universitats dels llocs. La universitat de Perpinyà se'n desentengué i rebé, en això, un tracte especial. [39]

La reina Elionor, la portuguesa, no tingué gaire temps per a conèixer les seves fillastres, les quals degué veure molt poc. A mitjan febrer de 1348, i encara el 8 d'octubre, els escrivia donant fe de la seva bona salut. [40] Però aquell any fatídic havia de causar dues víctimes, almenys, dintre la família reial. Una d'elles fou la mateixa reina, que morí a Eixèrica el 30 d'octubre. En el testa-

[35] ACA, c, r. c. Pere III, caixa 19, núm. 202.

[36] ACA, c, r. 1327, ff. 189v, 193.

[37] P. SANAHUJA, *Mobiliari de la infanta Joana, filla de Pere III*, AST, XII (1936), 165-172 (= «Homenatge a Antoni Rubió i Lluch», II).

[38] ACA, c, r. 1531, f. 67.

[39] ACA, c, r. 1174, f. 21v; r. 1173, f. 82v.

[40] ACA, 6, r. 1562, ff. 4v, 20v; J. VINCKE, *Leonor von Portugal, Königin von Aragón, 1347-1348*, APK, III (1963), 235 i 242; M. COSTA, *Leonor de Portugal, Reina de Aragón*, «Actas do Congresso Histórico de Portugal Medievo», III (Braga 1965), 99.

ment deixava a les filles del rei, amb gran discreció, les joies i perles que a ell li semblessin més convenients. La segona víctima, primera cronològicament, fou la petita infanta Maria, morta cap al començament de juny, probablement a Montblanc. [41]

Les infantes seguien el costum viatger de la cort però no sempre es trobaven prop del rei. Hem vist que el 1345 tornaren de Perpinyà a Barcelona. No sabem ben cert si anaren seguint la seva mare, per bé que podríem suposar-ho, a Poblet i després a València. Per la tardor de 1347 tenien ganes de veure el rei i li feren demanar que anés a trobar-les a Tarragona. Ell, des de Saragossa, els respongué que els seus afers no li ho permetien, però que podrien veure's a Vilafranca. [42] D'allà devien passar a Barcelona, on s'allotjaren en una casa de la sagristia de la seu, les obres de la qual havia fet fer el batlle de la ciutat, Pere de Bertrallans. [43] Després vingué l'etapa de Montblanc i la mort de Maria. L'infant Pere comunicà la trista nova al rei, que era a València. Aquest li respongué recomanant-li les altres infantes, ja que quan comença la desgràcia en una casa és possible que continuï. Si no li semblava prou sa el lloc, havia de dur-les a Poblet; i fer-les vestir de negre. [44] El juliol ja eren a Poblet. El rei encara no estava tranquil i recomanava al qui li ho havia escrit, possiblement Ponç de Vilaragut, [45] que si li semblava millor les portés en algun altre lloc de Catalunya. I havia de pagar, a elles, 12.000 sous de les rendes d'Uixó i 5.000 de les de Vila-real. També demanava a les filles que l'informessin sovint de llur salut. [46] No obstant això, desitjava de tornar-les a veure i volia que anessin a Terol, amb intenció de seguir vers València; però en arribar-hi ell primer i trobar l'ambient malsà, ordenà a Garcia de Llorís, majordom de la reina Elionor, i a Pere Jordan d'Urries menor que desistissin del viatge i que les duguessin on millor els semblés, mentre no fos per aquella regió — per on devia témer que s'estengués la malaltia —, i que estiguessin en un lloc d'on fàcilment poguessin anar a reunir-se amb el rei quan aquest ho cregués factible. Ell, de tota manera, continuava el camí cap a València; a Eixèrica, en efecte, havia de perdre-hi la muller. Les infantes havien d'ésser portades, de moment, a Montalbà o a Vall-de-roures. [47] Es detingueren a Sarrió i finalment foren allot-

[41] ACA, C, r. 1063, ff.68-69, 71; VINCKE, *op. cit.*, 238; COSTA, *op. cit.*, 100. Sobre la mort de la infanta Maria: ACA, C, r. 1131, f. 13v; VINCKE, *op. cit.*, 237; ACA, C, r. 1562, f. 15; LÓPEZ DE MENESES, *op. cit.*, 301; COSTA, *op. cit.*, 10.

[42] ACA, C, r. 1128, f. 98x; LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio documental del reinado de Pedro IV de Aragón*, CHE, XIV (1950), 186, doc. XVI.

[43] LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio*, XIV, 187, doc. XVII; la signatura del document publicat, potser per error tipogràfic, no ha permès de trobar l'original.

[44] ACA, C, r. 1131, f. 13v.

[45] El registre 1131 es troba en molt mal estat de conservació, cosa que en fa molt difícil la lectura.

[46] ACA, C, r. 1131, ff. 30, 30v, 79v.

[47] ACA, C, r. 1131, ff. 77v, 80, 90, 99, 107, 116; LÓPEZ DE MENESES, *Documentos*, 320, 332-323, 327-328.

jades a Terol. Era l'època de les lluites contra els nobles unionistes. La batalla de Mislata havia obert al rei les portes de València, on entrà el 10 de desembre de 1348.[48] L'endemà mateix escampà la notícia del seu triomf per mitjà de diverses lletres; d'entre elles, una anava adreçada a les seves filles per tal que compartissin la seva alegria.[49]

Passaren uns mesos i arribà una nova reina, Elionor de Sicília, que esdevingué muller de Pere III el 27 d'agost de 1349.[50] Aquesta fou gairebé l'única mare que, de prop o de lluny, conegueren les infantes: Constança per breus anys, fins al seu matrimoni, i Joana per tota la seva llarga joventut. Elionor es preocupà de les petites fillastres i de fer-les contentes. La primera festa d'Any Nou, el 1350, els regalà dues copes d'argent que havia fet comprar pel seu reboster major Ramon de Copons a Ponç de Vilaragut, corredor de València.[51] Així i tot, els reis volien veure's lliures de la cura constant que exigien unes filles encara joveníssimes, i les enviaren a Perpinyà amb Toda Martínez de Riglos, tot encomanant-les al governador del Rosselló, Guillem de Bellera. Eren a Tarragona, els primers mesos de 1350, quan el rei ordenà el trasllat del cos de la reina Maria a Poblet. Hauria volgut que les filles assistissin a l'acte i els digué que esperessin el seu avís, llevat que ja haguessin sortit cap a Perpinyà; en aquest cas havien de continuar tranquil·lament el camí.[52] Tampoc no les havia deixat anar a la coronació del rei de Navarra com Constança li havia demanat, possiblement induïda per la comtessa de Foix. Digué que ja es veurien amb aquesta en algun altre lloc, però que, de moment, fessin el viatge a Perpinyà tal com ja havia estat decidit. Per a aquest viatge els enviava 1.000 sous per tal que compressin una mula per a les andes; si els faltaven més diners, podrien manllevar-los i quan ell, des de Saragossa on es trobava, anés a Catalunya, ja ho pagaria tot.[53]

Les dues nenes començaren de mostrar llur personalitat. Unes vegades eren afectuoses, com quan demanaven al rei noves de la seva salut;[54] d'altres, feien valer llur parer en certes qüestions. El rei volia que els fos arreglat un apartament a dalt de tot del castell de Perpinyà, per tal de tenir-les ben isolades de la cort quan aquesta hi fos. Les habitacions ocuparien la golfa i una part de la torre que mira vers la vila. Però elles no ho acceptaren i llavors els oferí una reforma dels estables, una volta traslladat el bestiar en un altre lloc. Les infantes li feren comunicar per Bernat de Moriello que prenien tres cambres sota la

[48] TASIS, *op. cit.*, 141.
[49] ACA, C, r. 1131, f. 149.
[50] TASIS, *op. cit.*, 147.
[51] ACA, RP, r. 458, f. 50.
[52] ACA, C, r. 1134, f. 44v.
[53] ACA, C, r. 1134, ff. 37, 37v.
[54] ACA, C, c. rebudes Pere III, 512.

cambra dels Timbres. El rei hi accedí, no sense comentar que haurien tingut més espai si haguessin fet el que ell els deia. [55]

A Perpinyà, el 27 de desembre de 1350, nasqué l'infant Joan, que no tardà a tenir el títol de duc de Girona. [56] Les infantes prepararen llavors un viatge a Osca, on havia d'anar a veure-les llur oncle Carles II de Navarra. [57] El 22 de febrer de 1351 els foren concedits 5.000 sous per a les despeses del viatge; el setembre de 1353 encara els n'eren pagats 2.700 sous. [58] Sembla que no fou l'única vegada que anaren a Osca; en tot cas, potser des d'allà feren una etapa a Catalunya i finalment emprengueren el viatge de retorn, d'Osca a Perpinyà, perquè el desembre de 1355 els foren acreditats 5.000 sous més per a despeses d'aquest retorn que, diu el compte, ara acabaven de fer. [59] El mes de juny de 1354 els reis havien marxat cap a Sardenya. Des de Roses, abans d'embarcar, Pere III recomanà a les seves filles que, mentre durés la seva absència, visquessin prop de la costa, ben aconsellades per l'infant Pere, a fi de facilitar les notícies mútues. [60] Constança i Joana es traslladaren a Montblanc i allà, quan ja estaven, com diuen elles, amb «gran ansia e angoxa dins nostres coratges» per no haver tingut altres noves del seu pare, reberen una carta d'aquest, datada el 22 de juliol, que les informava dels afers de l'illa mediterrània i del triomf de l'estol reial a la batalla de l'Alguer. [61] No s'oblidaren tampoc d'escriure a la reina, dient-li com desitjaven que ella i el rei tornessin ben aviat; l'espera, però, havia de durar un any, dins el qual es creuaren encara altres cartes informatives del bon estat de salut respectiu. [62]

Encara el rei era a Sardenya quan, d'acord amb una vella idea seva, negociava per casar la seva filla Constança amb el rei de Sicília. No obstant això, havien de passar cinc anys més abans que ella abandonés la cort paterna per a traslladar se al seu nou reialme. [63] Joana estava per quedar-se sola. Des del 1350, s'havia acollit a la cort la seva cosina Isabel, filla del dissortat rei de Mallorca, després de la derrota d'aquest a Llucmajor i de l'empresonament de l'hereu. Isabel fou promesa al marquès de Montferrat i marxà cap als seus nous dominis el setembre de 1358. Els altres infants, Joan i Martí, eren encara petits, i molt més la infanta Elionor, nascuda el 20 de febrer de l'any darrerament esmentat. Joana era ja una donzella casadora, però havia de viure

[55] ACA, C, r. 1134, ff. 119, 123, 126; LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio*, XIV, 195, docs. XXX i XXXI; p. 196, doc. XXXII.
[56] TASIS, *op. cit.*, 151.
[57] ZURITA, *op. cit.*, VIII, 44.
[58] ACA, RP, r. 335, f. 64.
[59] ACA, C, r. 1326, f. 86; RP, r. 337, f. 78v.
[60] ACA, C, r. 1136, f. 42.
[61] ACA, C, c. rebudes Pere III, 584.
[62] ACA, C, c. rebudes Pere III, 602; r. 980, f. 71v.
[63] M. COSTA, *Oficial de la Corona d'Aragó a Sardenya (segle XIV)*, AStS, XXIX (1964), 346.

encara molts anys a la seva llar itinerant. El 1363 anava a Lleida amb la reina Elionor.[64] Una nova infanta li féu companyia per un temps: Maria de Portugal, vídua de l'infant Ferran, marquès de Tortosa. En ésser aquest assassinat, el 16 de juliol de 1363, Pere III no permeté, per qüestions polítiques, que Maria tornés al seu país natal. Ella i Joana, guiades pel majordom Alfons de Castellnou, anaven seguint més o menys els desplaçaments de la cort. Pel març de 1365 es trobaven a Almenara quan fou anunciada l'arribada de la reina Elionor a Barcelona. El rei volgué que les dues noies anessin a reunir-se amb ella i ordenà a Castellnou que les hi acompanyés: «pero en lo cami no les façats cuytar de guisa que'ls enuig ans vajen per lurs covinents jornades».[65] El 1368 Joana es trobava també, amb tota la cort, a Barcelona.[66]

A Joana devia preocupar-la, naturalment, la incertesa del seu esdevenidor, el veure que, un any darrera l'altre, els casaments projectats s'esfumaven, amb el disgust que cal imaginar per a tota la família; especialment si es tracta, com era el seu cas, d'una família reial, on les noies no són sinó un peó en la partida d'escacs de la política i la diplomàcia, i una penyora d'aliança i de pau entre la cort paterna i la pàtria d'adopció. Però a Joana li quedaven, entre altres possibles distraccions, els petits problemes de les seves rendes. Ja l'any 1349 fou discutida a les infantes la possessió dels llocs de Granyén, Pompién i Ahuero, per Pere d'Eixèrica, hereu de la difunta Maria, vídua de Pere d'Ayerbe. S'entaulà un plet, el rei ordenà el segrestament dels llocs i manà al justícia d'Aragó que entengués en la causa, juntament amb Joan Ximénez d'Osca; hi actuaria com a procurador fiscal Joan Aldaguer, jurisperit de Saragossa.[67] Ignorem el resultat del plet, però es devia resoldre a favor de les infantes, per tal com hi ha notícia que més tard cediren els llocs de Granyén, Robres (hom no parla de Pompién) i Ahuero al rei. Per tal de poder fer-ne permuta, el rei els concedí suplement d'edat, el 12 d'octubre de 1357.[68] Els tres llocs havia de donar-los el rei a Àlvar Garcia d'Albornoz i, preveient alguna protesta de llurs habitants, donà ordre de detenció i confiscació de béns contra els que no volguessin prestar homenatge al nou senyor.[69]

Les infantes no devien disposar de gaires diners. Un canviador de Perpinyà, Pere Blan, els havia fet, el 1356, un préstec de 5.000 sous i elles, en penyora, li havien lliurat dues corones. Per l'abril de 1359 quedà saldat el deute amb la paga de set lliures al canviador barceloní Arnau Branca, a qui Blan

[64] ACA, RP, r. 347, ff. 76v, 104.
[65] ACA, C, r. 1210, ff. 7, 44v.
[66] ACA, C, r. 1217, f. 236v.
[67] ACA, C, r. 1132, f. 31v; r. 1531, f. 109v.
[68] ACA, C, r. 901, f. 172.
[69] ACA, C, r. 901, f. 176.

havia cedit el crèdit. Branca retornà les corones i les corones retornaren a la cort. [70]

Al Rosselló les infantes tenien en comú els llocs de Clairà i Sant Llorenç, i al Conflent, el de Vinçà. Abans de marxar Constança a Sicília, firmaren amb el seu pare uns capítols: Constança volia que els llocs fossin de Joana fins que aquesta es casés; si li faltaven diners per al dot, podria vendre o empenyorar a carta de gràcia, de les rendes dels dits llocs, fins al valor de 150.000 sous barcelonins. Quan Joana es casés, passarien els llocs al rei, exceptuant-ne els béns mobles i la responsabilitat de pagar-ne els deutes. Si una d'elles havia de tornar a la cort i no havia rebut tot el seu dot, tindria aquells llocs per tota la vida. [71]

Però en marxar Constança, per a pagar-li el viatge fou alienat el castell i la vall d'Uixó i també ho foren els drets de les infantes sobre els llocs rossellonesos. L'assignació sobre Mallorca havia tornat al rei. Joana quedava sense res. Llavors el rei li assignà 25.000 sous anuals, mentre fos soltera, sobre els 60.000 sous, que ara ell cobrava, de les rendes de Mallorca; el rei no en tocaria res fins que ella hagués cobrat l'assignació, la qual cosa es faria en tres pagues de 8.333 sous i 4 diners l'any. [72] D'altra banda, el rei li tenia molts deutes. Fins al primer de setembre de 1370 no es disposà Pere III a arreglar en ferm la situació econòmica de la seva filla. Li devia el llegat de la reina Maria, que sumava 20.000 lliures (o 400.000 sous); més un terç del llegat que hauria correspost a la infanta Maria si hagués viscut, és a dir, 133.333 sous i 4 diners (els altres terços els rebien el rei i Constança); més un terç dels 57.000 sous que les tres germanes tenien assignats sobre Vila-real, és a dir, 19.000 sous; més un terç d'aquesta quantitat, corresponent a la infanta Maria, o sigui, 6.333 sous i 4 diners; més 60.000 sous per la composició que havia fet Joana amb el rei per la meitat de les rendes dels tres llocs del Rosselló, que ella no rebia d'ençà de la marxa de Constança. Pels llocs aragonesos donats a Albornoz, li quedava en ple domini la meitat dels dos llocs de Clairà i Sant Llorenç, és a dir, 150 mil sous; el rei tenia l'altra meitat que havia estat de la filla gran. L'acord estipulava la venda en alou d'aquesta meitat pel rei a Joana i la venda a carta de gràcia del lloc de Vinçà, al Conflent, i dels tres llocs d'Aragó. El preu seria de 618.666 sous i 8 diners: per l'esmentada meitat dels llocs i per Vinçà, 468.666 sous i 8 diners, i pels aragonesos, 150.000 sous. Joana prometia revendre al rei tots aquests llocs, junts o per separat, i també la meitat dels al-

[70] Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (= AHPB), F. de Ladernosa, manual del 1359, ff. 61v, 62. Totes les dades procedents d'aquest Arxiu ens han estat facilitades per la Srta. Maria-Teresa Ferrer i pel Sr. Josep M. Madurell. Els ho agraïm ben sincerament.

[71] ACA, c, pergamins (= p) Pere III, 2180.

[72] ACA, c, r. 1420, f. 128v.

tres dos que li corresponia a ella, si el rei li'n donava 150 mil sous.[73] Seguidament era disposada la possessió dels llocs aragonesos a favor de Joana, així com la dels rossellonesos, que hauria de prendre, com a procurador, el capellà reial Bernat Català.[74]

No havien passat quatre mesos, que Pere reclamà a Joana els llocs de Granyén, Robres i Ahuero, que li eren necessaris per a tramitar la redempció de Sarinyena. La compensació, per a aquella, vingué per mitjans bon xic complexos. En ésser donat a l'infant Martí el comtat de Besalú separant-lo del ducat de Girona, calgué compensar l'infant Joan i li fou donat el lloc de Vila-real. Ara hom donava Vila-real a Joana en franc alou, i a Joan li assignaven 4.500 sous jaquesos censals sobre la jueria de Saragossa.[75] A més, Joana rebé 1.000 sous jaquesos per despeses de la transferència de Robres i Granyén.[76] En realitat, les infantes ja havien tingut drets sobre Vila-real. Precisament, segons Alart, els llocs del Rosselló els havien estat donats en esmena per Vila-real quan el rei havia volgut donar aquest lloc a Enric de Trastàmara.[77] Pels llocs rossellonesos ja hi havia hagut dificultats l'any 1362, ja que les universitats de Perpinyà i de Vilafranca de Conflent volien obligar-los a contribuir amb elles, que eren reials, a l'ajuda que hom prestava per a pagar gent armada, en la guerra de Castella. En aquest cas, el rei volgué que fos rebuda dels tres llocs la dita ajuda en concepte de préstec i separadament dels llocs reials, ja que, pertanyent llurs drets a la infanta Joana, eren considerats com de nobles.[78] Quan finalment Joana es casà, les qüestions sobre les rendes persistiren i evolucionaren segons ja veurem.

Seria curiós de poder-se imaginar quin aspecte tenien les infantes i com anaven vestides. Els llibres de la tresoreria, tant del rei com de la reina, ens donen el testimoni de diverses compres de vestuari. La reina Elionor, vers la fi del 1350, els féu fer dues gonelles amb dues canes de drap de Malines de color viola, comprat a Ramon Llaurador, draper de Perpinyà; i dos cossets de drap d'or folrats amb una pena de vaire, amb les mànigues perfilades d'ermini i embocadures també de vaire.[79] L'any 1351, a més de pagar els deutes de la reina Maria al sastre de les infantes, Domènec Riera, hom pagava, d'una banda, set canes de presset vermell i dues penes vaires, i de l'altra, quatre canes i mitja

[73] ACA, C, r. 998, f. 14v.

[74] ACA, C, r. 998, ff. 19v, 20, 48v. Segurament té relació amb aquests afers un rebut que signà el notari Francesc de Ladernosa a Bernat Català, de 20 florins d'or que aquest li pagà en nom de la infanta, el 15 de desembre de 1371, per la confecció de diversos documentos de composició, redempció, violaris, etc. (AHPB, F. de Ladernosa, manual del 1371-72, ff. 128v-129).

[75] ACA, C, r. 1084, ff. 155v, 160; r. 1085, f. 2.

[76] ACA, C, r. 1232, f. 75.

[77] B. ALART, *Notices historiques sur les communes du Roussillon,* 1.e série (Perpinyà 1868), 211.

[78] ACA, C, r. 1183, f. 139v.

[79] ACA, RP, r. 459, f. 41v.

de drap verd de Bruges, tot destinat a aquelles.[80] Després, a Joan de Cutxo, de Barcelona, li foren comprats per a les infantes dos draps d'or damasquins, dos velluts negres i dues penes vaires flamenques.[81] I a Francesc Marrades, draper de València, dues penes vaires d'onze tires cadascuna.[82] Consten, més endavant, altres despeses menys especificades: l'any 1354, per a les infantes i l'infant Joan;[83] l'any 1356, per a Joana i Isabel de Mallorca quan hom els preparava els casaments; [84] el 1358, per a les dues germanes; [85] i per a Joana sola, el 1359 fou comprada una sella,[86] el 1361 una pena de vaire flamenca per a una manteta, el 1363 li eren donats 2.411 sous i 11 diners per a una escala d'argent, muntada en fusta, amb una capsa per a conservar-la, i 231 sous i 8 diners per a comprar perles,[87] i pel juny de 1366 consta que li fou comprada una mula amb el seu cabestratge.[88] Més endavant la reina Elionor assignà una pensió anual de 5.000 sous per al seu vestir.[89]

L'esperit ordenancista de Pere III es transferí a la seva tercera esposa. Elionor de Sicília tingué ben organitzada la seva casa i els seus servidors, des del primer de setembre de 1349, cinc dies després del seu matrimoni. En un trasllat de les seves ordenacions, del primer de maig de 1367, hom pot veure el capítol referent al servei de la infanta Joana. Hi consta personal de diverses èpoques, però, en tot cas, sembla haver estat tot ell del seu servei exclusiu, independent del de la infanta Costança.[90] Les persones que hi figuren són les següents:

Bertran de Salanova, «qui talla devant la dita senyora infanta». Cobrava 3 sous diaris. Després fou salmedina d'Osca, i figurava encara com a domèstic de Joana l'any 1367.[91]

Garcia de Miranda, ajudant de la cambra.

Elvira de Vilafranca. Fou inscrita a la casa de la reina i destinada al servei de Joana el 20 d'agost de 1361; tenia un home de peu i una cambrera per al seu propi servei. Per als viatges tindria una bèstia per a cavalcar i una atzembla per a dur el bagatge; i mentre fos a la cort, 4 candeles diàries i 450 sous anuals per a vestits.

80 ACA, C, r. 1531, f. 57v; RP, r. 331, ff. 49v, 77v.
81 ACA, RP, r. 333, f. 65v.
82 ACA, RP, r. 335, f. 66.
83 ACA, RP, r. 337, f. 95v.
84 ACA, RP, r. 338, f. 123; C, r. 1566, f. 63; A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'Història de la Cultura catalana mig-eval*, I, (Barcelona 1908), 170: ACA, C, r. 1326, f. 176; r. 1327, ff. 91v, 110v, 111.
85 ACA, RP, r. 340, f. 131v.
86 ACA, C, r. 1168, ff. 91, 91v.
87 ACA, RP, r. 343, f. 111v; r. 347, f. 159v; r. 346, f. 54v.
88 ACA, RP, r. 352, ff. 149, 167v.
89 AHPB, F. de Ladernosa, manual del 1372, f. 32v.
90 ACA, C, r. 1564, f. 112.
91 ACA, C, r. 1217, f. 117.

Una altra Elvireta de Vilafranca, distinta de l'anterior, consta inscrita el 15 de febrer de 1368: disposaria d'una bèstia per a cavalcar i de mitja atzembla per a transport, dues candeles diàries, el subsidi anual de 300 sous per a vestits i 12 diners mensuals per a sabates.

Elionor de Risu. Donzella, inscrita el 12 de setembre de 1361, amb condicions semblants a les de la darrera esmentada.

I així mateix, Blanquina de Salada o Sasalada, una altra donzella. Aquesta es casà amb Francesc Roma. El 18 de gener de 1373 foren pagats a la infanta Joana 2.500 sous que li havia donat per dot. [92]

Jacma Sapera. Ajudant de la cambra, inscrita el 4 d'agost de 1362. Tenia 130 sous anuals per a vestits i 12 diners mensuals per a sabates.

Constança de Castellnou. Donzella, inscrita el primer de desembre de 1372, amb les mateixes condicions de les donzelles anteriors.

Abans d'aquesta ordenació sembla que era Toda Martínez de Riglos qui dirigia les operacions. El seu marit, Pere Jordan d'Urries, batlle general d'Aragó, demanà al rei que admetés Elvira Fernàndez de Vergua, i així fou fet, el 7 de desembre de 1348; per l'abril de 1349 li fou concedida una sella i un tabard per a cavalcar. [93] Així mateix, pocs dies després, el rei volia que Toda escrivís a Beatriu de Cardona per fer-li veure la necessitat que la seva filla Beatriu Cornel entrés al servei de les infantes en espera de passar al servei de la reina que havia de venir; però fou el rei mateix qui acabà fent la gestió familiar.[94] Hi ha també notícia d'una Joana de Canaria, de qui hom sap que cobrà 50 sous per a vestits, el mateix any 1349. El 26 d'agost de 1352 li foren concedits 1.000 sous per al seu matrimoni, però no els cobrà fins al cap de quatre anys, quan li fou renovat el document de concessió que ella havia perdut i li foren assignades les 50 lliures sobre la batllia de Perpinyà.[95] Per una disposició del 8 de juny de 1354, Toda havia de procurar que entrés com a cambrer de les infantes, o almenys a la seva casa, Joan de Bunyuel (o Bunyol), germà de fra Jordà de Bunyuel.[96]

Altres membres que no figuren a l'ordenació de la reina són: Elvira de Càsseda, cambrera de la infanta l'any 1361; el cambrer Sanç de Torres, que aquell mateix any cobrava 101 sous i 3 diners de salari; el comprador Ferran de Calaceit, pels anys 1354-56; el porter Miquel Sánchez de Verdún, l'any 1355; i cal tampoc no oblidar el majordom ja esmentat, Alfons de Castellnou.[97]

[92] ACA, c, r. 1355, f. 133v.
[93] ACA, c, r. 1131, f. 152v; r. 1136, f. 38v.
[94] ACA, c, r. 1131, ff. 152v, 169.
[95] ACA, c, r. 1136, f. 34v; r. 1327, ff. 59v, 91.
[96] ACA, c, r. 1136, f. 45v.
[97] ACA, RP, r. 342, ff. 202, 87; c, r. 1531, f. 22v; r. 1326, ff. 69, 176v.

II

Promesa d'Europa

És ben conegut el costum dels monarques medievals, dictat per mil raons d'Estat, de combinar els matrimonis de llurs fills quan aquests es trobaven en la primeríssima infantesa, poc menys que de bolquers. Però gosaríem dir que ben poques princeses es devien veure al centre de tan nombrosos i diversos projectes matrimonials com Joana d'Aragó durant els primers 29 anys de la seva vida. El seu pare veia sempre en ella una clau per a les seves complicades aliances internacionals. Podem imaginar-lo malhumorat i cavilós, quan cadascuna de les perspectives de tracte s'esvaïa, afegint al nou fracàs l'amargor constant de veure transformar-se la filla, cada vegada més, en una fadrina vella. Cal no oblidar el concepte de les edats propi d'aquells segles, quan una persona de quaranta anys ja era considerada gairebé com entrada en una venerable ancianitat. Sense comptar que per al rei era com un deshonor el fet de no aconseguir la collocació d'una filla com s'esqueia a la seva alta posició. Val a dir que Joana fou ben dissortada, fet i fet. Si hem de creure el rei de Castella, era una noia notablement lletja; per bé que aquesta podria ésser l'opinió, només, d'un pretendent despitat. Suposant que fos veritat i que tingués realment el nas més llarg del que hom el sol tenir — potser s'assemblava al seu pare, que quant a escaiença no era cap prodigi —, certament aquestes circumstàncies no devien ajudar gaire a la conclusió de cap mena de tractes.

Però, així i tot, ben poc devien influir-hi quan hom començà de comptar amb ella, que sapiguem, ja que tenia només quatre o cinc anys. A l'època de les discòrdies entre Pere III i la seva família castellana, complicades amb les lluites unionistes, ell intenta, conciliatòriament, de fer una aliança amb Alfons XI de Castella, que protegia la seva germana Elionor, vídua d'Alfons el Benigne, i els dos fills d'aquesta, Ferran i Joan. Pere III envia Berenguer d'Abella i el canonge Vidal de Vilanova a Alfons XI, a proposar-li un pacte d'amistat en el qual entraria el matrimoni d'una de les seves filles amb Enric, el més gran dels bastards d'Alfons. En virtut del matrimoni, Pere demana que sigui donat a Enric el regne de Múrcia i els llocs més importants de la frontera castellano-aragonesa; no hi accedeix Alfons, perquè Múrcia forma ja part dels seus regnes titulars i no ha de separar-lo de la Corona. No obstant això, l'aliança l'interessa i envia a València els seus nuncis Velasco Martínez i Alonso Gonzàlez de Gallegos, a reclamar l'ajuda en naus acordada entre els reis per a la campanya de Gibraltar; i al mateix temps, a demanar la infanta Constança per a l'infant

Enric. Pere III havia perdut la seva segona esposa i sembla que Alfons li proposà també un nou matrimoni amb una filla seva bastarda. Pere es devia enfurismar, encara que es disposà a respondre polidament amb una negativa total: la muller que li proposaven només tenia sis anys, com la seva mateixa filla; ell necessitava un hereu i no podia esperar vuit anys per a casar-se, tant era així que ja havia començat de negociar amb la cort de Sicília per a un proper matrimoni i no podia tornar enrera sense que fos en deshonor seu. Quant a Constança, seria també deshonor de casar-la amb un bastard, ja que ella era la seva primogènita i, de moment, hereva; a menys que Enric pogués titular-se rei de Múrcia.[98] Diu Zurita que, malgrat tot, Pere III envià Bernat de Cabrera a Castella a tractar el matrimoni de l'infant, no ja amb Constança, sinó amb Joana, mentre li donessin a ell els llocs de la frontera. Cabrera parlà amb la mare d'Enric, Leonor Núñez de Albornoz, i amb l'almirall Manuel de Bocanegra. El 29 d'agost de 1349, al camp de Gibraltar, fou fet l'acord amb el rei Alfons. Però, amb tot, el matrimoni no arribà a terme per la resistència d'aquest a concedir a Enric els llocs demanats.[99]

Aquest projecte referent a Joana s'entrecreuà amb un altre que fou discutit més llargament. Morta la reina d'Aragó, Elionor de Portugal, convenia sempre a Pere III de conservar les amistats amb la cort portuguesa. Molestat per l'actitud castellana i la política familiar d'Alfons XI, favorable a l'enlairament de la seva descendència bastarda, trameté els seus missatgers a Portugal a explicar la situació i a tractar d'ajudar la reina i l'infant legítims de Castella.[100] El missatger fou el dominic fra Bartomeu Ferrar, inquisidor de Mallorca. I duia l'encàrrec de conservar i reforçar els vincles entre les dues corts peninsulars, mitjançant la proposició de matrimoni entre Ferran, nét del rei de Portugal, i la infanta Joana. Pere III oferia en dot d'aquesta 30.000 lliures. Si la proposició era ben vista, el missatger havia d'enviar la notícia a Catalunya per un correu i esperar l'arribada a Portugal d'un procurador que aniria a signar l'acord en nom de Pere.[101] La negociació fou laboriosa: un nunci portuguès, mestre Alfonso, doctor en decrets, vingué a parlar llargament amb Pere III.[102] Aquest feia mèrits davant Alfons IV assegurant-li que la seva filla ja tenia altres pretendents, però que ell preferia a tots l'infant Ferran.[103] Tanmateix, el matrimoni no fou conclòs. Per quina banda fallà, no podem endevinar-ho.

El cert és que, almenys, un altre pretendent ja existia o potser es perfilava

[98] ACA, C, r. 1130, f. 2; ZURITA, *op. cit.*, VIII, 33.
[99] ZURITA, *op. cit.*, VIII, 35.
[100] La reina era precisament Maria, filla d'Alfons IV de Portugal i germana de la difunta reina d'Aragó.
[101] ACA, C, r. 1130, ff. 6v, 13-14.
[102] ACA, C, r. 1134, f. 24v.
[103] ACA, C, r. 1134, f. 33; LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio*, XV (1951), 173, nota 2.

a l'horitzó de Pere III. L'any 1349 havia acabat la qüestió de Mallorca amb la batalla de Llucmajor, la mort de Jaume III i l'empresonament del seu fill. Jaume III havia venut, el 18 d'abril d'aquell any, a Felip VI, rei de França, el palau, la ciutat i la batllia de Montpeller i el castell de Lattes.[104] Pere III allegà la substitució posada en el testament de Jaume I el Conqueridor i recolzà en la traïdoria del rei de Mallorca, feudatari seu, per a declarar nulla la venda, reclamar la restitució a favor de l'hereu presoner i fer valer el seu dret, com a senyor feudal, a adquirir les possessions dels traïdors; afegint-hi tota la baronia de Montpeller, Omeladès, Carladès i Frontinyà, que Felip VI havia segrestat. Per tot això anà a París Pere de Fenollet, el gener de 1350. En resposta, el degà de París, Ramon de Salgues, vingué a parlar amb el rei Pere per veure d'arribar a un acord. El mateix papa Climent VI l'havia fornit d'una recomanació per tal de ben disposar l'ànim del rei.[105] Com a penyora dels possibles acords hom proposava el matrimoni de Carles, fill gran del duc de Normandia i nét de Felip VI, amb Constança d'Aragó. Hi hagué grans discussions en el consell reial i no fou acordat res, entre altres coses perquè Carles estava quasi promès a Joana de Borbó. Llavors hom intentà de casar el seu germà Lluís, comte d'Anjou, amb Constança. Però el 28 d'agost morí Felip VI i els tractes tingueren una interrupció momentània.[106]

A la cort francesa, per costum, els reis successors continuaven els assumptes començats pels antecessors, en la mateixa direcció que aquests els havien donat. Així Joan II prosseguí favorable a l'aliança amb Pere III. Amb Ramon de Salgues, novament, envià a Perpinyà el canonge Guillem Durand, el mariscal Joan de Lévis, senyor de Mirepoix (o Mirapeix), Arnau de Rocafull i Robert de Belladat. Pel rei d'Aragó els procuradors eren Bernat de Cabrera i Pere de Fenollet. El 8 de febrer de 1351 acordaren el matrimoni del comte d'Anjou amb Constança, amb la salvetat que si Pere III no ho admetia, la núvia podia ésser Joana — la qual, però, segons la intenció del rei Joan, s'havia de prometre amb el seu fill tercer, Felip —. A la núvia hom li donaria 50.000 florins de dot. El nuvi, pel mateix concepte, rebria del seu pare Montpeller i Lattes, en feu — malgrat una declaració de Joan II als habitants de Montpeller en què els prometia de no separar-los mai de la corona francesa —. Pere III renunciava a tot altre dret que pogués allegar en territori francès, dret que passava a Joan II en cas de dissolució o no compliment del matrimoni. Joan II concedia 50.000 florins més a la descendència del matrimoni, amb la condició que si aquest no es

[104] A. LECOY DE LA MARCHE, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, II (Paris 1892), 159.
[105] ASV, reg. Vat. 143, f. 152v.
[106] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 167; ZURITA, *op. cit.*, VIII, 37.

feia, es dissolia o no hi havia tal descendència, donaria ell al seu consogre 150.000 florins, dels quals ja se'n posarien 50.000 a mans dels delegats de Pere a Perpinyà. Aquest, d'altra banda, es comprometia a no fer aliances amb enemics del rei francès.[107]

Pere III féu procurador el mestre racional Berenguer de Codinachs per a cobrar els 50.000 florins dels francesos i prometé que, d'ells, no en faria sinó allò per a què els tenia destinats: 10.000 per a una corona d'or de la reina, i la resta per a redimir els llocs de Llíria i Cullera.[108] Seguidament vingué a Barcelona Pere, bisbe de Cambrai, com a procurador de Joan II. I amb Galceran d'Anglesola, senyor de Bellpuig, majordom i procurador de Pere III, lliuraren al notari els capítols ja fets i juraren, a la capella reial, que un cop obtinguda la dispensa es farien les esposalles a les respectives corts. Prometeren que per Santa Magdalena el rei de França ja hauria firmat els pactes i pagaria la seva part, i que Pere III els firmaria dos dies després i renunciaria els seus drets als territoris francesos; de no fer-ho així, Lévis i Rocafull es lliurarien presoners a Barcelona, i Fenollet i Cabrera a Carcassona. Val a dir que els pactes eren ja per al matrimoni de Lluís amb Joana, tal com ho disposava Pere III.[109] El 6 de juny hom volia obtenir l'aprovació d'aquest, però per la part francesa el document era poc detallat i no se'n féu res fins al 23 de juliol. Joan II ja ho havia ratificat.[100] Pere de Fenollet i Guillem de Bellera, governador del Rosselló, havien estat nomenats procuradors per a contreure les esposalles i assignar el dot de Joana.[111] Després fou designat Antic de Codinach, nebot del mestre racional, per a anar en lloc d'aquest a Perpinyà, a cobrar el dot;[112] però el 15 de juliol era designat definitivament per a fer-ho Bernat Descoll, sots-tresorer, amb instruccions molt precises: cobraria els diners en or o argent, o en escuts d'or, i els canviaria a Perpinyà mateix amb moneda barcelonina a raó de 12 sous, o bé 11 sous i 6 diners, per florí; i si li oferien corones, no podria acceptar-les, sinó que enviaria al rei la persona que les hagués ofertes.[113] El dia 21, Joan II nomenava procuradors Salgues, Durand, Lévis i Rocafull per a executar allò que havia estat acordat en ferm a Barcelona, per a concordar el matrimoni i assignar el dot.[114] Com a executor, amb poder per a contreure de fet les esposalles, Pere III nomenà el seu oncle Ramon Berenguer, comte d'Empúries, el 22 de

[107] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 169; ZURITA, *op. cit.*, VIII, 42.
[108] ACA, c, r. 556, f. 93v.
[109] ACA, c, c. Pere III, caixa 43, any 1351, sense núm.; p. Pere III, 1600, 1601.
[110] ACA, c, r. 556, ff. 88, 100; ZURITA, *op. cit.*, VIII, 42.
[111] ACA, c, r. 556, f. 91v; p. Pere III, 1608.
[112] ACA, 6, r. 556, ff. 94, 95.
[113] ACA, 6, r. 556, ff. 95, 95v, 99.
[114] ACA, c, p. Pere III, 1611.

desembre.[115] En realitat, dels 50.000 florins francesos, per santa Magdalena en pagà 10.000 Ramon de Salgues; després, Radulf d'Illa, tresorer de Joan II a Tolosa, en pagà 39.000 a Bernat Descoll. Els mil restants els pagà Guillem Durand el 25 de desembre a l'escrivà Bartomeu Desllor.[116]

Calgué demanar al Papa la dispensa per quart grau de consanguinitat, ja que Joana, per línia materna, era descendent de la casa de França. Climent VI la concedí el 24 d'octubre de 1351.[117] El desembre de 1352 era designat encara el canceller Hug, bisbe de València, per a complir els tractes i posar-se d'acord amb els nuncis Salgues i Durand, que es trobaven en aquella ciutat; Pere III els tornà a enviar a Joan II amb notícies sobre la possibilitat d'enviar Joana a França,[118] i amb una còpia del procés on constaven tots els drets del rei a les possessions que havien estat de Mallorca, i la validesa de les confiscacions fetes.[119] Consta, a més, que a Salgues li regalà un cavall de pèl bru que comprà a Marc Guerau d'Oblites, de la casa de la reina.[120]

El matrimoni no havia d'ésser immediat perquè els nuvis eren massa joves. En l'espera, greus problemes vingueren a pertorbar la tranquil·litat dels dos reis amics. Pere III hagué d'anar a Sardenya, on passà llargs mesos cercant una pau inútil amb el jutge d'Arborea. Entretant, tot allò que quedava encara de política matrimonial entre les dues corts, a les quals calia afegir-hi la siciliana en pensar en futurs enllaços, ho resoldria l'infant Pere de Ribagorça fins que ell tornés.[121] Joan II es trobava de ple en les qüestions amb Anglaterra. Carles de Navarra proposava a Pere III que casés la seva filla Constança amb el príncep de Galles. Però el rei no volia renyir amb França, sense comptar que Constança ja era promesa a Sicília.

De retorn de la campanya sarda, el 1355, el rei Pere volgué portar endavant els matrimonis de les filles. Ordenà a Alfons de Castellnou i a Toda Martínez que les duguessin a Perpinyà, on ell es trobava, sense esperar ni la preparació del bagatge complet, que podria arribar més tard. L'arquebisbe de Tarragona rebé l'ordre d'enviar les joies que tenia en dipòsit, el qual fou cancel·lat al cap d'un any.[122] En efecte, les infantes feren el viatge des d'Osca. I el rei començà de fer demandes de subsidi; l'encarregat de rebre'l a València era Arnau Porcell, comptant amb l'autoritat del governador Garcia de Llorís per a obligar

[115] ACA, C, r. 556, f. 101v; c. sense inventariar, caixa I, núm. 35 (provisional); LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 171.

[116] ACA, C, r. 556, f. 100v.

[117] ACA, C, Butlles, lligall 47, núm. 73; F. MIQUEL, *Regesta de letras pontificias del Archivo de la Corona de Aragón* (Madrid 1948), 329, doc. 666.

[118] ACA, C, r. 557, ff. 187, 192v (2 docs.).

[119] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 171.

[120] ACCA, RP, r. 334, f. 45v.

[121] ACA, C, r. 1136, f. 46v.

[122] ACA, C, r. 1148, f. 24v (3 docs.).

els qui es resistissin a donar-lo, ja fossin prelats o universitats.[123] De les demandes d'Aragó, se n'ocupà Ramon Gilabert, qua anà a rebre el subsidi del comanador de Calatrava (26.000 sous jaquesos) i dels jurats i prohoms d'Alcanyís i Montalbà (13.000 i 8.000 sous jaquesos, respectivament).[124] Un altre porter anà a cobrar els 60.000 sous jaquesos del castellà d'Amposta.[125] Als jurats de Calataiud hom els reclamava 13.000 sous que havien promès i que cobraria Arnau de Torrent.[126] I hom hagué de batallar molt amb els d'Eixea per tal que lliuressin a Pere de Sors els 3.000 sous que havien de donar.[127]

Aquestes quantitats no servirien solament per a les noces de Joana, ja que eren previstes les de Constança i les de la seva cosina Isabel de Mallorca, a més del pagament de despeses del recent viatge reial a Sardenya i la preparació d'una armada que calia enviar-hi. Així l'escrivà Bernat Turell s'havia de cobrar, de les demandes fetes als prelats de Catalunya, 1.500 sous pels seus treballs en preparar l'armament pesant dut en aquell viatge, i 12 sous diaris pel treball de les demandes.[128] Al governador de València hom li assignà sobre les demandes 2.000 sous, de 10.000 que en tenia de concedits.[129] I els 2.000 sous jaquesos que havien de donar els moros de Saragossa foren assignats a l'obra de l'Aljaferia.[130]

Els matrimonis de Joana i d'Isabel havien d'ésser fets el mes de maig de 1356, i hom començà de fer-ne preparatius. Ja a la darreria de març, l'escrivà Huguet Cardona havia de rebre de la tresoreria 100.000 sous jaquesos i encarregar-se dels preparatius de Joana, per als quals enviaria immediatament 18.000 sous a Barcelona.[131] El cuiner major Guillem Llobet havia d'anar a recórrer el regne de València per tal de cercar, almenys, 30 parells de paons per a la festa i fer-los dur al castell de Perpinyà.[132] El sots-tresorer Pere de Màrgens havia de donar 3.500 sous jaquesos per a comprar deu bous, quinze vaques, dos perpunts i quatre llances. Els venedors eren dos carnissers de Saragossa, Joan de Mirallas i Ferran de Calataiud, que havien de cobrar a raó de cinc sous diaris durant un mes i mig; després havien d'ésser pagats dous sous i mig diaris a cadascun dels quatre pastors que, juntament amb els carnissers, anirien a Perpinyà a dur les bèsties. Aquestes valien, els bous, 1.200 sous, i les vaques, 900 sous. D'altra part hi hauria tres matadors, que havien de cobrar cent sous cadascun. A més,

123 ACA, c, r. 1136, ff. 80, 81; r. 1327, f. 20v.
124 ACA, c, r. 1327, f. 42.
125 ACA, c, r. 1326, ff. 232v, 233.
126 ACA, c, r. 1136, f. 75v.
127 ACA, c, c. Pere III, caixa 20, tres cartes sense núm., de 21 i 29 de juliol i 30 d'agost de 1357.
128 ACA, c, r. 1327, ff. 40, 42v.
129 ACA, c, r. 1327, f. 17.
130 ACA, c, r. 1326, f. 232.
131 ACA, c, r. 1326, f. 242v; r. 1327, ff. 24v, 29v.
132 ACA, c, r. 1136, f. 79; r. 1327, ff. 12v, 16v.

hom havia de comprar un ase per a dur les armes esmentades.[133] El porter Pere Galter havia hagut de manllevar diners per a despeses de les futures noces, i hagueren d'ésser-li pagats de les demandes fetes als prelats de Catalunya.[134] En fi, el 18 de juliol l'escrivà Huguet Cardona havia de donar al camarlenc Mateu Mercer totes les joies, robes, ornaments, etc., que havia comprat a Barcelona per a Joana i Isabel.[135]

Les noces, doncs, no havien estat celebrades el maig. El juliol, el papa Innocent VI recomanava a Pere III els nuncis del rei de França que hi anirien per parlar-ne.[136] Llavors hom fixà el dia de sant Miquel per a la marxa de Joana amb els missatgers que vindrien a cercar-la. Ella aniria fins a Montpeller, on es trobaria amb el nuvi, i d'allà seguirien el viatge fins a París. En previsió de tot això, el rei encarregà a Gilabert de Centelles que li comprés a València sis cavalls, els més bells que trobés, i dues selles genetes.[137] Per bé que, certament, hom preparava la festa a Perpinyà, és possible que fos només per al comiat de la núvia; Lecoy de la Marche diu que la cerimònia havia de tenir lloc a Montpeller i que ella s'hi encaminava amb un magnífic seguici.[138] El rei no podria participar-hi, per més que el 22 de setembre encara fos a Perpinyà. Per això donà facultat a Joana per a solemnitzar el matrimoni a l'església i nomenà com a procuradors per a assistir-hi i donar el consentiment, el canceller Pere, bisbe d'Osca, el bisbe d'Urgell, Hug, i Guillem de Bellera.[139]

Si Joana arribà a sortir de Perpinyà, no podríem assegurar-ho. Però sí que és cert que el seguici hi fou preparat minuciosament. La preparació anà a càrrec de Domènec de Tortallada, sots-comprador reial, que rebé 45.000 sous per a les despeses i uns capítols que li ordenaven tot allò que havia de comprar i allò que havia de pagar als qui hi participarien.[140] Segons els capítols, havia de fer la vaixella d'argent per a la taula de la infanta i del seguici: 24 escudelles, 24 plats, 24 tasses, 6 ganivets, dos rentamans, un saler, un pitxer per a aigua i un per a vi, dos canelobres, un tenidor d'ous, sis tasses daurades, algunes culleres, etc. Quan la comitiva estigués a punt de marxar ho faria marcar tot amb el senyal reial. A més, aniria a Avinyó i compraria una capella portàtil amb tots els accessoris: vestidures, draps d'altar, calze, creu, missal, canelobres, portapau, canadelles, salpasser, encenser, etc. Per a Joana faria fer diversos

[133] ACA, c, r. 1326, ff. 243, 248. Els procuradors del Rosselló havien de pagar les despeses d'herbatge, passatge, i pensió i calçat dels pastors i matadors: r. 1327, f. 57.
[134] ACA, c, r. 1327, f. 77v.
[135] ACA, c, r. 1327, f. 91v.
[136] ASV, reg. Vat. 238, f. 122.
[137] ACA, c, r. 1327, f. 116.
[138] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 173.
[139] ACA, c, r. 557, ff. 193, 193v.
[140] ACA, c, r. 1327, f. 169.

vestits de drap i de vellut, una capa vermella per a cavalcar, curtapeus, gonelles, una cotardia, un vestit de viatge i un capell de sol. I li compraria dues mules per a cavalcar i dues per a dur les andes; aquestes anirien cobertes de draps de seda i de presset vermell. Per a quatre dones del seguici faria fer vestits i capes. I no donaria res a ningú fins el moment del viatge; llavors ho lliuraria tot al bisbe d'Urgell i al bisbe d'Osca. A la comitiva, a més d'aquests bisbes, hi figuraven els abats de Sant Miquel de Cuixà i de Sant Martí del Canigó, quatre altres eclesiàstics, tres cavallers, quatre dames, tretze oficials de la casa de Joana, deu burgesos de Perpinyà, quatre prohoms de Puigcerdà i dos de Vilafranca de Conflent. Tots aquests anirien fins a Montpeller i els serien pagades les despeses segons el nombre de bèsties que tenien assignades, a raó de 5 tornesos per bèstia, durant quinze dies; això comptant que el comte d'Anjou els pagaria quelcom, però si no els pagava res els serien acreditats vuit dies més. De Montpeller a París acompanyarien la infanta el seu majordom, un capellà, un confessor, onze servidors, tres dames i tres servents. Cobrarien un sou igual a l'anterior, a 5 tornesos per bèstia, durant quinze dies; o per un mes, si el comte d'Anjou no els pagava res. A més, portarien 17 atzembles per al bagatge. Volia el rei, finalment, que la comitiva tingués distracció i que no els manquessin els joglars; per a pagar-los foren assignats mil tornesos.[141]

El nuvi anava així mateix amb un gran seguici de París a Montpeller. En arribar a Nevers, el dia 19 de setembre, rebé la notícia que havia de canviar tot el curs dels esdeveniments: els francesos havien sofert una gran derrota a Poitiers i el rei Joan havia estat fet presoner i portat a Anglaterra. El comte d'Anjou se'n tornà a París, sense ni recordar-se de donar una satisfacció a Pere III; cosa que tampoc no féu el seu germà Carles, enfeinat amb la regència del seu país.[142] El 13 d'octubre el rei manà a les seves filles que si s'ajornaven les noces se n'anessin cap a Lleida i s'hi estiguessin amb la reina, fins a nova ordre.[143] Seguidament envià Bernat Descoll a Perpinyà a recollir una corona i altres coses de Joana.[144]

Pere III quedà bon xic decebut, per bé que en el fons reconegué que casar la filla en les circumstàncies familiars i polítiques de la cort francesa no era cosa gaire envejable. Amb tot, li dolgué el comportament dels prínceps francesos. El comte d'Anjou, no solament no escriví sinó que, el 1357, anà a Montpeller i volia prendre'n possessió prescindint del matrimoni. Els cònsols de la ciutat escriviren al rei presoner i aquest féu desistir el fill de les seves

141 ACA, C, r. 1327, f. 171. Vegeu Apèndix 1.
142 LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 173; ZURITA, *op. cit.*, VIII, 61; IX, 4.
143 ACA, C, r. 1136, f. 110v.
144 ACA, C, r. 1136, f. 117v.

pretensions. El Papa també s'havia disgustat i escrivia a Joan II induint-lo a fer que el seu fill portés a terme el matrimoni.[145] Tan perdut s'ho veia Pere III, que ben aviat donà tots els diners que tenia assignats per al viatge de Joana com a sou per als cavallers que venien de França en ajuda del comte de Trastàmara. Constança li demanà 1.000 lliures torneses i no pogué donar-les-hi, però li assegurà que si ella i Joana anaven a trobar-lo a Tarragona o almenys es traslladaven a Montblanc, els donaria allò que necessitessin; de moment, podien demanar 20.000 sous anticipats de la propera terça de les rendes de Mallorca.[146]

Fos que Lluís s'hagués enamorat o fos que buscava una protecció veïna per als seus territoris d'Anjou, el cert és que es casà amb Maria de Bretanya; i, segons sembla, no ho digué tampoc ni al seu pare. [147] Joan II tornà del captiveri el 1360 i es quedà a Calais en espera del pagament del seu rescat. En veure les conseqüències que podia tenir la conducta de Lluís, s'apressà a enviar nuncis a Pere III. Aquests explicaren que el seu rei havia tornat, que li havia desplagut el casament del seu fill que ell no havia autoritzat ni havia sabut a temps, i que voldria tractar algun altre matrimoni entre les dues corts. Amb això, Joan es declarava no responsable del que havia passat i tractava d'eximir-se de pagar allò que havia estat acordat si venia el cas de no complir-se el matrimoni; als seus nuncis els digué que si Pere reclamava els diners, li fessin veure que ell no estava encara lliure i que havia de revisar abans els acords que hi havia hagut entre ells sobre aquell punt. La resposta de Pere fou digna de la seva diplomàcia: donava a comprendre que creia i acceptava l'excusa, lamentava la manca de paraula i mostrava que el fet en si no era una gran pèrdua per a ell, ja que, més que el guany, l'havia mogut l'afecte per la casa de França. Quedaven, doncs, amics; però sobre els nous matrimonis, ni un comentari. La cort catalana estava dolguda però el rei no reclamà res a França i res no li fou pagat. [148] El Papa també escriví a Pere expressant-li el seu disgust pel matrimoni del comte d'Anjou. [149]

A la fi d'octubre de 1360 s'havia girat un full sobre la llarga qüestió francesa, que ben aviat seria represa en un altre sentit.

No sabem quina idea bullia dins la testa de Pere III, que li féu encarregar a algun dels seus nuncis a la cort d'Avinyó que si hi trobava algun personatge de la cort d'Anglaterra amb qui veiés possible una entesa, tractés amb el màxim secret sobre l'eventualitat de casar Joana amb el príncep de Galles, que en

[145] ASV, reg. Vat. 239, f. 109v.
[146] ACA, C, r. 1327, f. 216v.
[147] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 173; ZURITA, *op. cit.*, IX, 4.
[148] LECOY DE LA MARCHE, *op. cit.*, 174, 176, 366 (doc. XCII), 370 (doc. XCIII); ZURITA, *op. cit.*, IX, 30.
[149] ASV, reg. Vat. 240, f. 114v.

aquells moments era vidu. Potser ho feia per molestar el rei de França? No sabem res més d'aquest projecte. [150] D'altra banda, pels mateixos dies, desembre de 1360, envià a París el nunci Francesc de Perellós amb unes instruccions prudentíssimes: no havia de dir que el rei l'enviava, havia d'assabentar-se de l'esperit de Joan II sobre el respecte a la pau de Bretigny signada amb els anglesos, i, d'una manera o altra, fer saber que Pere III estava enutjat per l'afer del matrimoni, per bé que sobre aquest punt seria molt millor que fos Joan qui comencés de parlar-ne. Si era així, podien anar fent tractes, fins i tot matrimonials, sempre que se'n seguís per a Pere un guany en territori. [151]

Un any després, ningú no es recordava del projecte fallit. En un dels rars moments de calma en la guerra que sostenia Pere III contra Pere I de Castella, hom començà de parlar, a fi de consolidar la pau que hom tractava, de casar aquest rei, llavors vidu, amb Joana d'Aragó. El desembre de 1361, Pere III i Joana nomenaven procurador Bernat de Cabrera per a continuar les negociacions i fixar el dot. [152] Cabrera anà a Sevilla amb les respostes del rei al projecte fet pels castellans. Però fou en aquella memorable ocasió que Pere I no volgué acceptar Joana. Així ho explicava Pere III, que ho sabia per altres fonts, al mateix Cabrera: «...ha entes que nostra filla la infanta dona Johana es muyt fea e que per aquesta rao se toll del matrimoni que's tractava entre ell i ella dient que mes ama que romanga lo dit matrimoni que si's feya e per avant per desautament d'ella se seguiria entre nos e ell desamor». I continuava Pere III: «On sapiats que a nos plau fort que pus aytal opinio devia haver e concebra d'ella que ara la'n haia hauda e ja'ns plaguera mes si res no se'n hagues james parlat». D'una part, demostrava que estava content, per bé que l'amor propi li devia fer sentir el refús. Cabrera quedava encarregat de comunicar amb belles paraules a Pere I que, per part catalana, els dos reis continuarien amics com abans. [153] Tant és així, que Pere III prosseguí movent els tractes matrimonials de la seva filla petita, Elionor, amb Alfons de Castella, fill de Pere I. Aquest matrimoni era ben vist pel rei castellà perquè li interessava que Alfons, fill també de Maria de Padilla, fos reconegut com a hereu. Obtingué que el juressin les corts de Sevilla, i després ja féu cas omís de l'aliança que es tractava amb Aragó. [154]

El nou trencament de la pau agafà de sorpresa Pere III, que es girà de nou cap a França. [155] Joan II havia enviat dos nuncis, que a Perpinyà havien

[150] ACA, c, r. 1174, f. 9v.; López de Meneses, *Florilegio*, XVI (1951), 160, d. xlviii.
[151] ACA, c, r. 1173, f. 8v.
[152] ACA, c, r. 1394, ff. 87, 88.
[153] ACA, c, r. 1178, f. 130v; J. Catalina Garcia, en *Historia general de España* dirigida per A. Cánovas del Castillo, I (Madrid 1891), 240.
[154] Zurita, *op. cit.*, ix, 36.
[155] ACA, c., r. 1293, f. 80v.

trobat Francesc de Perellós. No calgué que anessin a veure el rei d'Aragó; aquest els féu tornar a París i hi envià també el mateix Perellós per a tractar una aliança, la qual inclouria el casament del mateix Joan II, vidu, aquell temps, de Joana d'Alvèrnia, amb la infanta Joana, i els dels seus fills amb els infants Joan, Alfons i Elionor d'Aragó. [156] Les instruccions eren les següents: l'infant Joan podria casar-se amb la filla del rei de França, que tenia uns quinze anys; però, abans de demanar-la, calia procurar que els francesos demanessin Joana per al seu rei o bé per al seu fill Felip, duc de Borgonya, que havia estat presoner amb ell; i en darrer cas, per al duc de Borbó, germà de la muller del fill gran, Carles. El dot que donaria la cort francesa per al matrimoni del duc de Girona seria de 3.000 homes per a lluitar contra Castella durant sis mesos; si trobaven que era massa, podrien incloure en això la suma del deute que Joan II tenia amb Pere III — segurament el del frustrat matrimoni de Lluís d'Anjou —. [157] Perellós no concordà res, perquè el rei de França no acceptà de casar-se amb Joana, rodonament o amb alguna excusa, i perquè aquell veié que la princesa, en lloc de quinze anys, en tenia divuit i resultava massa gran per al duc de Girona. En efecte, a Pere III li semblà el mateix. Havien promès els francesos d'enviar nuncis a Montpeller, on serien el dia de Tots Sants de 1362. Pere hi envià Francesc Sagarriga per a parlar-hi. Li recomanà una gran diplomàcia per a desviar el casament sense que Joan II es pogués ofendre. Podria demanar un aixovar crescut, sense exagerar massa; i 1.000 o 500 soldats per a servir durant un any. No era versemblant que Joan II hi consentís; però si ho feia, havia de demanar-li que fes capítols i dir-li que el rei d'Aragó respondria per Carnestoltes o per Pasqua. És a dir, que allargués l'assumpte fins que hom veiés si es desfeia tot sol; això sí, en gran secret, que ningú no ho pogués saber; i si arribava a Montpeller abans que els nuncis francesos, que els esperés només dos dies i, si no venien, se'n tornés a Perpinyà, que de tota manera ja hauria estat complert així allò que hom havia convingut. [158] O l'entrevista no tingué lloc, o bé hom no arribà tampoc a un acord, ja que Ramon Alemany de Cervelló, lloctinent de governador del Rosselló, comunicà així mateix a Pere III la negativa del monarca francès a casar-se amb Joana. Llavors Pere volgué enviar Bernat de Cabrera a França amb una nova missatgeria. Calia tractar l'aliança fent-hi entrar el rei de Navarra i calia insistir sobre el matrimoni de Joana; si finalment Joan II l'acceptava, l'hauria de prendre amb el mateix dot que la prenia el comte d'Anjou, i el mateix seria si la casava amb

[156] ACA, c, r. 1293, ff. 78, 79, 81, 81v, 82v.
[157] ACA, c, r. 1183, f. 78v. Vegeu Apèndix 2.
[158] ACA, c, r. 1181, f. 77v.; J. COROLEU, *Documents Històrichs catalans del segle XIV* (Barcelona 1889), 13.

el seu fill Felip. [159] Però Cabrera caigué malalt i no pogué emprendre el viatge. Tement que la tardança no fos perjudicial, Pere III escriví a Joan II i li n'explicà la causa; i en espera del guariment de Cabrera, decidí d'enviar amb els capítols el mateix Cervelló i el castellà d'Amposta, que començarien de fer els tractes de l'aliança, la qual acabaria Cabrera quan pogués anar-hi. Perellós havia quedat exclòs de l'ambaixada perquè el rei temia que el rei de Navarra no desconfiés dels tractes, en vista de la familiaritat d'aquell oficial amb el rei de França. No obstant això, com que la malaltia de Cabrera s'allargà més que hom no esperava, el febrer de 1363 fou nomenat Perellós procurador per a anar a tractar, una vegada més, les qüestions matrimonials; si no es podia casar Joana ni amb el rei ni amb Felip, havia de procurar que el mateix rei negociés el matrimoni d'ella amb l'emperador d'Alemanya, que era cunyat seu. [160] Es veu que a Pere li interessava casar la filla, tant o més que cercar una aliança política.

Aquesta vegada Perellós respongué en termes queixosos. Joan II s'havia meravellat, que és com dir enutjat, de tantes missatgeries i tantes insistències, especialment en l'afer dels matrimonis, i també perquè l'havien fet sortir de París amb la promesa de celebrar unes vistes amb el rei d'Aragó; amb això deia Perellós que aquest li feia fer a ell un mal paper, que «el feia rodar», i es veu que es trobava una mica perplex. Pere li respongué que tot era claríssim per la seva part, que les vistes no s'havien pogut fer perquè estava celebrant unes corts a Montsó i perquè el tenien ocupat els afers de Castella; el que havia de fer ell era procurar l'avinença. [161] Sembla que, de moment, fou obtingut quelcom: Perellós, amb Joan Fernández de Heredia, anà a Avinyó i es trobà amb els nuncis francesos; els tractes foren arreglats en el sentit de casar Joana amb el duc de Borbó, i quedà en peu el prometatge de l'infant Joan amb la princesa de França. [162]

Entretant la guerra de Castella havia evolucionat. Hom preveia una gran batalla i fou cercada una concòrdia per mediació de l'abat de Fécamp. Pere I es trobava instal·lat a Morvedre i allà li feren una visita el comte de Dénia, Bernat de Cabrera, Ramon Alemany de Cervelló i Berenguer de Pau. El rei de Castella s'havia repensat i tornava a la idea de casar-se amb Joana, amb l'avinença del rei de Navarra i de Lluís, germà d'aquest. El 2 de juliol, en una carta que duu la seva signatura autògrafa, nomenà també procuradors per a tractar la pau i acordar el seu casament i el de la seva filla Isabel amb un infant d'Aragó, segurament Alfons. [163] En els capítols de la concòrdia és estipulat que Joana portarà

[159] ACA, C, r. 1182, ff. 34, 35v.
[160] ACA, C, r. 1782, f. 30; r. 1181, ff. 182v, 183, 184, 184v, 194v; r. 1293, f. 85v.
[161] ACA, C, r. 1181, f. 223.
[162] ZURITA, *op. cit.*, IX, 44.
[163] ACA, C, c. expedides Pere III, 685.

com a dot Tarassona, Calataiud, Alfambra, Villel, Ariza, Cetina, Aranda, Verdejo i altres llocs de la muntanya, tots els quals havia ocupat Pere I. Hom tranquil·litzà el rei de Navarra assegurant-li que seria demanada la corresponent dispensa per quart grau; i si no fos concedida, ell hauria de tornar Joana al seu pare. Això sembla indicar que Joana es trobava en poder de l'oncle. [164] Pere III li donaria també Oriola, Elx, Crevillent, Alacant, Guardamar i la vall d'Elda, que ell havia embargat. El primer d'agost haurien de trobar-se els reis a Tarassona i Tauste, i el de Navarra a Tudela. [165] Fou aquell mes de juliol de 1363 quan Joana volgué recuperar les seves joies del convent de les clarisses, i quan el seu pare féu enviar a la reina el llit i les cortines d'or i de vellut que havia fet fer quan Joana havia de casar-se a França; segurament hom tractava de preparar-li novament el dot. [166]

Però el rei de Castella se'n va a Mallén, i el d'Aragó, a Saragossa. No es comprèn bé l'actitud de Pere I en aquesta ocasió. Quan l'abat de Fécamp li diu que una volta hagi signat el compromís l'haurà de complir, ell no vol sentir-ne parlar i es desentén de l'afer. Hom diu que havia parlat secretament amb Cabrera i que volia que Pere III, abans de realitzar-se el matrimoni, detingués i fes matar Enric de Trastàmara i el marquès de Tortosa. També hom diu que la naixença recent d'un nou fill bastard l'induïa a nomenar-lo hereu i casar-se amb la seva mare. [167] I encara hom creu que podia haver influït Bernat de Cabrera per tal que els tractes es desfessin. En el procés que ben aviat havia d'ésser desencadenat contra Bernat i que l'havia de portar a la darrera pena, declarà Francesc de Perellós que, per haver-se interessat Pere III en la conclusió del matrimoni de la filla, Cabrera havia ofert, una vegada, que aniria el seu fill, el comte d'Osona, a provar de guanyar-se la voluntat de Pere I; [168] però en una carta a la reina, el mateix Perellós explica que, segons ha sabut per l'abat de Fécamp, mentre hom feia els tractes per a la pau, Cabrera havia aconsellat Pere I que no prengués Joana per esposa, ja que calia posar en dubte l'honorabilitat de la donzella. Veritat o no, Pere I, ho cregué, i tot això ajudà al fracàs de les negociacions. [169] De tota manera, en el fons, aquest matrimoni desagradava al rei de Castella, perquè, atenent a una declaració de Martí «Valacii», senyor de «Goys», portuguès, Pere I, en una ocasió, havia parlat del rei d'Aragó i de les noces en un sentit altament despectiu. [170]

[164] ACA, C, c. Pere III, caixa 41, núm. 25.

[165] ZURITA, *op. cit.*, IX, 46.

[166] ACA, C, r. 1188, f. 106v.; RUBIÓ, *op. cit.*, I, 204; COROLEU, *op. cit.*, 45.

[167] P. LÓPEZ DE AYALA, *Crónicas de don Pedro I y don Enrique II*, dins la «Crónica general de España», l. XX («Glorias Nacionales», III, Madrid-Barcelona 1853), 307.

[168] *Proceso contra Bernardo de Cabrera*, II CDIACA, XXXIII (Barcelona 1867), 262.

[169] *Proceso Cabrera, I, CDIACA*, XXXII (Barcelona 1867), 265; S. SOBREQUÉS, *Els barons de Catalunya* (Barcelona 1957), 268, nota 56.

[170] *Proceso Cabrera*, I, 297.

I així acabà, per a Joana, el capítol castellà. El francès quedava altra vegada interromput, no sabem per quina raó, malgrat una nova ambaixada al començament del 1365 que duia a París una proposició de fer matrimonis, en general, entre els fills i filles d'ambdues corts. [171]

Llavors es desvetllà l'antic projecte de l'aliança portuguesa. Maria de Portugal, la infanta vídua que Pere III retenia per por de la seva amistat amb els castellans, havia intentat de fugir i fou novament detinguda. El seu pare prometé que si hom arreglava la seva situació, ell faria l'aliança del seu país amb Aragó i Navarra. Pere III s'apaivagà. Des de Llíria envià el vescomte de Cardona i Olf de Pròixida a Portugal i fou feta la concòrdia. Per ella, hom preveia el casament de l'infant Ferran amb Joana, com catorze anys enrera. [172] L'assumpte s'allargà bastant. La mateixa Joana, que ja tenia més de vint anys, fa procuradors per a tractar el matrimoni i contreure'l. Són fra Guillem Conill, dominic, mestre en Teologia, i el seu majordom Alfons de Castellnou. [173] Pere III havia fixat el dot en 50.000 lliures, que era el que havia dut la seva difunta esposa Elionor de Portugal, però estava disposat a transigir fins a 100.000 florins si el rei de Portugal no n'acceptava menys. [174] Els missatgers que vinguessin a buscar la núvia tractarien amb ells els terminis de pagament, l'assignació de cambra i la forma de viatge per terra o per mar. La perspectiva semblava clara, però el fet quedà per resoldre.

Una darrera temptativa de casar Joana amb Pere I sembla que fou feta l'any 1367 i comportava, per part d'ell, la paga de 200.000 florins en esmena pels perjudicis de la guerra. Els tractes, entretinguts pel príncep de Galles, no tingueren èxit. [175]

Un altre candidat ben curiós es presentà l'any 1368. Fou l'emperador de Constantinoble, que féu demanar la mà de Joana pel seu camarlenc Lisulus Orilian, de Nàpols. Pere III, que n'estava assabentat per Jaume Roca, el qual havia estat prop de l'emperador, digué que ja li enviava la resposta per escrit, resposta que no coneixem, com tampoc no sabem si l'afer tingué algun altre moviment. Evidentment, però, Joana no fou emperadriu. [176]

L'abril de 1369 són enviats a París el vescomte de Roda, Berenguer d'A-

[171] ACA, c, r. 1293, f. 92; el mateix al f. 96.
[172] ZURITA, *op. cit.*, IX, 56.
[173] ACA, c, r. 1293, ff. 130, 130v, 131.
[174] ACA, c, r. 1293, ff. 129, 131v, 132, 132v, 133.
[175] ZURITA, *op. cit.*, IX, 71.
[176] ACA, c, r. 1347, f. 42; LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio*, XVI, 168, doc. LVIII: diu que l'emperador no era Joan Paleòleg sinó Felip III de Tàrent, que morí el 1379, havent estat casat amb Maria d'Hongria el 1370. Tot això no hem pogut comprovar-ho, però ens sembla un error evident el que hom diu també en el mateix lloc: que Felip era vidu de Violant, filla de Jaume II; en realitat fou Violant qui quedà vídua d'un Felip de Tàrent, es casà vers el 1339 amb Llop de Luna i morí el 1353 (J. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II de Aragón. Su vida familiar* I, (Barcelona 1948), (187-188).

bella i Llop de Gurrea per tal de seguir els tractes del matrimoni de l'infant Joan. Llavors tornen a pensar casar Joana amb el duc Lluís II de Borbó.[177] Pere III hi està d'acord però vol que siguin oferts només 100.000 florins de dot, o menys, si és possible.[178] L'infant Joan també recomana als nuncis que es certifiquin del fet del matrimoni de la seva germana i que hi tinguin bones i sàvies maneres.[179] Tampoc les bones maneres no donaren resultat. El duc de Borbó es casà amb Anna de Clermont, el 1371.

Els esdeveniments que, per la mort de Pere I, havien portat a regnar Enric de Trastàmara, havien afavorit l'amistat de Pere III amb els anglesos i, entre tots, pensaven repartir-se Castella. I naturalment, l'amistat en sortiria molt més reforçada amb un matrimoni. Així devia pensar-ho el príncep de Galles, que mogué la qüestió, amb satisfacció del mateix Pere. El 24 de setembre de 1369 el rei nomenà procuradors Joan Ximénez de Salanova i Pere Sacalm per a tractar el matrimoni de Joana amb Edmund, comte de Cambridge, un dels fills petits d'Eduard III d'Anglaterra. Li donaria 50.000 lliures de dot, susceptibles d'augment fins a 70.000: «E enten lo senyor rey que posat que'ls afers de la liga damunt dita no's concordassen encara si's poden convenir del dit matrimoni plau'li que'u facen e que's ferm». És a dir, hom devia tractar de casar Joana, on fos i amb qui fos.[180] El mateix any havia mort la reina anglesa, Felipa de Hainaut. I el nostre rei, que ho sabé per una carta de la reina de Navarra, tingué una altra de les seves idees genials: casaria Joana amb el rei vidu, si el príncep de Galles creia que aquest hi vindria bé. I el rei de Navarra, com a oncle de la núvia, hauria d'intervenir, si ho veia factible, per a allò que convingués.[181] Però els negocis fallaren i Joana no anà mai a Anglaterra.

Per a la crònica de Joana, cal fer constar aquí els esforços de la seva madrastra, la reina Elionor, per a trobar-li marit. El rei veia amb bons ulls com ella enviava un dels seus nobles al comte d'Urgell pel fet del matrimoni de la infanta. El noble tornà amb una sèrie de capítols que Pere remeté a la seva muller tot recomanant-li que si no era acordat el tal matrimoni, fes allò que calgués a favor de l'altre projecte que tenia. Per tant, hi havia dos projectes de matrimoni, amb nuvis que, per ara, resten desconeguts. Potser un dels projectes fou el que hom portà a terme.[182] Per a Joana, de tota manera, havia arribat l'hora definitiva. La promesa d'Europa estava a punt de trobar el seu destí.

[177] ACA, c, r. 1227, f. 70v., R. Tasis, *Joan I, el rei caçador i músic* (Barcelona 1959), 52-53.
[178] ACA, c, r. 1227, f. 91.
[179] ACA, c, r. 1736, ff. 24v., 25v.; J. Roca, *Joan I d'Aragó* (Barcelona 1929), 42.
[180] ACA, c, p. Pere III, 2583; r. 1293, ff. 205v, 206.
[181] ACA, c, r. 1224, f. 62 (2 docs.), 62v.; López de Meneses, *Florilegio*, XVI, 170, doc. LX; P. de Bofarull, *Los Condes de Barcelona vindicados, II* (Barcelona 1836), 273-274; A. Rovira i Virgili, *Història Nacional de Catalunya*, V (Barcelona 1928), 379.
[182] ACA, c, r. 1232, ff. 136, 147.

PROJECTES MATRIMONIALS PER A JOANA D'ARAGÓ

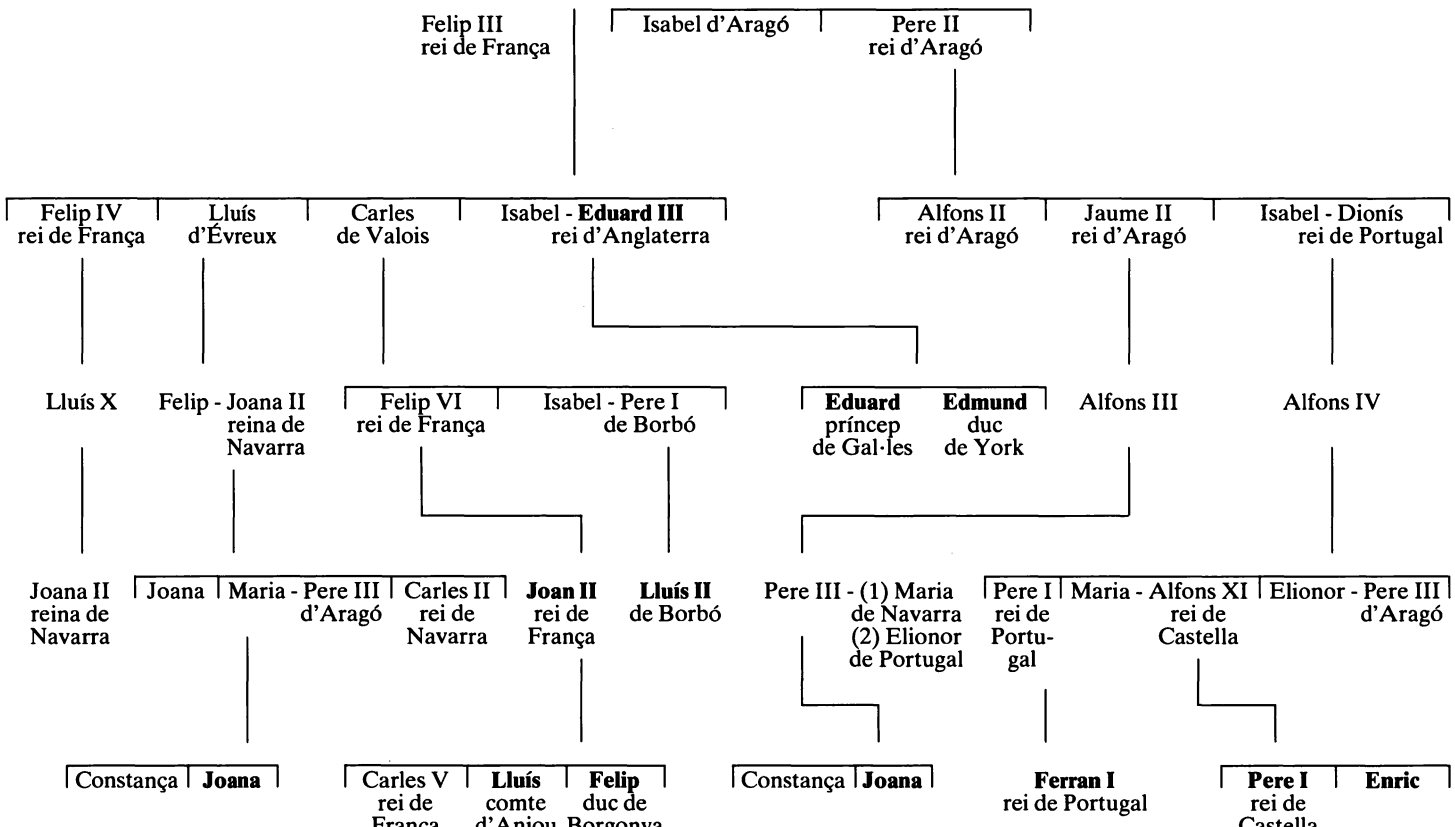

MATRIMONI DE JOANA D'ARAGÓ

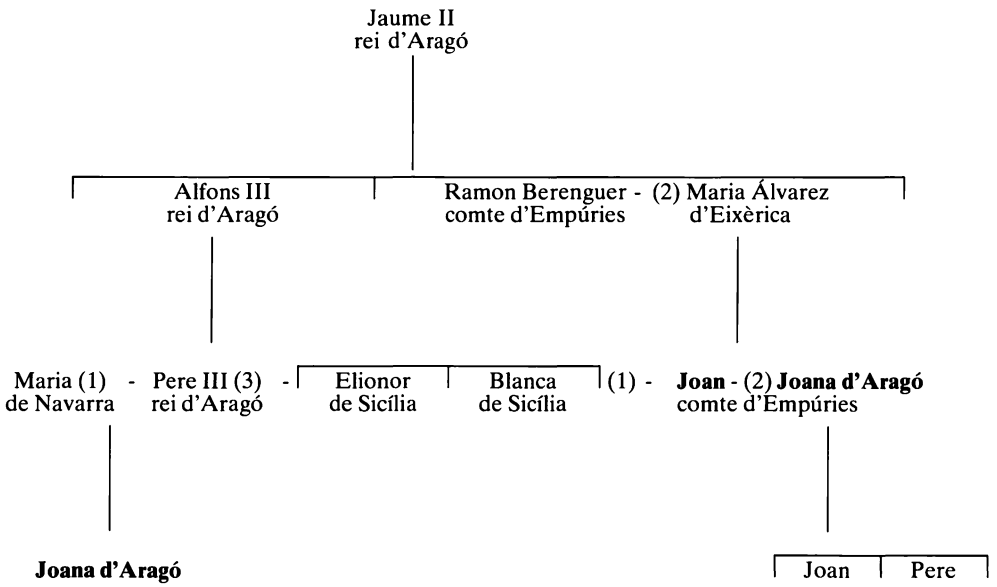

III

Comtessa d'Empúries

A 28 anys complerts, la promesa d'Europa havia trobat marit. És a dir, fou el seu pare qui el trobà per a ella. I no hagué de cercar gaire lluny, perquè el trobà en el seu cosí germà Joan, comte d'Empúries, fill de l'infant Ramon Berenguer i nét de Jaume II.

Ben mirat, però, Joan no era gaire més gran que la seva promesa. L'any 1346 havia estat emancipat, a una edat inferior a set anys. Vol dir que devia haver nascut no abans del 1339. I, en efecte, els seus pares s'havien casat el 1338.[183] Però quan es prometé amb Joana era ja vidu. Havia estat casat amb Blanca de Sicília, germana de la reina Elionor, i tenia una filla que duia el mateix nom de la reina. L'any 1364 els seus pares, Ramon Berenguer i Maria Álvarez d'Eixèrica, li feren donació del comtat d'Empúries.[184] En aquella època lluitava al costat de Pere III a la guerra de Castella, entre els nobles més destacats del regne.[185] No té res d'estrany que el rei, en veure'l vidu — Blanca morí el 1370 — pensés a estrènyer amb ell els lligams familiars i collocar per fi, a casa mateix, aquella filla que no havia pogut veure asseguda en un tron estranger.

No tenim notícies dels orígens d'aquest projecte ni tan sols hem pogut veure els capítols matrimonials, que devien ésser fets el 19 de juny de 1372, data de l'assignació dotal, ni la dispensa pontifícia, que el rei féu demanar per mitjà del seu procurador Bernat d'Olives.[186] Per dot, Joana donà al seu promès 42.000 lliures, de les quals, el rei li'n degué pagar 12.000 en diner comptant abans de la solemnització del matrimoni. Pel valor de les 30.000 restants, amb consentiment de Joana, li lliurà, en donació total, els llocs de Vinçà, Clairà i Sant Llorenç, al Rosselló, i Vila-real, al regne de València, que ella tenia per raó dels seus drets a l'herència materna segons donacions fetes pel rei, a carta de gràcia, dels tres primers, el primer de setembre de 1370, i en alou, del darrer, el 20 de març de 1371. A més, el rei donà a Joana 4.860 sous que havia assignat, el 28 d'abril de 1358, a la infanta Constança i a la mateixa Joana sobre el pasturatge de la vegueria del Conflent; els quals els donà en paga de 15.000 sous

[183] ACA, c, r. 880, f. 119; F. Monsalvatje, *Los Condes de Ampurias vindicados*, dins «Noticias Históricas», XXV (Olot 1917), 187, 191: diu que l'any 1360 Joan tenia 14 anys, però hem de suposar que era una mica més gran.

[184] Zurita, *op. cit.*, ix, 59.

[185] Zurita, *op. cit.*, ix, 54, 55.

[186] ACA, c, r. 1235, f. 57.

concedits de renda anual sobre aquells llocs en indemnització pels llocs aragonesos que tenien per la reina Maria. Quan Constança marxà a Sicília, foren consignats els 4.860 sous als habitants dels tres llocs del Rosselló i del Conflent per tal que poguessin pagar pensions, violaris i censals que havien venut per raó del viatge de la dita infanta. Hom calculava que les rendes dels llocs sumaven 20.000 sous anuals entre tot. D'altra part, d'acord amb la reina, Pere III cedí al comte d'Empúries 20.000 sous censals sobre les rendes que ella rebia de Morvedre i de Morella en concepte de cambra. Amb la condició, però, que si mai li pagava les 30.000 lliures del dot, el comte restituiria tot allò que per elles havia rebut. [187] Ja efectuat el matrimoni, els reis manaren als batlles de Morvedre i de Morella que paguessin respectivament al comte 10.000 sous sobre les rendes de les viles, en tres terminis anuals. [188]

Quant a les 12.000 lliures que el rei havia promès, com que no les tenia, les assignà, el 14 de gener de 1373, sobre les demandes fetes en els seus regnes per raó del matrimoni. I en penyora donà al comte diverses joies i altres objectes de gran valor: la corona que havia servit per a l'acte de la seva coronació, dos pitxers i dues copes d'or, dos ceptres, dos poms i un got també d'or, i un tabernacle i vuit retaules d'argent. Tots aquests objectes es trobaven a l'arxiu de les portes de ferro del palau reial de Barcelona. I dos dels retaules els donà el capellà reial Guillem Veyà a Bernat Descoll el dia 4 de febrer. El comte prometé no treure res de Barcelona dins el temps que durés l'empenyorament. [189] El 16 de febrer de 1376 restituí els esmentats objectes, perquè el rei li havia pogut pagar, finalment, les 12.000 lliures. [190]

Vila-real fou redimida pel rei, per 10.000 florins d'or; i per 150.000 sous adquirí del comte els 10.000 sous de renda anual de Morella. La reina Sibilla li comprà els de Morvedre per 120.000 sous, i per a pagar els 30.000 que faltaven el rei els assignà, el 24 de març de 1378, sobre els tres llocs del Rosselló i Conflent, que també podrien ésser redimits si ell pagava al comte tot allò que quedava pendent del dot. [191] El 5 de maig de 1380 el comte vengué a la seva muller, per 104.000 sous, el castell i lloc de Vinçà i els 4.860 sous sobre el pasturatge del Conflent. El 1384 el rei li assignà sobre aquest dret i sobre el dit lloc 50.000 sous més, part de 300.000 que li havia concedit sis anys abans per tal de completar el seu dot. [192]

[187] ACA, c, p. Pere III, 2680 (vegeu Apèndix 3). ACA, c, r. 928, f. 36; r. 1581, f. 119v.
[188] ACA, c, r. 1581, f. 119v.
[189] ACA, c, r. 1236, f. 110v; r. 1581, f. 149v.
[190] ACA, c, r. 1092, f. 183. Vegeu Apèndix 4.
[191] ACA, c, r. 1364, f. 42v. A fi d'obtenir els 150.0000 sous per a la redempció de Morella, el rei hagué de fer que els jurats de la vila venguessin 13.000 sous de censal mort anual a deduir dels 16.000 de la peita que ells ja pagaven; això, fins que el rei pogués redimir-los el censal pel preu de 156.000 sous. Els comptes, en aquell temps, eren ben complicats. (ACA, c, r. 1363, f. 63v).
[192] ACA, c, r. 1004, f. 20.

Diu Alart que, com a garantia pel dot, Joan comprometé la vall de Banyuls i els llocs de l'Armentera, Requesens i Castelló. Pel novembre de 1372, el comtat d'Empúries fou segrestat i el procurador del Rosselló ocupà la dita vall. L'any següent hi anaren Berenguer de Pontós i Mateu Saconomina i en prengueren possessió en nom de Joana; els drets de Banyuls li foren sempre respectats. [193]

El fet de les demandes pel matrimoni portà un gran enrenou als territoris reials. El rei estava plenament en el seu dret en ordenar-les, però hagué de fer front a nombroses oposicions. Les primeres demandes les féu fer per Ramon Alemany de Cervelló, governador de València, a les universitats d'aquell regne, ja el juliol de 1372; així mateix ho sollicità als prelats de València, Tortosa i d'altres. I envià Berenguer de Magarola, de la tresoreria, com a cobrador. [194]

Les d'Aragó les encomanà a Pere Jordan d'Urries i nomenà cobradors Bernat Arloví i Pere de Bretons, respectivament per als territoris dellà i deçà de l'Ebre. [195]

Cervelló, ja de bon principi, es temia el refús dels seus súbdits, especialment dels prelats. Llavors el rei li manà que, si refusaven, cridés directament els vassalls d'aquests i els induís, bonament o amb exigència segons els casos, a prestar l'ajuda que hom els demanava. [196]

El castellà d'Amposta, Joan Fernández de Heredia, s'avingué de bon grat a donar un subsidi de 2.000 florins i féu uns capítols sobre la forma de la concessió. El rei li ho agraí, i féu constar que havia estat un acte de mera liberalitat i sense obligació de cap mena, que hom no lesionava per això els privilegis de l'Orde de Sant Joan i que aquest acte no seria un precedent per a casos successius. [197] Els vassalls del castellà a Aragó no haurien de donar ja res a Urries. D'ells i de tots els altres cobrarien el donatiu acordat pels capítols els porters Joan de Bosa, Pere Manyes i Bernat de Puig-roig. [198]

Per tal d'alleugerir el treball a València, el setembre hi foren enviats Berenguer de Ripoll, camarlenc de la reina, el seu cavallerís Bonafonat de Sant Feliu i Bernat de Bonastre, secretari del rei, els quals havien d'actuar sota les ordres de Magarola. Els manaments a València foren repetits diverses vegades i, segons sembla, sense gaire bon resultat. [199]

El novembre hom donà ordres, als jurats i prohoms de les ciutats i viles

[193] ALART, *op. cit.*, 211.
[194] ACA, C, r. 1474, ff. 60, 61, 61v, 62v; r. 1355, f. 23v.
[195] ACA, C, r. 1474, ff. 62v, 63; RP, r. 2556, ff. 1, 1v, 2, 11.
[196] ACA, C, r. 1474, f. 64; r. 1087, f. 36v.
[197] ACA, C, r. 1474, ff. 84, 92v. Vegeu Apèndix 5.
[198] ACA, C, r. 1474, f. 65 (2 docs.).
[199] ACA, C, r. 1474, ff. 66, 66v, 67, 73, 73v. 79, 79v. 80, 81, 81v.

aragoneses, de pagar als cobradors designats, malgrat els privilegis de franquesa que poguessin tenir: «Non enim per ipsas franchitates indecens est nobis per vos in casu huiusmodi subveniri. Et vobis eciam expedit plus ipsam subvencionem voluntarie facere quam si inveniremus dictas franchitates locum non habere et proinde possemus facere vos compelli.» I era manat al governador i al justícia Domènec Cerdan que executessin béns dels que no volguessin pagar. El justícia no podria admetre cap ferma de dret de cap universitat que volgués eximir-se del pagament: «Si vero contrarium temptaveritis, quitquid turbacionis nostris negociis evenerit vobis et bonis vestris merito ascribetur.» [200]

En acostar-se la data del matrimoni, fixat, de moment, per al primer dijous de febrer de 1373, les demandes es feren més apremiants. El rei volia que els habitants de les aldees de Daroca, que havien promès 800 florins a pagar el gener, els anticipessin al desembre i els donessin a Blasco Desllor, cambrer de la reina i merí de Saragossa, encarregat d'alguns preparatius de la festa. I els de Calataiud també havien d'anticipar llurs 600 florins. [201] Ramon Alemany de Cervelló era lloat per la seva diligència, però hom li recomanava que deixés tot altre afer i continués ocupant-se de les demandes, ja que el rei havia manllevat diners i havia de tornar-los. El governador respongué que des de Tortosa fins a Borriana ja era tot fet, però que havia sabut per alguns amics que els habitants de la ciutat de València «estan en lur pertinacia de no otorgar res per la dita raho.» [202] No obstant això, sense fer-ne cas, Pere III anava insistint.

Llavors calgué renyar els jurats i prohoms de Barbastre, que deien que no estaven obligats a pagar, i els d'Osca, els quals allegaven que aquesta demanda ja els havia estat feta amb anterioritat; certament, havien donat 5.000 sous per a un matrimoni que no es féu, però així i tot hom n'havia gastat 2.000 i la resta els fou perdonada per raó de despeses de l'Estudi, i el rei deia que, quan aniria a Aragó, encara voldria veure'n els comptes. [203] El mes d'octubre encara hom reclamava el pagament als jurats d'Osca, Jaca i Barbastre. [204] En canvi, a la comunitat de Daroca li tornaren a demanar que anticipés el que encara devia i que ho donés al porter Pere Manyes, alliberant-se de l'obligació jurada de portar els diners a la cambra reial; ja que el rei havia hagut d'avançar el sou de les companyies de cavall i de peu que havien intervingut en la festa de noces. Per compassió, a causa de les males collites, el rei no insistí en la demanda als jurats de Daroca fins el 1376. [285]

[200] ACA, c, r. 1474, ff. 74, 75, 75v, 76, 76v, 77, 89.
[201] ACA, c, r. 1236, f. 64.
[202] ACA, c, r. 1474, ff. 86, 88.
[203] ACA, c, r. 1474, ff. 89v, 90, 90v.
[204] ACA, c, r. 1474, f. 121.
[205] ACA, c, r. 1474, f. 92v; r. 1475, f. 26.

L'arquebisbe de Saragossa, a qui també féu la demanda el rei directament, s'excusà. Pere III hagué d'insistir, tot fent-li patent que sempre havia cregut que n'hauria rebut ajuda, molt més veient l'arquebisbe «como era vergonçoso tanto tardar de dar marido a nuestra fija». Però acabà sense donar res. I semblantment passà amb el bisbe de Tarassona, el qual finalment, però, donà 150 florins. [206]

Els jurats de Saragossa també es mostraven evasius, de moment; digueren que llurs enviats al casament de l'infant Joan parlarien amb el rei. Així fou, i a mitjan 1373 només mancava que complissin l'acord que amb el rei havien fet. [207]

A València, l'oferta de 100 florins feta pel majoral de Quart donà lloc a una qüestió amb l'abat de Poblet, que tenia autoritat damunt ell; acabà, després de tot, amb l'ordre de cobrança. [208] Els enviats de la ciutat de València per raó del matrimoni de l'infant Joan prometeren de fer més gran el donatiu a les corts, per tal de comptar-hi el que per la demanda havien de pagar; calgué que el mateix infant separés aquesta quantitat. [209]

Els comptes de Pere de Bretons demostren que, malgrat tot, bona part d'Aragó respongué a les demandes. Entre la gent d'església, qui contribuí més fou la prioressa de Sixena amb els seus vassalls, que donaren 450 florins; 200 cadascun en donaren Montaragó i Sant Victorià, i 100, Sant Joan de la Penya; el monestir de la Glòria i els seus vassalls només en donaren 8, perquè digueren que eren pobres i de reduït nombre. De les universitats, la major contribuent fou Sessa, amb 300 florins, i les menors, Ruesta i Artieda amb 4 i 5 florins. Barbastre finalment en donà 150, sota la forta amenaça de revocació de la sisa que tenia concedida. [210]

Ja feia més de mig any del casament, el setembre de 1373, quan hom féu les demandes a Catalunya i a Mallorca per tal d'ajudar a acabar de pagar totes les despeses. Foren nomenats set encarregats per a fer-les en tot el territori català: Castelló de Mallorca, per a Tarragona i el Penedès; Jaspert de Campllonc, per a Girona; Guillem Sanoguera, per a Barcelona; Ramon de Juià, per a Vic; Ramon d'Oluja, per a Poblet i Gran Priorat de Catalunya; Pere d'Avinyó, per a Lleida i Urgell; Pere Guillem d'Estanybós, per al Rosselló; i per a Mallorca fou nomenat Francesc Ferrer. [211] Després hom nomenà Joan Desvall, de l'ofici del mestre racional, com a receptor general per a recollir de tot arreu,

[206] ACA, C, r. 1474, ff. 77v, 97v, 109v (2 docs.), 112, 112v, 113.
[207] ACA, C, r. 1474, ff. 98, 112v.
[208] ACA, C, r. 1474, ff. 95v, 107, 111.
[209] ACA, C, r. 1474, ff. 114v, 115v.
[210] ACA, RP, r. 2556, f. 3.
[211] ACA, C, r. 1474, ff. 116v, 127v, 128.

fins i tot d'Aragó i de València, els diners que haguessin cobrat els altres i que havien de dipositar a les taules de canvi de les ciutats principals. [212]

Començaren les excuses, seguides de les insistències del rei. S'excusaren els jurats de Girona i els de Vilafranca, on alguns pertorbadors allegaven un capítol de cort, el qual, però, no privava el rei del dret de fer la demanda, segons deia ell mateix; llavors enviaren un síndic, Pere Bramon, però sense poders per a tractar de l'afer. [213] Als de Girona també els demanaren que enviessin un síndic; ells intentaren de no fer-ho per tal d'evitar despeses, però n'enviaren un, Pere Desprats, per a d'altres assumptes i sense poders referents a la demanda, la qual cosa el rei trobà molt incorrecta i per això els féu reclamar la paga per Cervelló i Joan Desvall. [214] Molt de temps després, un algutzir del duc de Girona, Simó Salzet, començà de fer execució contra la universitat. I no hi valgué que els síndics presentessin un privilegi de franquesa del 1315, perquè el rei resolgué que en aquest cas això no els lliurava de contribuir, i ordenà a Salzet que seguís l'execució, el març de 1377, i a l'infant Joan que ajudés les gestions de Guillem Sanoguera, enviat per a acordar el pagament amb els gironins. [215]

A Perpinyà deien que no podien acordar el donatiu sense el consell general de la universitat. D'altra banda, el cobrador Estanybós havia diferit de fer la demanda. El rei cercà totes les influències que pogué entre la gent important del Rosselló per tal d'induir aquella vila a donar l'ajuda. A la fi donaren 1.000 florins i el rei els prometé que no els exigiria cap més ajuda a les corts o d'altra manera, i els donà dos mesos de temps per a fer efectiva la paga. [216]

Un altre dels qui ajornaren de fer la demanda fou Pere d'Avinyó, veguer de Lleida, al qual hom repetí l'ordre el 6 de desembre de 1373. [217] Les demandes duraren encara tot l'any 1374 i hom les anà fent a diversos llocs i a persones eclesiàstiques de Catalunya, malgrat la carestia de la terra, que havia fet pensar Pere III de desistir-ne. [218] Als paers de Lleida el rei els envià Berenguer d'Abella perquè en rebés el subsidi. [219] Però ells allegaren que durant dos anys no els podia ésser feta cap demanda. El rei respongué que certament això li ho havien sollicitat a les corts; el que els havia concedit era que durant dos anys no els forçaria a donar subsidi, però no volia pas dir que ell no pogués fer-los la demanda. Si no pagaven bonament, els taxaria i, passats dos anys, els faria

212 ACA, c, r. 1474, ff. 126, 126v, 143v.
213 ACA, c, r. 1474, ff. 127, 127v, 129v, 132v, 133, 134, 134v, 135.
214 ACA, c. r. 1474, ff. 139, 144v.
215 ACA, c, r. 1475, ff. 36, 36v, 38.
216 ACA, c, r. 1474, ff. 125v, 131, 131v, 132, 141.
217 ACA, c, r. 1474, f. 130.
218 ACA, c, r. 1474, ff. 138v, 145, 147v, 150, 151, 151v, 153v.
219 ACA, c, r. 1474, ff. 147v, 148v.

pagar tot el degut amb el corresponent mogobell o interès. D'altra banda allegaven que no pagarien fins que Barcelona ho hagués fet. A això hom els respongué que el rei podia cobrar els subsidis en l'ordre que li semblés millor. [220] Es veu, però, que la resistència fou llarga, perquè el 3 de febrer de 1377 era enviat Guillem Sanoguera a Lleida per a fer execució del subsidi, ja que la ciutat havia enviat nuncis a la cancelleria reial per tal de discutir els seus privilegis i hom havia trobat que eren obligats a pagar. Quelcom de semblant passava amb Tortosa. [221]

Al monestir de Santes Creus li van haver de demanar que donés tan sols la mateixa suma que havia donat per al matrimoni de l'infant Joan. [222] L'abat de Sant Cugat demanà un ajornament dels 2.500 sous que havia promès de pagar el juliol, i el rei se'n meravellà perquè cap altre prelat no havia fet semblant petició. No cal dir que hom hagué d'insistir bastant, i fins i tot manar l'execució, si en venir el temps degut la paga no era feta. [223]

El bisbe de Girona, Jaume Satrilla, morí abans de pagar els 500 florins que havia promès. Gran part dels seus béns passaren al seu nebot Asbertí Satrilla, al qual fou enviat el porter Guillem Costa per a cobrar-ne la dita suma. Però el juliol de 1377 hom hagué d'enviar un altre porter a recórrer els llocs de la diòcesi, executant, previ repartiment entre ells, l'esmentada quantitat. [224]

El bisbe de Barcelona havia promès 400 florins, a pagar la meitat per Sant Joan i la resta per Tots Sants; la primera meitat no la pagà perquè pensava que havia de fer-ho per Tots Sants i per Carnestoltes de l'any següent. Però el rei li manà que pagués, el setembre, el que ja havia d'haver donat per Sant Joan, és a dir, 200 florins. [225]

L'arquebisbe de Tarragona fou dels primers a oferir-se, amb 1.000 florins, però es trobà amb la reclamació reial, a càrrec de Berenguer d'Abella, lloctinent de governador de Catalunya, sobre la qual hom hagué d'insistir, perquè tothom havia pagat abans que ell. Com que les universitats del Camp de Tarragona havien concedit a l'arquebisbe certes quantitats, el rei envià un porter a embargar-les fins que n'haguessin estat cobrats els mil florins de la demanda. La cosa fou més difícil que no semblava. L'octubre de 1376 el rei ordenava al que llavors era lloctinent de governador, Bartomeu de Vilafranca, que fes execució dels mil florins i els donés al cobrador Bernat de Pratnarbonès. Però encara calgué esperar que hagués mort l'arquebisbe, l'any 1380, per a poder ésser

220 ACA, c, r. 1474, f. 148v.
221 ACA, c, r. 1475, ff. 31v, 40v.
222 ACA, c, r. 1474, f. 145.
223 ACA, c, r. 1474, ff. 140v, 155v, 157.
224 ACA, c, r. 1474, ff. 148; r. 1475, f. 42v.
225 ACA, c, r. 1474, f. 156.

donada als seus marmessors l'ordre d'embargar la suma que ell no havia volgut pagar. [226]

El priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem havia donat en conjunt 1.000 florins, i s'havia de fer el repartiment entre les comandes en una reunió de síndics dels llocs, que s'havia de celebrar a l'Espluga de Francolí; hom preveia només la protesta dels de Sant Celoni, allegant certs privilegis. [227]

L'abat de Poblet esperava el sobreseïment de la demanda perquè estava fent les obres del mur del monestir. No fou eximit del tot, per no donar mal exemple, però la cosa devia quedar gairebé en una quantitat simbòlica. [228]

Els totalment exempts foren alguns llocs del regne de València que la reina tenia en penyora, [229] i el de Vila-real perquè era de la mateixa infanta Joana, amb més categoria que un lloc senyorial qualsevol, i hauria estat perjudicat. Malgrat això, els oficials de València li feren la demanda i el rei la cancel·là perquè hauria estat, tot plegat, un contrasentit. Tanmateix, ben pensat, el rei descobrí que la demanda havia estat feta quan encara la infanta vivia del que li donava la cort. I això fou raó suficient per a revocar l'anterior prohibició i fer reclamar els 200 florins que la vila ja s'havia compromès a pagar als oficials. [230]

L'any 1375, el rei no havia pagat encara els diners que havia hagut de manllevar per a pagar les despeses de les noces. I féu noves demandes a Catalunya, encarregades a Guillem Sanoguera, uixer d'armes, i a Bernat de Pratnarbonès com a cobrador. [231] Si no pagaven, ordenava que hom taxés 10 sous per foc. Dels diners rebuts en serien pagats els salaris: 3 florins diaris a Sanoguera, un florí a Bernat Savanera, escrivà de les obligacions, i 7 sous a un porter, a més del salari del mateix cobrador, i qualsevol concessió de diners que el rei hagués fet als dits oficials. Una nova taxació de salaris fou feta el 1377. [232] Tot el fet de les demandes s'allargà almenys fins el 1381, data de la darrera notícia que en tenim. En aquest darrer període cal fer constar les dificultats que hi hagué per a cobrar el subsidi de Fraga, considerada, per a aquest fi, com a vila catalana. Quan Fraga hagué pagat, cosa que esperaven els jurats de Vallobar, hom pogué demanar a aquests els 26 florins que devien. També foren fetes demandes a la vall d'Aran i a alguns llocs del bisbe d'Urgell que s'hi resistien. [233]

No es veu clarament si contribuiren a les demandes les aljames de jueus i moros, però potser caldria suposar que sí. Segons els registres d'aquells anys,

[226] ACA, c, r. 1474, ff. 135v, 155, 155v, 157v, 158, 159; r. 1475, ff. 24, 90.
[227] ACA, c, r. 1474, f. 152.
[228] ACA, c, r. 1474, f. 152v.
[229] ACA, c, r. 1581, f. 103v.
[230] ACA, c, r. 1474, ff. 93, 106v, 110v.
[231] ACA, c, r. 1475, ff. 3, 5v, 8v, 10v, 15, 16, 22, 22v, 23, 23v, 37.
[232] ACA, c, r. 1475, f. 9, 9v, 43.
[233] ACA, c, r. 1475, ff. 41, 41v, 42, 52, 52v, 53v, 56v, 57, 88v, 120.

hom els demanava nombrosos subsidis però sense especificar si eren per a les noces de la infanta, només com si es tractés d'un acostumat subsidi anual. Solament des de la darreria del 1376 i fins al 1380 apareixen algunes demandes fetes a les aljames d'Aragó amb motiu dels matrimonis de Joana i de la seva germana Elionor. [234]

Els diners procedents de les demandes havien de servir, donats pel tresorer, que els havia recollits, en primer lloc per a les despeses de la festa de noces; després, per a pagar el dot o allò que el rei havia manllevat per a pagar-lo; finalment, per als salaris dels oficials que havien treballat en les mateixes demandes, i altres despeses referents a la cobrança. Diverses quantitats serviren per a joies, vestits i altres coses per a la núvia, que havia de comprar Blasco Desllor, merí de Saragossa; aquest rebé 1.400 florins el 30 d'octubre de 1372, 1.000 el 26 de gener de 1373, 100 el 28 de gener, 1.450 el 8 de febrer i 1.500 el 9, i en recompensa pel seu treball podria retenir-se 100 lliures dels emoluments del seu ofici. [235] Hom donà a la núvia 513 florins pels vestits, joies i diners que havia donat a persones de la seva casa i de les cases del rei i de la reina, amb motiu de les noces. [236] El 20 d'abril de 1373 el rei ordenava al tresorer que pagués a Desllor 16.247 sous, 9 diners i òbol que li eren deguts, probablement en relació amb les despeses del matrimoni. A Cervelló, el rei li féu demanar que enviés tots els diners que tingués recollits, el març del mateix any, ja que fins a Pasqua hi havia temps per a pagar al comte d'Empúries les 12.000 lliures del dot. [237] A Pere de Bretons, hom li envià, de tant en tant, porters a recollir les quantitats que tenia cobrades; un d'ells, Domènec Pasqual, estava encarregat també de cobrar d'un altre porter, Pere Sánchez de Alcalá, els 2.000 florins del castellà d'Amposta. [238]

Els comptes de Pere de Bretons donen una idea de l'ús de les demandes. [239] Diverses quantitats van al tresorer Pere Desvall; altres són pagades a Pere Jordan d'Urries, majordom, per salari i per deutes que li tenia la cort; [240] a un mercader d'Osca, Bernat de Gaveston, hom li paga 63 florins perquè ha treballat a fi que algunes universitats i persones contribuïssin a la demanda, i això li ha causat despeses. [241] Un porter, Pere d'Albarit (o Alberic), cobrava a raó de 2 sous per dia. Són pagades també les despeses i els salaris de diversos correus que circulen entre diferents llocs de la comarca encomanada a Bretons, i el llo-

[234] ACA, C, r. 1475, ff. 25, 27, 39, 39v, 40, 89.
[235] ACA, C, r. 1355, ff. 78, 143v, 144, 188v; r. 1581, ff. 69, 82v, 83, 84v; r. 1474, f. 88v.
[236] ACA, C, r. 1355, f. 143; r. 1581, f. 84v.
[237] ACA, C, r. 1474, f. 106v; r. 1581, f. 112v.
[238] ACA, C, r. 1474, ff. 87v, (2 docs.), 107v.
[239] ACA, RP, r. 2556, f. 18.
[240] ACA, C, r. 1355, f. 82.
[241] ACA, C, r. 1355, f. 81v.

guer d'un mul que portà la moneda d'Osca a Barcelona, i d'un altre mul que viatjà en sentit contrari. A un notari d'Osca, per escriptures que féu, hom li donà 4 florins. El mateix Bretons, en fi, pel seu salari des del 22 d'agost de 1372 al 26 d'agost de 1373, podia retenir-se 132 florins i 4 sous; li era comptat a raó de 4 sous diaris. D'altra banda, però, sabem que el 21 de maig de 1373 el rei li havia concedit que es pogués retenir 150 florins pel seu treball, cosa que confirmà la reina el 9 de setembre. [242]

També a Cervelló li foren pagats, en una ocasió, 600 florins; i a Magarola, 200. [243] A l'esmentat Urries el tresorer li havia de pagar 500 florins, a mitjan 1373. [244] L'octubre de 1376, el cobrador Pratnarbonès havia de donar un terç del que tenia recollit, de Catalunya i dels llocs rossellonesos de Cotlliure, Montesquiu, el Voló, Tuïr i altres, a l'nfant Joan; i el gener de 1377, donaria a la infanta Mata un terç de les demandes del comtat de Cervera i dels llocs de Torroella de Montgrí i Pals, que ella tenia assignats per a cambra. [245]

* * *

La festa de les noces de Joana amb el comte d'Empúries tingué lloc el dijous, dia 10 de febrer de 1373, a la seu de Barcelona. «Et fuit celebratum festum et fuerunt in ipsis nubtiis plures bufurnatores, et fuerunt facta stillicidia et aliae pulcrae solempnitates.» [246] És curiós que molts autors, com Bofarull, Rovira i Virgili, etc., han situat la data el 1372, mentre que d'altres, com Monsalvatje i Sobrequés, la donen correcta. [247]

El matrimoni comtal, instal·lat a la seva petita capital de Castelló d'Empúries, vivia amb gran luxe i tenia una cort comparable, a escala reduïda, a la reial. El comte fou un home refinat, il·lustrat, interessat per la cultura, i, fins i tot, ell mateix fou escriptor. A la seva època fou acabada l'església de Castelló, que ell volia convertir en catedral; no pogué dur a terme la seva idea perquè trobà l'oposició del bisbat de Girona i, al fons, la del rei. [248]

La comtessa esperà, ben aviat, l'arribada del seu primer fill. Almenys hom sap que era així a la primeria d'octubre. En efecte, l'infant Joan, fent cas d'una acusació malintencionada, havia fet detenir una certa Bonanada, de València;

[242] ACA, c, r. 1356, f. 1; r. 1581, f. 176.
[243] ACA, c, r. 1356, f. 10v; r. 1581, ff. 139v, 178.
[244] ACA, c, r. 1581, f. 124v.
[245] ACA, c, r. 1475, ff. 24, 30.
[246] ACA, c, r. 1474, f. 78; *Rúbriques de Bruniquer: Ceremonial dels magnifichs consellers de la ciutat de Barcelona*, I (Barcelona 1912), 230-231, 260.
[247] BOFARULL, *op. cit.*, 273-274; ROVIRA I VIRGILI, *op. cit.*, V, 379; MONTSALVATJE, *op. cit.*, 195; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 146.
[248] MONTSALVATJE, *op. cit.*, 194, 196-197, 199; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 145.

i la reina Elionor, que tenia en aquella dona molta confiança, renyava el seu fill i li encarregava que la posés en llibertat, més encara perquè la infanta Joana necessitava l'assistència d'ella per al naixement del seu infant. Això mateix feia el rei Pere, tot meravellant-se que el seu fill pogués creure aquella acusació encaminada a demostrar que Bonanada, des de València, havia fet víctima de sortilegis la princesa de França promesa a l'infant, que morí abans d'arribar a Catalunya; el rei no creia en les fetilleries a distància. [249]

És possible que visqués també amb els comtes la filla del primer matrimoni de Joan, Elionor, de la qual no sabem gairebé res. La reina, en el seu testament, de 12 de juny de 1374, li feia un llegat de 1.000 florins per a una joia, en cas que es casés; el llegat quedaria sense efecte si moria soltera, i en aquest cas en seria feta la institució d'un presbiterat. Feia també una deixa a Joana per a comprar una joia. [250]

El primer fill dels comtes devia néixer al començament del mes de desembre de 1373, perquè el dia 18 l'infant Joan agraeix a Joana d'haver-li comunicat l'esdeveniment. [251]

Les relacions dels comtes foren sempre cordials amb l'infant Joan i la seva família. Per contra, no ho foren tant amb el rei i molt menys amb la seva darrera muller, Sibilla de Fortià, a la coronació de la qual, a Saragossa, el 30 de gener de 1381, no assistiren. [252]

És ben conegut l'esperit una mica supersticiós de l'infant Joan, no gens rar entre la gent de la seva època. Tenia un anell que, segons deien, guaria la febre terçana. La seva muller, el deixà a Joana, que devia estar malalta, l'estiu del 1373. El 5 de setembre Joan l'hi reclamà perquè molta gent s'esperava per a tenir-lo; i encarregà el seu armer Joan Janer i Huguet Cardona d'anar a buscar-lo. [253] Diu Roca que també Joan regalà als comtes uns trossos de banya d'unicorn que tenien poder contra les metzines. [254] L'anell fou enviat de nou a Joana l'any 1377, per a la terçana que sofria el seu hereu Joan. [255] Dos anys després, a Perpinyà, Joana tornà a demanar-lo perquè el seu fill tornava a estar malalt; aquella vegada el retingué molt de temps, perquè Joan l'hi reclamà al cap d'un any. [256]

[249] ACA, c, r. 1582, f. 65; r. 1238, f. 44; Rubió, *op. cit.*, II, 170.

[250] ACA, c, r. 1537, f. 156v; Zurita, *op. cit.*, X, 17.

[251] ACA 6, r. 1740, f. 40; López de Meneses, *Florilegio*, XVII (1952), 170, d. lxvii; Roca, *op. cit.*, 180.

[252] Tasis, *Joan I*, 95.

[253] ACA, c, r. 1740, f. 28; A. Javierre, *Matha de Armanyach, duquesa de Gerona* (Madrid 1930), 18 i 87, doc. viii; A. Javierre, *María de Luna, reina de Aragón (1396-1406)* (Madrid 1942), 14; Roca, *op. cit.*, 394.

[254] Roca, *op. cit.*, 404, 408-409.

[255] ACA, 6, r. 1744, f. 8v; López de Meneses, *Florilegio*, XVIII (1952), 161, d. xxxv; Roca, *op. cit.*, 394.

[256] ACA, c, r. 1659, f. 21v; Roca, *op. cit.*, 395.

Una altra de les afeccions de l'infant eren els animals de caça. Diverses vegades demanà a la seva germana que li n'enviés. L'any 1376 volia uns agrons, que anessin ben condicionats en un cabàs amb palla, perquè els anteriors havien arribat morts; i també volia sis perdius i dues llebres, vives.[257] El 12 de juny de 1379 li agraïa la tramesa de paons i d'ossos, probablement per a la seva col-lecció zoològica; i més endavant, la de perdigalls o perdius novelles.[258]

També Joana estigué en relacions excellents amb la seva cunyada Mata. Les notícies que en tenim donen a conèixer detalls tan femenins com el de fer a aquesta una tramesa de crustacis.[259] O bé el de demanar Mata a Joana que li prestés un mantell ornat amb puntes de fres com el que tenia la comtessa de Luna, assegurant que l'hi tornaria quan n'hagués pres mostra.[260] Però també era tractat entre elles algun afer més delicat, la natura del qual desconeixem, ja que en una ocasió Joana envià una carta, juntament amb la còpia d'una altra carta del seu marit. Mata, un cop llegida, la cremà i li digué que si volia que ella fes quelcom, li escrivís i ella ho faria de bon cor, tot aconsellant-li que fes el que el comte volgués en aquell afer.[261] El comte, per la seva banda, regalà a Mata, en una altra ocasió, un mantell de brocat d'or folrat de tafetà de color de gira-sol.[262]

El 22 de febrer de 1376, l'infant Joan, que era a Girona, demanà a Joana que li enviés en una atzembla els draps d'Arràs i de figures franceses, per a decorar les parets, per tal que pogués tenir-los l'endemà, dissabte, al capvespre. Eren per a rebre l'infant de Navarra; els tornaria tot seguit, ja que Joana els necessitaria per a rebre, també ella, l'infant esmentat.[263]

Ja morta la infanta Mata, Joan tornava a cercar muller. Un escuder de Barnabò Visconti, senyor de Milà, vingué a veure un amic seu, escuder dels comtes d'Empúries, i féu que aquests proposessin a l'infant el casament amb una filla d'aquell senyor.[264] Però, ensems, Joan havia enviat a París, per fer gestions matrimonials, els seus nuncis Pere de Planella i Martí d'Alcolea, i no pogué acceptar la proposta fins a veure quines notícies arribaven d'aquest. Finalment comunicà als comtes que ja havia estat conclòs el matrimoni amb una parenta del rei de França, Violant de Bar, i que, per tant, no hi havia res a fer amb la filla de Visconti.[265] La pasqua de l'any 1379, l'infant

[257] ACA, C, r. 1742, f. 122v; ROCA, *op. cit.*, 328.
[258] ACA, C, r. 1657, ff. 54v, 99v; r. 1746, f. 18; ROCA, *op. cit.*, 254-255.
[259] ACA, C, r. 1811, f. 88v; JAVIERRE, *Matha*, 57; ROCA, *op. cit.*, 82.
[260] ACA, 6, r. 1811, f. 88; JAVIERRE, Matha, 115, doc. XXXVIII; JAVIERRE, *María*, 123; ROCA, *op. cit.*, 87-88.
[261] ACA, C, r. 1812, f. 41; JAVIERRE, *Matha*, 22 i 138, doc. LVI.
[262] ACA, RP, r. 613, f. 55v; JAVIERRE, *Matha*, 67.
[263] ACA, C, r. 1742, f. 148v; ROCA, *op. cit.*, 214.
[264] TASIS, *Joan I*, 81; ROCA, *op. cit.*, 93-95.
[265] ACA, C, r. 1657, ff. 54v, 61, 75.

l'havia passada a Castelló, de camí cap a Perpinyà. Arribat en aquesta vila, hi prepará la seva segona festa de noces. El 3 de novembre convidà els comtes i els digué que estiguessin a punt per anar-hi quan els tornés a avisar.[266] El febrer de 1380 escrivia a Joana a fi que es preparés i que procurés que el comte fes el mateix.[267] El 14 d'abril li envià una mula de pèl negre, que valia 200 florins, per mitjà del cavallerís Gilabert de Reixach, per tal que pogués anar a Perpinyà més còmodament. I li digué, així com al comte, que fos allà dins una setmana, sens falta.[268] Val a dir que els comtes i l'infant Martí foren els únics representants de la família reial a les noces del primogènit; la situació familiar no era gaire pacífica.

Per a Joana, però, les relacions familiars no ho foren tot, en els primers anys del seu matrimoni. Ja des de molt abans tenia una qüestió amb la universitat de Perpinyà sobre 9.187 lliures, 2 sous i 8 diners que aquesta devia a ella i a la infanta Maria, la seva neboda, filla de la reina Constança de Sicília. Aquesta suma els l'havien cedida els homes de Puigcerdà damnificats en la guerra promoguda per Perpinyà sobre la tutela del regne de Mallorca. Per una primera sentència els eren concedides, a elles, 5.741 lliures, 7 sous i 2 diners; però en una segona sentència, a súplica de Berenguer Pagès, síndic de Perpinyà, hom els imposà silenci. Bernat Pometa, procurador de les infantes, demanà la revocació d'aquesta darrera sentència. El rei havia ordenat que Ramon Nebot i Bernat Pometa fessin execució del deute. Ells s'excusaren dient que no tenien poders suficients. Llavors el rei manà als lloctinents de governador i d'assessor que ho fessin; si no, haurien de procedir els primers contra d'aquests i es veuria qui tenia la culpa de mantenir paralitzat l'afer.[269] Després volgué que Berenguer Esteve li portés el procés per tal de procedir en conseqüència. Aquest tampoc no fou puntual. Hom li repetí l'ordre, el 17 de febrer de 1371, afegint que per tal d'anar més de pressa podia desenquadernar-lo i donar-ne els fragments a diversos escrivans per fer-ne la còpia.[270] A continuació envià Esteve als veguers de Puigcerdà i Vilafranca de Conflent amb l'encàrrec de prendre declaració dels testimonis que hi hagués per les infantes; els bisbes d'Urgell i d'Elna havien d'obligar els testimonis que fossin súbdits d'ells a prestar declaració. Esteve protestà encara, perquè no volia anar a la Cerdanya; però el rei li ho tornà a manar, i encara mig any més tard li recomanava diligència en la qüestió.[271] El primer d'abril de 1373, el rei féu ordenar de paraula pel vice-canceller a

[266] ACA, C, r. 1658, f. 78v; ROCA, *op. cit.*, 102; ACA, Reial Audiència (= RA), Processos Polítics, 11, f. 89.
[267] ACA, C, r. 1656, f. 19; ROCA, *op. cit.*, 113.
[268] ACA, C, r. 1656, ff. 98v, 99; ROCA, *op. cit.*, 118.
[269] ACA, C, r. 1084, f. 9v; r. 1452, f. 4v.
[270] ACA, C, r. 1229, f. 40v; r. 1084, f. 160.
[271] ACA, C, r. 1085, ff. 61, 62; r. 1086, f. 23v.

Jaume de Vallseca que decidís el plet i donés sentència; i el 6 de març de 1374 li ho manà formalment per escrit. [272]

La sentència final no apareix fins el 18 de desembre de 1377. Revocava aquella altra sentència que imposava silenci a les infantes i condemnava Perpinyà a pagar-los les 5.741 lliures. [273] Abans de l'executòria passaren uns mesos; fou ordenada el 24 de març de 1378 a Ramon de Perellós, governador del Rosselló, amb l'advertència que, si no la feia, anirien a complir-ho els porters Jaume Savall i Pere Alberich i encara li cobrarien en esmena 2.000 morabatins d'or. L'execució, no obstant això, fou sobreseguda; però, revocat el sobreseïment, fou ordenada de nou als esmentats porters el 28 de juliol del mateix any. [274] El rei havia concedit al síndic Ermengol Martí, burgès de Perpinyà, que en paga del deute a les infantes els vengués, per raó de 6.000 florins, 6.000 sous censals sobre la universitat d'aquella vila i els fes debitori de la resta. Però hi havia una qüestió entre Joana i Bernat Cerdà, que havia estat nomenat curador dels interessos de Maria el 4 d'agost de 1378, perquè aquest volia la meitat de la suma, tretes les despeses, per a pagar salaris i deutes de la jove infanta; i Joana volia tota la suma perquè les despeses que havia tingut eren molt grans, havia pagat ja molts domèstics seus i de Maria, i havia estat fiadora en l'administració de la curadoria. Amb això el síndic no sabia a qui dels dos havia de pagar, que li donés la garantia de seguir pagant la gent del servei pel temps que faltés. I el rei, el 20 d'octubre, decidí que ho donés a Joana, la qual donaria seguretat al curador, obligant-li el censal; aquest censal fou venut pel síndic a Joana el 22 de novembre. I com que així hom donà per acabat el litigi, el curador Cerdà fou destituït, el 4 de desembre, sense nota d'infàmia a càrrec seu; simplement, perquè ja no era necessari. [275]

Pere III tenia empenyorats a la seva filla els tres llocs del Rosselló i Conflent, dels quals ella redimí alguns violaris. El rei li féu dos debitoris, un de 53.490 sous i un de 16.100 sous, el setembre de 1373; però Joana no en cobrà res. El 12 de novembre de 1375 hom li assignà el total de 69.590 sous sobre les rendes de Tortosa i d'Amposta, a raó de 5.000 sous l'any. Però li'n foren pagats només 4.550 i ella demanà insistentment una compensació. Dos anys després, el rei, que li havia permès de cobrar 2.000 florins de diners del difunt Jafudà Alatzar, veient que li eren deguts encara 43.040 sous i que la tresoreria no podia pagar-los, li empenyorà 3.074 sous i 3 diners censals anuals sobre Tortosa i Amposta fins que quedés satisfet el deute. El comte d'Empúries tenia

[272] ACA, c, r. 1293, f. 131v.
[273] ACA, c, r. 1452, f. 4v.
[274] ACA, c, r. 1452, ff. 11, 20.
[275] ACA, c, r. 1452, f. 41; r. 933, f. 97; r. 1097, f. 28.

la fama, potser justificada, de fer excessives demandes als seus súbdits. Com que tenia els tres llocs rossellonesos assignats pel dot de la seva muller i al rei li interessava de redimir-los, amb l'excusa que temia l'opressió dels habitants per part del comte, encarregà les autoritats del Rosselló i la Cerdanya de convèncer els prohoms dels tres llocs per tal que ajudessin el rei a la redempció, i aquest els concediria el privilegi de no separar-los mai més de la Corona.[276]

De la vida de Joana al seu comtat no en sabem gairebé res més. Ha estat conservat un llibre de comptes de Bartomeu Oliver, batlle de Castelló, nomenat per Joana com a lloctinent del comte, en morir el batlle Francesc Goell. Oliver tingué l'ofici des del 24 de juny de 1375 fins al 12 d'abril, vigília de pasqua, de 1376. Fou substituït per Ramon Solers, nomenat pel mateix comte.[277] Durant aquest període, doncs, el comte havia estat absent de Castelló. El juliol de 1375, Joana es trobava a Bellcaire, on els comtes tenien una casa. Allà rebé diversos correus que el batlle li enviava amb notícies sobre el fet d'un tal Francesc Pin (o Pi), de Girona, que volia procedir contra el comtat per raó d'una marca; cada correu cobrava 5 sous.[278] Després Joana es traslladà al castell de Púbol i des d'allà cridà el batlle, el qual havia deixat a Castelló, com a lloctinent, Guillem Sacosta, per tal de tractar sobre la necessitat d'impedir la sortida de gra del comtat.[279] També des de Púbol fou enviat, el setembre, un home a Barcelona, amb lletres de Joana per al seu marit sobre l'afer de l'esmentat Pin.[280] Altres cartes de Joana al comte foren portades al començament de desembre, i el febrer de 1376.[281] És del març d'aquell any la tramesa d'un altre home a Girona per tal de saber quan sortiria l'infant Joan de la ciutat.[282] Hi ha també la notícia d'una ama de Roses, que va a Púbol, els primers mesos de 1376; possiblement cal relacionar-ho amb el naixement o primera infantesa del segon fill de Joana.[283] El juliol del mateix any Joana tornava a ésser a Bellcaire. Sembla talment com si en tot aquell temps no hagués estat a Castelló.[284] Finalment, consta que Joana rebia 1.000 sous anuals sobre les rendes de la batllia de Castelló, per terces de 333 sous i 4 diners. El comte li ho havia assignat per a cambra.[285] Per aquells anys rebé encara Joana un altre donatiu: el rei de Navarra li assignà 2.500 francs sobre les rendes de Montpeller.[286]

[276] ACA, c, r. 1361, f. 132v; r. 1097, ff. 81, 81v.
[277] ACA, c, Varia 240.
[278] ACA, c, Varia 240, ff. 16, 16v.
[279] ACA, c, Varia 240, f. 16v.
[280] ACA, c, Varia 240, f. 17.
[281] ACA, c, Varia 240, f. 18.
[282] ACA, c, Varia 240, f. 18v.
[283] ACA, c, Varia 240, f. 19.
[284] ACA, c, Varia 240, f. 20v.
[285] ACA, c, Varia 240, f. 19; c. rebudes Pere III, 721.
[286] ACA, c, r. 1260, f. 1v.

Són molt nombroses, en canvi, les notícies relacionades amb la mort de la comtessa. Les greus dissidències entre el comte i els reis, que aquí no ens cal especificar, i que portaren la guerra a tot el territori del comtat, foren potser la causa indirecta de la mort de Joana, per bé que és prou aventurat de suposar-ho. [287] En efecte, es trobaven tots a Figueres quan ella volgué interposar-se en una discussió entre els dos contendents, sortint en defensa del seu marit. El rei, en un esclat d'ira, donà una bufetada a la seva filla en presència d'altres membres de la cort. L'escena, contada per Bofarull sense esmentar-ne, però, la font històrica, ha estat recollida per diversos historiadors. [288] Pocs dies després d'aquest fet, de retorn a Castelló, la comtessa morí. Alguns diuen que fou del disgust que li causà l'escena amb el seu pare. Sobrequés, potser amb més lògica, suposa que ella ja estava malalta i morí de la mateixa malaltia, agreujada o no pel disgust, o bé que la infanta havia heretat del rei el temperament irascible, i la mateixa enrabiada la portà al sepulcre. També hi cabria la suposició que hagués emmalaltit, per pura coincidència, després de la discussió. El seu marit la plorà sincerament i, semblant donar al rei la culpa de la desgràcia, com continua dient Sobrequés, es diu que jurà, davant el llit de mort de la muller, que «metria (al rei) tants de xiripeus (francesos) que ell serà envaït e per aquest cap (el del comte) tu hi veuràs la corona.» [289]

Joana morí a Castelló el dia 13 de novembre de 1384; la sepultura fou feta el dilluns, 14. L'escrivà de ració del comte, Joan de Bossegays, ha deixat anotat en un llibre d'albarans extraordinaris tot allò que hom devia a diverses persones per despeses relacionades amb aquella mort; i ho comunicà al prevere Pere Gibern, administrador de les rendes de Joana i del seu hereu. En aquest llibre es troben les notícies següents: [290]

A l'acte de l'extremunció de la comtessa, hi assistiren 23 preveres, 8 acòlits i diaques, i els escolans que duien la creu. [291] El cos de la difunta fou vestit amb l'hàbit de menoreta i amb vels negres i blancs, i li fou posada una creu blanca

[287] Han parlat d'aquesta discòrdia, en la qual tingué també un gran paper l'infant Joan, simpatitzant amb el comte però obedient al seu pare, ZURITA, *op. cit.*, X, 36; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 145-147; MONSALVATJE, *op. cit.*, 200-202; TASIS, *Joan I*, 120; D. GIRONA, *Itinerari de l'infant En Joan* (València 1923), 339-341.

[288] BOFARULL, *op. cit.*, II, 273-274; MONTSALVATJE, *op. cit.*, 202; ROVIRA I VIRGILI, *op. cit.*, V, 379; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 147.

[289] SOBREQUÉS, *op. cit.*, 147. No obstant això, unes paraules molt semblants a aquestes, segons un bearnès que declarà en el procés contra el comte, sembla que aquest les adreçà a Bort de Lescar: «Bort certes lo rey ha paor car jo li metré tants de xiripeus que ell serà embayt e per aquest cap» (deia tot colpejant-se la testa) «tu hi veuràs la corona». Amb tot això volien demostrar una singular teoria de Joan d'Empúries: segons els testimonis, es considerava hereu del reialme en lloc de Pere III; com que el seu pare, Ramon Berenguer, no havia volgut anar a la conquesta de Sardenya i s'havia ofert per a això l'infant Alfons, Jaume II havia promès a aquest que per aquesta raó ell faria jurar hereu el seu fill Pere (el futur Cerimoniós). Si no hagués estat per aquest fet, l'hereu seria ara Joan d'Empúries. Realment ens sembla una idea bon xic arriscada. (ACA, RA, Processos Polítics, 11, f. 200).

[290] ACA, C, Varia 28.

[291] ACA, C, Varia 8, f. 42.

al damunt. A la seva cambra mortuòria hom féu vetlla tota la nit; també hi foren encesos brandonets i candeles i hi cremaren encens, així com a tot el palau.[292] El dia de l'enterrament tocaren les campanes de l'església de Santa Maria, i així mateix tots els dies del novenari que seguí.[293] Tant per a la nit com per a l'enterrament i els funerals, foren comprats 100 brandons grossos, i dels petits i de les candeles en foren distribuïts en els diversos actes entre els clergues i el públic assistent.[294] A cadascun dels 100 brandons, el pintor Guillem Hospital, de Castelló, hi posà quatre senyals amb les ensenyes comtals, les de la infanta i les de la vila; cobrà 100 sous melgoresos.[295] La sepultura fou feta a la mateixa església de Santa Maria, i per drets, així com per misses del novenari i per altres que foren dites als monestirs i altres esglésies de la vila, hom pagà 25 florins, equivalents a 275 sous melgoresos.[296] El sagristà major rebé 25 florins per drets de les lluminàries i draps del dia de la sepultura, i 5 florins més per la il·luminació dels dies del novenari; total, 30 florins, o 330 sous melgoresos.[297] Pel dret de lluminària foren repartits també 10 brandons sobrants entre el prior del convent de Predicadors, fra Guillem Carrera, el guardià dels Frares Menors, fra Pere Cases, i el comanador de Sant Bartomeu.[298] Així mateix hom pagà a tots aquests, i a altres frares predicadors, un salari per haver assistit a l'enterrament. A l'abadessa de Santa Clara li foren donats 6 florins per aniversaris que hom celebrà, per salari de les monges que podien sortir i foren presents a la sepultura, per altres misses que es digueren al convent i per resos de salteris.[299] Tota la casa comtal es vestí de dol: cavallers, escuders, oficials majors i menors, dones i donzelles de la casa de Joana, anaren vestits d'entrelliç i de draps negres de bruneta, i morats, de qualitats diferents i gran varietat de preus: de 15 a 30 sous la cana.[300] És curiós que els dos fills de la comtessa, Joan i Pere (anomenat Pedro), quan ella morí es trobaven a Requesens i no els fou comunicada la notícia fins el juliol de l'any següent, quan devien tornar a Castelló. Llavors hom els féu fopes i gipons de drap negre, i també es vestí de dol Gil Pérez de Resa, que estava al servei de Joan i que, per haver estat a Requesens, no pogué prendre part en el repartiment de robes fet el novembre anterior.[301] Direm, per fi, que Joan Tomàs, escrivà de la vila, passà 17 dies fent

292 ACA, c, Varia 28, ff. 33, 38, 43. Segons aquestes dades, la comtessa difunta duia l'hàbit de menoreta, bé que ella volia el de cistercenca i sembla que és aquest darrer el representat a la seva estàtua sepulcral. (J. Finestres, *Historia del Real Monasterio de Poblet*, I (Barcelona, ed. 1947), 264.

293 ACA, c, Varia 28, f. 33v.

294 ACA, c, Varia 28, ff. 38, 43.

295 ACA, c, Varia 28, f. 43v.

296 ACA, c, Varia 28, f. 42.

297 ACA, c, Varia 28, f. 33.

298 ACA, c, Varia 28, f. 35.

299 ACA, c, Varia 28, f. 32v.

300 ACA, c, Varia 28, ff. 35, 35v, 36, 36v, 37, 38, 38v.

301 ACA, c, Varia 28, ff. 41v, 42v.

albarans i comptes de la sepultura i arreglant afers de la marmessoria de Joana, i cobrà 34 sous melgoresos.[302]

Qui sap per quina raó, la comtessa havia fet testament el 12 d'agost del mateix any de la seva mort. Potser caldria pensar en alguna dolència que, certament, li fes témer una fi bastant propera. Del testament, hom en conserva un exemplar original i un trasllat fet el 14 de desembre de 1397.[303]

La comtessa nomenava marmessors el seu pare, el seu oncle Carles II de Navarra, els infants Joan i Martí, el bisbe de Girona, l'abat de Poblet, el degà d'Urgell Ramon de Cervera, Ramon Ballester, doctor en lleis i ciutadà de Barcelona, Gil de Sada, merí de Saragossa, i Jaume de Sos, escrivà del racional.

Disposava la seva sepultura definitiva a Poblet, en una tomba de pedra que no sobresortís gaire de terra, prop de la seva mare. La tomba havia promès de pagar-la el rei, però, si no ho feia, seria pagada dels béns d'ella. Si moria no gaire lluny de Poblet, hom la soterraria directament allà; si era massa lluny, seria enterrada en un altre monestir cistercenc o a l'església parroquial del lloc on fos, en espera de poder traslladar-la al seu lloc final. Hauria d'anar vestida amb l'hàbit blanc de les religioses cistercenques. I el dia de la seva mort haurien d'ésser vestits cent pobres, de drap blanc i amb caputxa.

Prenia 100.000 sous per a la sepultura, llegats i funeràries. I per a tenir-los ràpidament, els marmessors havien de vendre vaixella i béns suficients, tot seguit després de la seva mort. La resta dels seus béns seria guardada a la sagristia de la seu de Barcelona, amb inventari. Segons sembla, això no fou complert.

Entre els llegats que feia hi havia: 25 sous censals al monestir de Montserrat per tal de fer cremar perpètuament una llàntia a l'altar de la Verge. Set marcs d'or per a la Custòdia de la seu de Barcelona, descomptant 200 florins que valia una garlanda d'or que ja li havia donat. 50 sous als Frares Menors de Barcelona per a una pitança; i al seu guardià, vestits d'ella, d'or o de vellut, per a fer-ne roba d'església, en honor de sant Nicolau. Als Predicadors els féu un llegat semblant, i donà vestits en honor de sant Pere Màrtir. Deixava el que convingués per tal que en sufragi seu fossin dites les 33 misses de sant Amador i mil altres misses als llocs on als marmessors els semblés bé. A la taula de cadascun dels monestirs següents deixava 50 sous: als Carmelites, als Agustins, a les Repenedides, a les Predicadores, a les monges de Montalegre, a les de Jonqueres, a les de Sant Pere, a les de Valldonzella i a les de Pedralbes. I als Mercedaris, a més dels 50 sous, mil sous més per a redempció de captius. A cada

[302] ACA, c, Varia 28, f. 39.

[303] L'original i un codicil, lliurats a l'abat de Poblet, es troben a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, secció de «Clero», fons del Monestir de Poblet, lligall 6.744, núm. 69. Publicats per A. JAVIERRE, *Testamento y codicilo de la infanta Juana de Aragón, condesa de Ampurias*, EEMCA, VI (1956), 449-466. El trasllat es troba a l'ACA, c, Varia 21, núm. 7. Potser es tracta d'un primer esborrany.

hospital i casa de leprosos de Barcelona, 30 sous. Als Frares Menors i Predicadors i a les Clarisses, de Castelló, 50 sous a cadascun. A més, a aquest monestir de Santa Clara, 500 sous per a obres de l'edifici o per a augmentar-li les rendes. Als Mercedaris d'aquella vila, 30 sous, i a l'hospital, 30 més. A cada prevere de l'església de Santa Maria, 12 diners per a misses. Al monestir de Santa Margarida, 300 sous per a obres, i 100 a cadascun als de Padardell i de Vilanera, tots al comtat d'Empúries. A tots els altres monestirs del comtat, 100 sous a cadascun per a pitança. Als convents de Frares Menors i de Predicadors de València, 30 sous a cadascun. A Santa Maria del Puig, de València, 30 sous, i que fos feta, a més, una corona d'or amb pedres i perles per a una imatge de la Verge que es troba encastada a la paret de l'església, per a la qual deixava 30 florins. A les monges de la Saïdia, de València, 100 sous. Als convents de Frares Menors i Predicadors de Tarragona, 20 sous a cadascun. Als Frares Menors de Vilafranca del Penedès, 20 sous, i uns altres 20 als de Montblanc, als de Perpinyà i als Predicadors d'aquesta darrera vila. A Santa Maria de Sales, un pallí per a l'altar de la Verge. Al monestir de Sant Martí de Vallosera, una casulla de drap d'or. Als Frares Menors i Predicadors de Saragossa, 30 sous a cadascun, i el mateix als d'Osca. Tots ells havien de pregar per l'ànima de la comtessa i per la del seu marit.

D'altra part hom havia de comprar 30 lliures de renda per a un presbiterat: n'havien d'ésser assignades 20 a l'església de Santa Clara de Barcelona per a una capellania, el titular de la qual celebraria misses retenint-se 18 lliures i quedant les altres dues lliures per a una pitança del convent; i de les 10 lliures restants, la meitat, 100 sous anuals, aniria assignada al convent de Predicadors de Castelló per a un aniversari i misses, i els altres 100 sous als Predicadors de Barcelona per a un altre aniversari. La capellania havia d'estar sota el patronat del comte d'Empúries. Aprovava la institució, ja feta per ella, d'un benefici a l'església de Santa Maria de Castelló. També serien comprats 200 sous anuals per al convent de Poblet, per a dos aniversaris: un, la data de la mort d'ella i l'altre, el dia dels Fidels Difunts. I a l'altar major de l'església de Poblet li deixava les vestidures millors de la seva capella i una creu d'argent. Un altre aniversari, en la mateixa forma, seria celebrat a la seu de Barcelona, amb 100 sous de censals anual. A la sagristia de la seu li eren donats 25 sous censals: 5 sous censals al clergue o escolà de la seu que toca les campanes, i 20 sous per a oferta de pa i lluminàries de l'aniversari, a raó d'un diner i una candela per canonge o clergue, a tots els qui celebrarien misses per la comtessa aquell dia.

La comtessa nomenava hereu universal el seu fill segon, Pere. I si prenia l'estat religiós o no podia ésser hereu, ho seria l'altre fill, Joan, que ja havia d'heretar el comtat. A Joan, de moment, li deixava 200.000 sous. Si venia el

cas, substituiria a Joan qualsevol altre fill o filla, un o més, que pogués tenir ella encara. I en darrer cas, ho donava tot a Déu, a la seva ànima i a les causes pies que més avall esmentaria. Si algun fill entrava en religió, li donaria 6.000 sous de renda vitalícia anual si no tenia altra dignitat o renda, sobre l'estany i salines de Castelló, que ella tenia per a cambra. Si només, a la seva mort, li quedava un dels fills, aquell seria el seu hereu. En cas de tenir-ne més de dos, tots els que quedessin, excepte els dos primers, tindrien 2.000 florins per a poder estudiar Lletres i fer-se clergues. Si, a més, quedava alguna filla, li deixava el suficient, a coneixença del rei i del comte, per a casar-les. Si quedava un sol fill i una sola filla, serien hereus universals a parts iguals; i el mateix si eren dues filles soles, amb dret de successió de l'una a l'altra si una d'elles moria sense descendència. No quedant fills, el comte seria hereu vitalici de dot, rendes i fruits. A la seva mort aniria a les causes pies, que eren les següents:

Mitjançant la venda de tots els seus béns, serien pagats 2.000 florins per a l'obra del monestir de Menoresses de Castelló, o augment de rèdits del mateix monestir. 1.000 florins a l'obra de l'hospital de Castelló, o augment de rendes. 10.000 florins a l'obra del monestir de Predicadors de Barcelona, 2.000 florins al de Menoretes de Vilafranca del Penedès i 2.000 al de Roncesvalls. 1.000 florins a Santa Margarida de Roses, 1.000 a Padardell i 2.000 a Vilanera. També deixava 1.000 florins a l'obra de la seu de Girona, però aquests només serien pagats quan tota l'ordinació de la comtessa hauria estat acomplerta. I si quedava quelcom, que fos per a celebrar misses, casar donzelles pobres, redimir captius cristians, i altres coses pies, a coneixença dels marmessors.

Signaren el document com a testimonis: Berenguer de Pau, veguer de Barcelona, Francesc d'Esblada, escrivà de ració de la reina, i Pere de Montsó. I actuà de notari Miquel Corsaví, escrivà de la comtessa.

Seguidament Joana afegí un codicil al seu testament, que es troba només conservat amb el document original d'aquell, a Madrid. El féu per tal de distribuir els llegats que feia a la gent del seu servei, la qual, quan ella morís, volia que es vestís de dol. Així podem conèixer les persones que formaven la cort de la comtessa en els seus darrers temps.

En aquest codicil ella fa memòria dels cavallers Berenguer de Pau i Asbert de Castellvell; del donzell Gabriel Dionís i la seva muller Saurina; de Bernat Ros, Jaume de Fulla, Joan Vahill, Bernat Cerdà, Bernat de Morell i Roger de Vilafranca, no qualificats; de Joan de Bunyol, probablement el seu antic servidor; del secretari de la seva casa, l'escrivà Miquel Corsaví, així com de Pere Sanç o Sànchez, escrivà de ració, i un altre escrivà, Bernat Coscoll; del cambrer Garcia Miranda; del comprador Miquelet; del seu cuiner Jaume Spreneu, amb l'ajudant de cuina Pere Comes, i altres dos cuiners, Antoni Baldoví i Pere

Ballester; del porter Antoni Fuster; del reboster Gilet. També fa deixes al porter reial Sanç de Castell (o d'Uncastillo?); a Parelles, comprador de la casa reial; i a Joana, muller d'un altre porter del rei anomenat Joan, de València, per a dotar les seves filles. A Gil de Sada, per tots els seus serveis, li llega 100 florins.

Del personal femení, fa llegats a les seves donzelles: Joana, filla del difunt Alfons de Castellnou, si no s'ha casat quan mori la testadora; Constança Togores, amb la mateixa condició; i una certa Florència. Així mateix a Caterina, vídua de Miquel Sanç o Sànchez; a una Joana i al seu fill; a Perla, flequera; a una bastarda anomenada Andreueta, i a Francesca, filla de Jaume Roig, aquestes dues per tal que es casin o entrin en religió.

Recorda, encara, alguns servidors dels seus fills: Miquel Marco; Mornell; Sanç, cambrer de Joan. I del personal religiós recorda el frare menor Francesc Rafart, confessor del duc de Girona, al qual deixa una vestidura d'or o de vellut i li encarrega que celebri per ella les misses de sant Amador; Bernat Català, capellà del rei; i les monges sor Agnès de Copons, de Sant Pere de les Puelles; sor Violant Salzet, clarissa de Sant Daniel de Barcelona; dona Peirona, de la Saïdia; i sor Nava de Fontanes, menoreta de Perpinyà.

Finalment vol la comtessa que siguin guardats a la sagristia de la seu de Barcelona tots els béns i joies que hauran de rebre els seus fills a l'hora de contreure matrimoni. Aquests objectes, específicament són:

Per a Joan, una corona d'or, una garlanda i un fermall que li donà a ella el comte; un pitxer i un got d'or; una sella guarnida d'argent que li donà el rei; un llit amb cortinatges de vellut verd i fulles daurades; una garlanda d'or, obra francesa, també donada pel rei; i diversos objectes d'argent daurat, és a dir, un tallador, dos rentamans amb l'escut de Barcelona, dues copes que duen a les sobrecopes els escuts d'Aragó, de Navarra i d'Empúries, un saler de tres peus amb els mateixos signes, dos pitxers amb l'escut de Barcelona, i un confiter.

I a Pere li correspondria: una corona d'or francesa amb flors de lliri i papagais, donada a Joana per la seva mare; una garlanda d'or que Joana mateixa féu fer a Barcelona; un flor de lliri com a fermall que li donà el rei de Navarra; una sella de vellut burell brodat, guarnida d'argent; un tallador; una copa rodona que porta al cobertor els signes d'Aragó i d'Empúries; un saler de tres peus amb els mateixos escuts; un confiter d'argent blanc amb el signe reial; dues copes amb cobertor i dos pitxers d'argent daurat. I totes les perles grosses, safirs i balaixos perforats s'haurien de repartir entre els dos fills a parts iguals.

Com que la guerra del comtat d'Empúries continuà, bona part de les dis-

posicions de Joana quedaren sense efecte perquè els béns mobles anaren perduts. No així els immobles: en efecte, el seu fill Pere havia heretat Vinçà i els altres llocs de la diòcesi d'Elna. Mentre el comtat d'Empúries fou controlat per la Corona, tingué aquells llocs ocupats Joan de Gurrea. Quan, l'any 1387, el comte fou perdonat i li foren restituïts els territoris, Joan I manà que li fossin lliurats els llocs esmentats, com a administrador del seu fill. L'any següent, però, Joan I revocà aquesta ordre, lliurà el lloc de Vinçà als marmessors de Joana i els donà llicència per a vendre'l a carta de gràcia, ja que no quedaven altres béns per a complir el testament. [304]

El comte d'Empúries acabà tristament la seva vida. Sospitós de complicitat amb el comte de Foix en les qüestions de l'any 1396, fou detingut per ordre de la reina Maria de Luna i portat a Castellví de Rosanes, on morí el 2 d'abril de 1398. El dia 11 fou sepultat «amb gran honor» a l'església de Predicadors de Barcelona. [305] En realitat, el rei Martí mostrà més aviat afecte pel comte; no així pel seu fill Joan, el qual decidí d'ignorar, i amb prou feines per Pere, el qual anomenava sempre «vescomte»; a aquest li donà l'autorització per a traslladar les despulles del seu pare a Castelló. [306]

Ben poc afortunats foren els dos fills dels comtes. Un d'ells, no sabem quin, fou donat en hostatge pel seu pare al vescomte de Bruniquell, un cavaller francès que li havia de prestar diners per a reclutar gents d'armes que havien d'ajudar l'infant Joan; el noi devia estar algun temps a França, perquè el comte, en la declaració feta durant el seu procés, el 1388, diu que, fins a la data, no havia rebut els diners ni recuperat el fill. [307] Dels dos nois, Joan, de qui hom havia parlat com a futur marit d'Isabel, filla de Pere III, després comtessa d'Urgell, [308] es casà amb Elfa de Cardona, filla d'Hug Folc II, i morí sense descendència, la tardor de 1401. El seu germà Pere, casat amb Joana de Rocabertí, filla de Felip Dalmau i germana de Jofre VI, visqué molt pocs dies més; la notícia que arribà als consellers de Barcelona assenyala com a data de la seva mort el dia 5 d'octubre del mateix any 1401. El rei Martí s'apressà a incorporar definitivament el comtat d'Empúries a la corona, fet que tingué lloc el 2 de gener de 1402. [309]

L'any 1392 hi hagué canvis entre els marmessors de la difunta comtessa. El rei Pere i Carles de Navarra havien mort; l'infant Joan havia pujat al tron;

[304] ACA, C, r. 1923, f. 162.
[305] *Rúbriques de Bruniquer*, I, 327; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 148; JAVIERRE, *María*, 75.
[306] ACA, C, r. 2240, f. 83v; D. GIRONA, *Itinerari del rey en Martí (1396-1410)*, (Barcelona 1916), 35; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 265, nota 12.
[307] ACA, RA, Processos Polítics, 11, f. 97.
[308] ACA, RA, Processos Polítics, 11, f. 220.
[309] *Rúbriques de Bruniquer*, I, 328; SOBREQUÉS, *op. cit.*, 148, 149, 184, 225.

l'infant Martí i Gil de Sada havien renunciat; Cervera i Ballester també eren morts, i l'abat de Poblet estava molt ocupat. Quedava Jaume de Sos, que es negava a actuar tot sol. Llavors el rei Joan nomenà dos marmessors subrogats, que foren fra Vicenç Ferrer, mestre en Teologia, i Pere Despujol, canonge de Barcelona. [310]

Aquest fra Vicenç, que cal no confondre amb el sant valencià del mateix nom, fou després abat de Poblet. I fou llavors quan hom pogué complir la disposició de Joana sobre el lloc de la seva sepultura; no així sobre la forma de la tomba, perquè el difunt Pere III ja havia disposat altrament. El rei Martí estava pensant de traslladar al monestir els cossos del seu pare i del seu germà Joan, quan decidí de portar-hi també el de Joana; així seria feta la voluntat d'aquesta i s'estalviarien despeses si hom ho feia tot en un mateix acte. El 12 de juny de 1397 envià fra Vicenç a Castelló per tal de recollir les despulles de Joana. [311] L'afer, però no fou resolt tan ràpidament; al cap de tres anys, el rei ordenava encara que els seus nebots d'Empúries s'ocupessin del trasllat de la seva mare, que primer seria portada al monestir de Nostra Dona de Natzaret, de Barcelona, acompanyada d'un bon seguici de religiosos, preveres i altres persones, en espera del trasllat a Poblet; [312] el 20 de juliol de 1400 tornà a enviar fra Vicenç al seu nebot Pere. [313] Mig any més tard, el rei convocava el vescomte Pere per al dia primer de febrer, per tal d'acompanyar els cossos dels reis des de la seu de Barcelona a Poblet. [314] Els altres nobles catalans que havien d'assistir a l'acte foren avisats el 16 d'abril des de l'Espluga de Francolí per tal que es reunissin allà amb la família reial. [315] Les despulles dels difunts monarques i de Joana d'Aragó sortiren de Barcelona el dia 2 de maig de 1401 i trobaren repòs pocs dies després, a Poblet. [316]

Pel que fa a la tomba de Joana, Pere III, que tenia ja la intenció de fer-ne el trasllat, volgué un monument més solemne que el que la seva filla desitjava. Encarregà a un escultor grec, Jordi de Déu, que treballava amb el famós Jaume Cascalls, de fer-ne el projecte. Vist i aprovat aquest, estigué dubtant entre fer la tomba de pedra de Vinaixa o bé d'alabastre. El preu era de 570 florins en el primer cas i de 830 en el segon. El rei es decidí pel millor, tenint en compte que Joana, segons ell, «es estada bona dona et tots temps

[310] ACA, C, r. 1963, f. 152v; J. MARTÍNEZ FERRANDO, *San Vicente Ferrer y la casa real de Aragón* (Barcelona 1955), 141, doc. XI.

[311] ACA, C, r. 2239, f. 20; GIRONA, *Itinerari Martí*, 16.

[312] ACA, C, r. 2243, f. 114v.

[313] ACA, C, r. 2243, f. 121; GIRONA, *Itinerari Martí*, 76; MARTÍNEZ FERRANDO, *San Vicente*, 142, doc. XII.

[314] ACA, C, r. 2232, f. 101; GIRONA, *Itinerari Martí*, 81.

[315] ACA, C, r. 2232, f. 117.

[316] ACA, RP, r. 410, f. 18; r. 3048, f. 68; *Rúbriques de Bruniquer*, I, 328; GIRONA, *Itinerari Martí*, 83; F. MARÈS, *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del monasterio de Santa Maria de Poblet* (Barcelona 1952), 242.

obedient a nostres manaments». Però, potser perquè la mort del rei interrompé el curs de l'obra, el fet és que la tomba acabà essent de pedra. I no la pagà la tresoreria reial sinó la testamentaria de Joana. [317]

El sepulcre es troba al creuer de l'església del monestir, tocant a l'entrada de l'absis, a la part de l'Evangeli. S'ha conservat força bé i hom hi pot encara contemplar els relleus que representen un seguici funerari; les figures tenien per fons uns vidres de color blau fosc que s'han perdut. [318] L'estàtua jacent de Joana, vestida amb l'hàbit cistercenc, ha conservat el seu aspecte original i permet d'ésser considerada com l'únic retrat existent de la comtessa.

El rei Martí, després de la incorporació del comtat d'Empúries, es considerà també hereu de Joana, i per això volgué recuperar unes joies que ella i el seu marit havien empenyorat a diverses persones de Lleida: una corona, una corretja d'or, draps d'or, etc. Nomenà procurador per a recollir-ho Dalmau Jofre, ardiaca major d'Urgell i canceller de l'Estudi, sota la protecció del veguer, que obligaria els qui tinguessin les joies a lliurar-les. I encara més tard envià Joan Climent, de la tresoreria reial, a Lleida per tal de recollir el que quedava. [319]

La voluntat de la comtessa només havia estat acomplerta a mitges. D'aquella figura, en certa manera patètica, que fou Joana d'Aragó no en quedà quasi res. La família s'extingí i els béns es perderen gairebé tots. Tan sols en restaren, com a testimoni, les seves despulles al monestir de Poblet i l'ombra del seu record entre els fulls de la nostra Història.

APÈNDIX

1

Capítols referents als preparatius del seguici que ha d'acompanyar la infanta Joana a Montpeller i a París.

Perpinyà, setembre 1356

Capítols de ço qu'en Domingo de Tortallada, sots comprador del senyor rey, ha a fer per lo dit senyor per rahó dels apparellaments que ha a fer obs de la senyora infanta dona Johana, filla del senyor rey, e per rahó de la messió que ha a fer a aquells qui acompanyaran la dita senyora tro a Muntpesller e tro a París, segons que devall se conte.

Primerament lo dit Domingo faça fer XXIIII scudelles d'argent marchals en les quals n'i

[317] ACA, C, r. 1109, f. 5; RUBIÓ, *op. cit.*, II, 291, nota 1: diu que al fons de Poblet, de l'Arxiu Històric Nacional, hi ha el contracte de les sepultures reials fet el 10 de març de 1381; MARÈS, *op. cit.*, 117, 126, 217.

[318] FINESTRES, *op. cit.*, I, 264; E. MORERA, *Província de Tarragona*, de la «Geografia de Catalunya» dirigida per F. Carreras Candi, 615 (fotografia) i 617.

[319] ACA, C, r. 2248, ff. 44v, 91v; GIRONA, *Itinerari Martí*, 148, 152.

haja IIII grans per servir a la taula de la dita senyora. Item XXIIII platers d'argent dels quals n'i haja VI miyancés obs de la taula de la dita senyora e los XVIII marchals. Item VI talladors d'argent per tallar dels quals n'i haja II grans per a la taula de la dita senyora e los IIII sien mijançers per a la taula de les dones. Item I pareyl de bacins per dar aygua a mans. Item I saler. Item IIII pitchers, los II grans obs de la taula de la dita senyora, la I per tenir vi e l'altre per tenir aygua, e los IIII miyançers per donar aygua a mans a les dones. Item II bacins mijancers per dar aygua a mans a les dones. Item II canalobres d'argent. Item I tenidor d'ous d'argent. E aquest argent faça fer del argent que'l senyor rey li ha fet lliurar. E com la dita vexella sia feta, en cas emperò que la dita senyora infanta deja anar e no abans, faça senyalar a senyal reyal e que la liura a aquell qui serà per cambrer major o per raboster deputat, segons que per lo bisbe d'Urgell e el bisbe d'Oscha li serà manat, e cobre'n àpocha. Culleres de boca, II marchs. Item dues dotzenes de taçes que pesen XXVII marchs e miga dotzena de taçes daurades.

Item faça fer del dit argent una scala d'argent qui pes de XII en XIII marchs.

Item se'n vaja a Avinyó e compre I.ª capella portàtil en la qual haje II parells de vestiments de prevere. Item II draps d'altar. Item II palis, la I per a festes e l'altre per a dies faheners. Item una creu d'argent. Item una caldereta d'argent ab son salpasser. Item I oratori d'argent per dar pau. Item II canedelles d'argent. Item I ensencer ab sa barcha. Item I càltzer. Item II canalobres pochs. Item draps de li ops del altar. Item I cofre en què estia la dita capella. Item I missal ops de la dita capella.

Item lo dit Domingo faça fer obs de la dita senyora infanta II parells de vestedures de drap de Bruxelles. Item I redondell de presset vermeyl de cavalcar. E que pach les avaries e custures de les dites vestedures e de II parells de vestedures de vallut e altres de drap d'or que'l senyor rey li dona de la sua cambra ab compliment de penes obs de les dites vestedures, e part açò li faça fer II curtapies de drap de seda e II de drap de lana e IIII gonellas. Item I cota ardia e I gonella de camí.

Item li compre II mules obs de son cavalcar de la dita senyora.

Item faça fer unes andes planes cubertes de drap de seda e de presset vermeyl e II mules ab lurs selles e arneses obs de les dites andes.

Item faça fer vestedures e redondells de cavalcar a II dones vídues e a I.ª donzella e a I.ª cambrera qui van ab la dita senyora, e que'ls do alguna quantitat covinent per comprar selles.

Item faça fer I capell de sol obs de la dita senyora infanta.

Item arnès de cuyna.

E totes les dites cosas faça fer lo dit Domingo com a mellor profit e a major mercat puxa de la cort segons informació donada a ell per lo tresorer, e d'aquelles no's desisqua tro que la dita senyora vaja en lo dit viatge. E lavors e no abans liure-les a aquells que'l bisbe d'Urgell e el bisbe d'Oscha manaran, e cobre'n apocha.

Aquestes són les companyes que són ordonades d'anar ab la senyora infanta de Perpenyà tro a Muntpesller ab les bèsties dejus scrites, a les quals deu ésser dat per cada bèstia de aquells que no menjaran en cort ne hauran provisió, a raó de V torneses d'argent per bèstia.

Primerament bisbe d'Urgell	XV bèsties
Bisbe d'Oscha	XV bèsties
Abat de Sent Michel	VI bèsties
Abat de Sent Martí	V bèsties
Micer Bernat Oliba	IIII bèsties
Sagristà de Euna	IIII bèsties
Pabordre de Salses	IIII bèsties
Official de Euna	IIII bèsties

Cavallers

Berenguer de Vernunt (?)	IIII bèsties

Ponç de Lupià	IIII bèsties
Bernat Sort	IIII bèsties

Dones

Veçcomtesses d'Illa, II	XX bèsties
Vezcomtessa de Rochabertí	X bèsties
La muller d'en Sort	IIII bèsties
Scrivà de ració	III bèsties
Panicer	II bèsties
Reboster	II bèsties
Boteller	II bèsties
Sotscambrer	II bèsties
Un cambrer	I bèstia
Sotsreboster	I bèstia
Sotsboteller	I bèstia
Sotspanicer	I bèstia
Museu	I bèstia
Cavallariç	II bèsties
Sotscavallariç	I bèstia
Comprador	II bèsties

Part les dites persones, hi deuen anar X burgesos de Perpenyà.

Item IIII prohomes de Puigcerdà. Item II de Vilafrancha; e no hauran quitació aquests, ne altra provisió.

A tots los demunt dits darà lo dit en Domingo quitació de XV jorns a la dita rahó de V torneses per bèstia. E dar-los-ha per aquesta forma, ço és, que'ls pagarà en Perpenyà de VIII jorns, si emperò lo comte d'Engou no'ls fahia la messió. E en cas que no'ls fahés la messió, face'ls compliment a Muntpesller de XV dies, si emperò hauran menades totes les bèsties; si no, abate'ls-ne de aytantes con ne hauran menades. E així matex los abatrà si alcuna de les dites persones menjen en cort o si'ls haurà a logar bèsties.

Aquestes són les persones qui deuen anar ab la senyora infanta de Perpenyà entrò a París.

Primerament lo majordom	VI bèsties
Confessor	III bèsties
Capellà	II bèsties
Qui tall	II bèsties
Qui do vin	II bèsties
Sobrecoch	II bèsties
Cambrés, II	II bèsties
Porters de maça, II	II bèsties
Cuyner	I bèstia

Dones

Primerament, madona d'en Perellós	IIII bèsties
Madona Fina	III bèsties
Madona Ruiç	III bèsties
Una donzella e I.ª cambrera	III bèsties

A totes les dites persones darà e pagarà lo dit en Domingo per XV jorns, a la dita rahó de V torneses per bèstia. E en cas que'l comte d'Angou no faés provisió a ells de Muntpesller a enllà, en aquell cas pach-los de I mes, però la dita paga los farà per aytantes bèsties com menaran e no per més.

Aquestes són les bèsties de loguer que deuen anar tro a París.

Primerament, II porters de porta forana . .	II bèsties
L'es[cola]	I bèstia
Lavanera	I bèstia

Atzembles

Primerament obs de la cambra	XII
Rabost	II
Botellaria	I
Cuyna	I
La capella	I

Les dites bèsties pagarà lo dit en Domingo tots jorns lur loguer e en cas que hajen anar tro a París e'l comte d'Angou no'ls farà la messió dar-lus-ha la messió e loguer tro a París ab lo retorn.

Item és ordonat que la senyora infanta pot despendre cascun jorn CL torneses d'argent perquè'l dit Domingo faça la dita messió e la faça fer per lo comprador de la dita senyora. E vol lo senyor rey que solament hi menjen les riches donas ab sengles companyonas e les honrades dones altres que hi sien, e aquelles que deuen anar ab ella, e ésser-hi contínuament juglars.

Ítem li són donats per a juglars estrany M torneses d'argent e aquells darà ab alburà e ab manament del majordom. *Petrus cancellarius.*

(ACA, C, r. 1327, f. 171)

2

Instruccions per a una missatgeria de Francesc de Perellós a la cort de França, sobre un projecte de matrimoni de la infanta Joana.

Barcelona, 29-VIII-1362

Lo rey.

Ja crehem que'us recorda, segons la informació a vós donada axí per nós com per lo noble e amat conseller nostre mossèn en Bernat de Cabrera, com a nós plau fer liganças e convinenças ab lo rey de França, cosí nostre molt car, en cas que de sa volentat axí com de la nostra proceesca. Per què sobre açò tenits aquelles mellors e pus sàvies maneres que puxats, tota vegada guardant nostra honor e profit axí que en fer aquelles o en no curar d'aquelles en cas que víssets que no fos expedient tractar o parlar d'aquelles servats e tenits manera deguda segons que a nostra honor se pertany e de vós confiam. E si per aventura vehíets que'l dit rey hagués cor a matrimonis, ço és, de sa filla, la qual dien que ha XV anys, ab lo duch de Gerona, nostre primogènit, a aquest fet donàssets orella e loch e tot aquell endreçament que puxats, tota vegada servant sobre aquest fet les condicions següents. Primerament, que per ço com és de custuma e usança dels rey e dels majors del mon que'l marit demana la muler e segon açò lo dit duch nostre primogènit hagués a demanar la filla del dit rey per muler, en aquell cas fahéssets que alcuna persona deman a nós l'alta infanta dona Johana, filla nostra, per part del dit rey de

França o per son fill lo duch, aquell qui fos pres ab ell en la batalla, o a tot lo menys per lo duch de Borbó. Emperò tenits manera en quant puxats que la dita filla nostra sia demanada a nós principalment per lo dit rey de França e per consegüent e per lo dit duch son fill si per la persona del dit rey lo dit matrimoni no havia loch, o successivament per la persona del dit duch de Borbó, fahents en cascun d'aquests fets per la manera sobredita vostre poder abans que davallàssets al major fet. Emperò que'l exovar del dit nostre primogènit lo duch sia com major ésser puxa a que's pach en la forma següent, ço és saber, que'l rey de França trametés a nós e en nostra ajuda e socors contra lo rey de Castella en paga del dit exovar III mil glavis pagats almenys per VI meses. E si semblava al dit rey que aquest exovar fos inmoderat, ço que no crehem, almenys fahéssets per manera que en aquest sou se enclogués lo deute que'l dit rey nos deu ja per altres rahons, segons que vós bé sabets. Emperò que no se'n tornassen tro al dit temps haguessen complit en nostre servey, sens notra volentat e consentiment. E si per aventura vehíets que'l fet dels dits matrimonis no tengués via, fahéssets les dites ligançes e convinençes sens los dits matrimonis com mills poguéssets, pus fossen convenibles e eguals e rahonables, tota vegada guardant nostra honor e profit aytant com més puxats. E sobre açò hajat sobirana diligència segons que de vós confiam. Encara presentarets de nostra part una letra al dit rey, la qual li trametem excusatòria de la tornada de sos ambaxadors, sens que no's vian ab nós, segons que sabets, pregant aquell de nostra part que per honor nostra e ben de cascun de nós vulle haver aquells, segons que deu, rahonablement excusats.

Dada en Barchinona a XXIX dies d'agost en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCC LXII sots nostre sagell secret. Rex Petrus.

Dirigitur Francisco de Perilionibus.

Bertrando de Pinós Mandato regis.

Provisa

(ACA, C, r. 1183, f. 78v.)

3

Pactes referents a l'assignació dotal de la infanta Joana.

Barcelona, 19-VI-1372

In Christi nomine. Noverint universi quod nos Petrus Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. Tenore presentis carte nostre fatemur debere vobis egregio et spectabili viro Johanni, comiti Impuriarum, consanguineo nostro carissimo, quadraginta duas mille libras barchinonensium quas, juxta conventa inter nos ex una parte et vos ex altera, super matrimonio fieri comprehenso inter vos et inclitam infantissam Johannam, carissimam filiam nostram et illustris Marie eximie recordacionis prime consortis nostre, dispensacione inde prius habita seu obtenta a domino Summo Pontifice racione vinculi consanguinitatis in quo vos et ipsa estis connexi, eidem infantisse, pro hereditate, legitima, legato et aliis juribus suis maternis pro quibus loca et castra infrascripta tenebat obligata et ipothecata ac etiam pro toto jure sibi competente et competere debente seu competituro in bonis nostris quacumque racione vel causa, vinculis et jure successionis aut alio jure eidem competentibus in dictis bonis nostris juxta legem et jus regni dumtaxat exceptis, dare promisimus quasque ipsa infantissa vobis constituit seu apportavit in dotem seu pro dote sua et nomine dotis sue, et quicquid in instrumento dotalicio per vos hodierna die in posse subscripti notarii facto dicte infantisse confessus fueritis habuisse et recepisse ab eadem dictas quadraginta duas mille libras et renunciaveritis excepcioni non numerate pecunie et dotis non habite et non recepte et aliis legibus et juribus pro vobis facientibus. Tamen est verum et rei veritas sic se habet quod vos inde vel adhuc habuistis seu recepistis quinimo ipsas confessionem et renunciacionem fecistis spe future numeracionis et caucionis huiusmodi inde vobis faciende. Unde, constituentes nos vobis in dictis quadraginta

duabus mille libris debitores et principales paccatores et renunciantes excepcioni dicte pecunie per nos vobis ex hac causa non debite et accioni de dolo, malo et in factum ac omni alii excepcioni, juri et legi hiis obvianti, promittimus et convenimus vobis ex certa sciencia quod dabimus et solvemus vobis vel vestris aut quibus volueritis de dicto debito duodecim mille libras in denariis numerando antequam dictum matrimonium solemnizetis in facie ecclesie cum dicta infantissa, et inde tenemur et promittimus vobis dare idoneos fideiussores, videlicet quemlibet eorum pro sua parte usque ad complementum dictarum duodecim mille librarum qui nobiscum et sine nobis inde se vobis obligabunt sacramentis, homagiis et scriptura tercii et aliis obligationibus necessariis pro utilitate vestra quantum melius fieri poterit et dictari ad vestri commodum et profectum. Et pro reliquis triginta mille libris seu pro satisfaccione earumdem, quia actum est ita et conventum inter nos et vos titulo dicte dotis, tradimus tenore presentis carte nostre et intra manus vobis mittimus de presenti, de et cum consensu vero et firma dicte infantisse, castra et loca nostra de Vinciano, de Clayrano et de Sancto Laurencio situada in comitatu Rossilionis et villam eciam de Villa Regali in regno Valencie sistentem desobligata, quitia et desembargata ab omnibus oneribus censualium mortuorum et violariorum. Que et quam dicta infantissa a nobis tenebat pro dictis juribus suis maternis, emptionis vel alterius obligationis seu contractus titulo obligata et ipothecata mediante perpetue gracie instrumento cum duobus publicis instrumentis inde confectis per fidelem secretarium nostrum Bernardum Michaelis, uno Barchinone prima die septembris anno a Nativitate Domini M°. CCC°. LXX°. et reliquo Dertuse XX^a^. die marcii anno a Nativitate Domini M CCCLXXI°., apensione nostri et dicte infantisse sigillorum comunitis, ut in eis hec et alia lacius sunt contenta; que siquidem loca et villam dicta infantissa, per tradicionem dictorum instrumentorum que in nostra cancellaria restituta fuerunt et pro cautela curie lacerata pro indemnitate nostra, eo quia ex quo nos vobis facimus presentem securitatem et vos ei assecuratis dotem predictam suam est consentaneum rationi quod recuperemus ab ea dicta instrumenta ne videamur diversis nature obligationum pro una et eadem re incongrue obligatori, in nostris manibus resignavit. Ita quod vos, dictus comes, et vestri et quos volueritis ex nunc, vigore et ex causa huiusmodi tradicionis et intra manus missionis et alias ex pacto inter nos et vos ratione dicte dotis inito, castra et loca predicta de Vinciano, de Clayrano et de Sancto Laurencio et villam predictam de Villa Regali cum fortaliciis, edificiis, terminis et territoriis locorum predictorum et ville jam dicte et cuiuslibet eorum et cum militibus et dominabus, feudis, directis, dominiis, feudatariis et vassallis et hominibus et mulieribus inibi habitantibus et habitaturis, mansis, mansoveriis, censibus, agrariis, expletorum partibus et redditibus ac juribus quibuscunque ac etiam cum mero et mixto imperio et jurisdiccione alta et baxa, civili et criminali et quacunque alia jurisdiccione cuiusquenque nature et speciei existat et exercicio eorumdem quomodocunque ad nos pertineat et pertinere debeat et possit in predictis que vobis tradimus et terminis et hominibus et mulieribus eorumdem presentibus et futuris et aliis aciam quibuscunque personis tam privatis quam extraneis, christianis, judeis seu sarracenis cuiuscunque etiam legis status et condicionis existant habitantibus et habitaturis in dictis villa et locis et quolibet eorumdem seu in eis delinquentibus, contrahentibus et declinantibus nunc vel in futurum, cum pace etiam et treuga, hoste et cavalcata et eorum redempcione et cum questiis, peytis, cenis, subsidiis, servitutibus, usaticis, adempriviis, obvencionibus, terciis, laudismiis, exitibus, redditibus et proventibus quibuscunque et cum furnis, carniceriis, molendinis, aquis, aqueductibus, resclosis, silvis, nemoribus, devesiis, garrigis, piscacionibus, venacionibus, mineriis et trobis, planis et motibus, pratis, pascuis et pasturis, albergis, potestatibus, emparis, plantis et stacamentis et servitutibus et juribus quibuscunque realibus et personalibus et quibuscunque dominiis personarum et rerum apparentibus et non apparentibus, adquisitis et adquirendis, debitis et debendis, nobis in predictis villa et locis et quolibet eorumdem seu parte ipsorum et terminis ipsorum et cum omnibus aliis quibuscunque juribus et pertinenciis ac proprietatibus suis et cuiuslibet ipsorum, quecunque sint et quocunque nomine censeantur, nobis in predictis villa et locis et eorum terminis de jure, usu, usatico seu consuetudine aut alio quocunque modo pertinentibus et pertinere debentibus seu valentibus nunc vel imposterum pertienere, et prout

ea melius et plenius nos et nostri predecessores habuimus et eciam possedimus quoquomodo, habeatis vos et vestri et quos volueritis, teneatis et possideatis in pleno dominio et fructus eorum, ex causa dicti matrimonii et alias racione dominii ex causis predictis in vos translati, vestros proprios et eorum faciatis, non recipiendo eos unquam in sortem solucionis. Ita eciam quod vos, dictus comes, et vestri ac quos volueritis possitis per vos seu per baiulos, procuratores seu alios officiales vestros exercere in dictis villa et locis superius designatis et in personis inibi habitantibus et habitaturis vel extraneis, christianis, judeis vel sarracenis seu alterius cuiuscunque legis vel condicionis existant, et sive etiam sint officiales vel privati, delinquentibus et contrahentibus seu quasi contrahentibus seu delinquentibus, etiam in caminis publicis omnimodam jurisdiccionem ut prefertur cuiuscunque nature condicionis et speciei existat. Et ut per vos seu officiales vestros et vestrorum in hiis successorum puniantur delinquentes seu culpabiles, ac ut de mero et mixto imperio et alia jurisdiccione predicta omnibus et singulis notorium patefiat, possitis deinde quando et quociens vobis et vestris placuerit semel et pluries erigere et erigi facere et tenere in dictis villa et castris sive locis et terminis et territoriis ipsorum quot volueritis castellos, perticas, medias furcas et furcas et alia signa merum et mixtum imperium et jurisdiccionem predictam designancia et denotancia, malefactores seu de quibuscunque criminibus delatos presentes capiendo et puniendo et absentes citando, banniendo, bona annotando, confiscando, torquendo, fustigando, incarcerando, aures, manus et pedes et alia membra auferendo, privando, relegando, exulando et quovis alio punicionis et condemnacionis genere criminosos seu de criminibus inculpatos punire et absolvere, componere, condemnare, remittere et perdonare, sicut vobis et vestris in hiis successoribus placuerit et facere volueritis seu fuerit alias benevisum. Possitis quidem vos et vestri in hiis successores in predictis villa, castris seu locis et quolibet ipsorum et eorum et cuiuslibet eorum terminis uti dictis jurisdiccionibus, prout quicunque barones et quivis alii in locis suis habentes merum et mixtum imperium et aliam similem huic jurisdiccionem possunt et consueverunt facere et etiam exercere absque aliqua appellacione, provocacione, supplicacione et recursu, qui seu que ad nos seu officiales nostros minime habeantur nec illum vel illam nos seu nostri successores nec officiales nostri et eorum habeamus in aliquo casuum contingentium quovismodo. Declarantes in presenti contractu intelligi et comprehendi nedum futura crimina, excessus et delicta committenda sed eciam jam commissa sive inde inquisitum sit, sive non, ut omnis intricacio et materia questionis omnino tollatur exinde inter nos et officiales nostros et vos et officiales vestros. Quibus siquidem officialibus nostris presentibus et futuris et successorum nostrorum, tam gubernatori generali quam eius vicesgerentibus quam aliis quibuscunque, sub ire et indignacionis nostre incursu mandamus cum hac eadem et eis etiam inhibemus ne de aliqua jurisdiccione seu exercicio eiusdem in dictis villa et castris seu locis et eorum terminis et hominibus et mulieribus cuiusvis existant status, legis et condicionis, etiam si sint persone extranee delinquentibus aut quevis crimina, excessus vel delicta comittentibus, nedum in ipsis villa et locis sed etiam in caminis publicis, fluminibus vel rivis se quomodolibet intromittant sicut non possunt aut debent. Sic quod pro aliquibus criminibus seu causis dicti officiales nostri presentes nec futuri seu eorum locatenentes intrent villam, castra seu loca predicta seu terminos ipsorum nec alias vos nec vestros in hiis successores aut officiales vestros inquietent, impediant vel perturbent, aut contra premissa vel infrascripta aut aliqua de eisdem veniant nec permittant aliquem contravenire aliqua racione, sed premissa et infrascripta omnia et singula teneant et observent et ab aliis faciant etiam observari si indignacionem nostram cupiunt evitare. Et una cum locis et villa predictis, modo et forma supra contentis, tradimus et intra manus mittimus vobis, dicto comiti, et vestris et quibus volueritis illos quator mille octingentos sexaginta solidos barchinonensium qui tempore preterito cum carta nostra pendenti sigillo munita, data Gerunde vicesima octava die aprilis anno a Nativitate Domini M°. CCC°. quinquagesimo octavo, per nos dati, concessi et assignati extiterunt illustri Constancie recolende memorie regine Sicilie, filie nostre carissime, et dicte inclite infantisse antequam ad dictum ipsa regina transfretasset regnum, habendi et percipiendi per ipsas seu quem vellent quolibet anno in et super pesquerio sive pesqueratge vicarie Confluentis, prout consuetum est colligi in dicto loco

de Vinciano et in aliis locis tam dicte vicarie quam aliis quibus dictum pesquerium consuetum est colligi et plicari. Qui siquidem quatuor mille octingenti sexaginta solidi fuerunt per nos dictis filiabus nostris tunc dati et concessi pro faciendo eis complementum ad quindecim mille solidos rendales et annuales quos dicta loca de Vinciano, de Clayrano et de Sancto Laurencio, que tunc dederamus dictis filiabus nostris in compensationem et emendam aliorum locorum que ex largitione eis inde facta per dictam illustrem Mariam, reginam Aragonum, primam coniugen nostram matremque ipsarum, habebant in Aragonia, valere fuerunt extimata, et aliis etiam rationibus sive causis, prout in carta predicta que in nostra cancellaria per dictam inclitam infantissam restituta fuit et pro cautela curie lacerata lacius hec et alia vidimus contineri. Et postea, quando dicta regina ad regnum suum se transtulit supradictum, dicti quatour mille octingenti sexaginta solidi fuerunt per nos dati, consignati et obligati, de dictarum filiarum nostrarum voluntate, hominibus dictorum locorum et castrorum de Vinciano, de Clayrano et de Sancto Laurencio ultra redditus locorum ipsorum pro solvendis annualibus pensionibus violariorum et censualium mortuorum que ratione passagii dicte regine per ipsos vendita extiterunt. Sic quod vos, dictus comes, et vestri ac quos volueritis habeatis et percipiatis quolibet anno, ex causis predictis, predictos quatuor mille octingentos sexaginta solidos ad complementum viginti mille solidorum annualium et rendalium ad quos ascendunt seu ascendere credimus redditus annui dictorum ville et locorum una cum ipsis quatuor mille octingentis sexaginta solidis dicti pesquerii rendalibus, prout et eis modo et forma quibus dicte filie nostre et postea dicti homines ratione donationum, concessionum et assignationum predictarum consueverunt percipere et habere. Mandantes procuratori nostro regio comitatuum Rossilionis et Ceritanie presenti et futuro firmiter et districte quod de precio sive preciis dicti pesquerii quolibet anno vobis, dicto comiti, aut cui vel quibus volueritis loco et nomine vestro dictos quatuor mille octingentos sexaginta solidos tribuant et exsolvant eis modo et forma quibus ipse procurator et predecessores sui in ipso officio dictis filiabus nostris et postea dictis hominibus ipsos anno quolibet tribuere et exsolvere consueverunt. Et ex alia parte, de et cum voluntate, consensu et firma illustris Alienore, regine Aragonum, coniugis nostre carissime, tradimus vobis ex causis predictis et mittimus intra manus vestras de presenti in pleno dominio viginti mille solidos barchinonensium dicte monete censuals perpetuos et rendales, quos vobis assignamus in et super redditibus planis quos eadem regina habet et percipit in villis Muriveteris et Morelle et ipsarum utraque, quas ipsa regina pro sua camera a nobis tenet assignatas. Hoc etiam adiecto quod si redditus annui locorum et ville predictorum, una cum dictis quatuor mille octingentis sexaginta solidis rendalibus vobis super dicto pesquerio assignatis et in pleno dominio traditis, non sufficiant sicut credimus sufficere ad viginti mille solidos rendales annuatim, eo casu teneamur facere complementum ad id quod inde defecerit de dictis redditibus Muriveteris et Morelle, et illud de voluntate et consensu dicte regine in et super ipsis redditibus nunc pro tunc vobis cum pleno dominio tradimus et assignamus ex pacto inter nos et vos ex causa predicta inito ultra dictos viginti mille solidos jam super eis per nos vobis assignatos et in pleno dominio ex causis predictis traditos, quodque si eosdem viginti mille solidos et etiam id quod deficeret de dictis redditibus dictorum ville et locorum et quatour mille octingentis sexaginta solidis dicti pesquerii que vobis supra tradimus usque ad complementum dictorum viginti mille solidorum quos una cum dictis quatuor mille octingentis sexaginta solidis debent valere redditus ipsorum ville et locorum aliquo casu habere et percipere non valeretis in pace et omni questione cessante, eo casu ex certa sciencia convenimus et promittimus vobis alibi ea in loco tuto nostro vobis vel vestris iisdem modis mutare et assignare, et taliter quod absque difficultate et dispendio vestri et vestrorum ipsas quantitates, tam dictos viginti mille solidos vobis jam supra assignatos quam etiam id si quod defecerit ex redditibus locorum predictorum et ex quatuor mille octingentis sexaginta solidis usque ad complementum dictorum viginti mille solidorum rendalium, integre et libere valeatis percipere et habere. Et sic habeatis et recipiatis modis et causis predictis vos, dictus comes, et vestri in hiis successores ultra predicta villam, castra et loca et quatuor mille octingentos sexaginta solidos super dicto pesquerio memoratos dictos viginti mille solidos vobis assignatos et traditos ex redditibus dictarum villarum Muri-

veteris et Morelle simul cum eo si quod defuerit ex viginti mille solidis aliis ad quos redditus dicte ville de Vila Regali et aliorum locorum predictorum una cum dictis quatuor mille octingentis sexaginta solidis annuatim asserimus ascendere, annis singulis in pace cum omni districtu, potestate et jurisdiccione habendi et recipiendi eosdem tamdiu donec dicte triginta mille libre fuerint integre persolute, salvo quod modo infrascripto possint redimi hii viginti mille solidi et alia per nos vobis modis et causis predictis tradita. Sic etiam quod non oporteat vos faticare in nobis seu dicta regina nec officialibus nostris et suis et nostrorum et suorum successorum nec aliis quibusvis quod solvant vobis dictos viginti mille solidos et illud quod deesse contingerit de dictis aliis viginti mille solidis ad quos, una cum predictis quatuor mille octingentis sexaginta solidis dicti pesquerii, debent ascendere redditus ville et locorum supradictorum, prout superius declaratur, quinimo absque fatica et requisicione nostris et aliorum predictorum vestra propria auctoritate per vos seu alium nomine vestro possitis de dictis redditibus villarum Morelle et Muriveteris annuatim capere dictos viginti mille solidos cum eo si quod defuerit de aliis viginti mille solidis rendalibus supradictis et captos vobiscum ducere et vestras voluntates facere tanquam de re vestra propria vel ad ipsos vobis tradentos collectores, baiulos seu arrendatores aut alios receptores dictorum reddituum dictarum villarum Muriveteris et Morelle et alias quascunque personas que ad hoc teneantur compellere modis et districtibus quibus vobis videatur et uti etiam dictis redditibus et dominio ipsorum usque ad dictam quantitatem viginti mille solidorum et eius quod ex aliis viginti mille solidis predictis deficiet sicut vobis et vestris ni hiis successoribus videbitur quotiens cessaretur solucio ipsius quantitatis seu partis eiusdem prout nos et dicta regina facere poteramus ante presentem contractum. Et si dicti redditus dicte regine vendantur aliquo seu aliquibus annis quotiens vendantur emptores seu arrendatores ipsorum vobis et vestris in hiis successoribus solvere dictos viginti mille solidos et aliud quod est dictum et ad ipsos et ipsum, dicto casu, vobis et eis exsolvendum obligationes vobis et vestris facere teneantur idoneas et securas et quas ab eis requisiveritis annis singulis antequam aliquid receperint de redditibus antedictis. Et si forsan aliqua universitas corpus vel collegium cuiusvis status vel condicionis existant aliquod privilegium vel convencionem, pactum vel concessionem a nobis vel predecessoribus nostris habent, quod non credimus, per quod seu quam allegaretur predicta que vobis obligamus et tradimus non posse seu non debere a nostra corona regia separari vel alias impugnarentur vel possent impugnari predicta que vobis tradimus, nos de nostre plenitudine potestatis omnia ipsa talia privilegia, conventiones, concessiones et pacta, etiam si juramento vel quavis alia firmitate vallata et sub quacunque verborum forma concepta forent, et quascunque leges et jura communia patrie ad hec adversancia decernimus non obstare eaque omnia quoad hec tollimus, cassamus, dissolvimus et revocamus, dispensantes super hoc ex certa sciencia de nostre regie plenitudine potestatis. Et supplemus ex certa sciencia et ex eadem potestate omnem defectum si quis notari posset in aliquo capite predictorum et infrascriptorum. Decernentes et volentes hunc nostrum contractum et omnia in eo deducta vim legis paccionate habere et perpetuam roboris firmitatem, non obstantibus aliquibus contrariis ad premissa et subscripta, etiam si talia forent quod absque eorum expressione intelligi non possent, quoniam hic pro appositis haberi volumus et censemus. Et ulterius etiam quod nos seu dicta regina seu etiam inclitus infans Johannes primogenitus noster carisimus vel officiales nostri aut ipsorum aliquo casu, ratione seu occasione pro factis propriis nostris et ipsorum aut vestri, dicti comitis, vel vestrorum in hiis successorum vel alia quavis causa non possemus in predictis omnibus que vobis modis et causis predictis tradimus vel aliquo ipsorum facere nec fieri facere aliquam executionem, emparam, marcham seu represaliam aut pignorationes in personis vel bonis, quod si fieri continget nunc pro tunc pro nunc ex causa presentis tradicionis et quia actum et conventum existit inter nos et vos quod pactum vim legis habere decernimus ex certa sciencia revocamus, cassamus et irritamus et quidquid inde factum existeret huius serie decernimus non valere, cum nos presentem tradicionem facere intendamus et velimus in vos cum hac concessione et jure huiusmodi proxime dicto et cum aliis superius expressatis et aliis quibuscunque que dici et intelligi possint ad vestri et quorum volueritis commodum et profectum. Intelligatur tamen, et sub hoc pacto

vobis facimus presentem contractum atque tradicionem, quod quadocunque vobis seu vestris solverimus predictas triginta mille libras francas ab omni empara, marcha seu alio impedimento, vos incontinenti teneamini restituere nobis seu successoribus nostris villam, loca et castra predicta de Villa Regali, de Vinciano, de Clayrano et de Sancto Laurencio cum juribus et pertinenciis suis, et dicte illustri consorti nostre dictos redditus vobis supra traditos et assignatos super dictis redditibus villarum Muriveteris et Morelle. Et quod particulares soluciones de dictis triginta mille libris pro redimendis ipsis redditibus vobis traditis et assignatis super redditibus dictarum villarum Muriveteris et Morelle vobis et vestris fieri possint dumtamen quindecim mille solidi solvantur inde vobis pro milanario reddituum ipsorum vobis traditorum. Has itaque tradicionem et intra manus missionem nos dictus rex, de voluntate, consensu et firma dictarum regine et infantisse, facimus vobis, dicto comiti, et vestris in hiis successoribus ex causa dicti matrimonii de omnibus et singulis supradictis modo et forma quibus supra, sicut melius dici potest et intelligi ad vesturm vestrorumque in hiis successorum salvamentum et bonum etiam intellectum. Et extrahimus predicta omnia et singula, de et cum consensu et firma regine et infantisse predictarum, de jure, dominio, posse, propietate et possessione nostri et nostrorum et ipsarum regine et infantisse et suorum eademque in vestrum vestrorumque in hiis successorum jus, dominium et posse mittimus et transferimus irrevocabiliter pleno jure ad habendum, tenendum, possidendum, vendendum et alienandum ac ad omnes vestras vestrorumque voluntates inde libere faciendum sine contradiccione et impedimento nostri et nostrorum et dictarum regine et infantisse et suorum et alius cuiuscunque persone. Inducentes vos de presenti de omnibus et singulis supradictis que vobis tradimus et obligamus cum hoc publico instrumento in plenam pacificam et corporalem seu quasi possessionem, et in ea promittimus vos et vestros in hiis successores facere potiores contra omnes personas universitates corpus et collegium. Promittentesque nichilominus quod trademus seu tradi faciemus vobis seu procuratori vestro aut alii cui volueritis loco vestri plenam pacificam et corporalem possessionem seu quasi predictorum omnium que vobis tradimus, et defendemus vos inductum in ea. Et damus ulterius et concedimus vobis auctoritatem, licenciam et plenum posse quod per vos seu procuratorem vestrum aut alium nomine vestro auctoritate vestra propria possitis possessionem corporalem predictorum omnium libere apprehendere et apprehensam licite retinere et vestra facere voluntates. Nos vero, donec vobis dictam possessionem corporalem seu quasi tradiderimus vel vos aut alius loco vestri eam acceperitis, interim constituimus nos et dictas reginam et infantissam predita omnia et singula que vobis tradimus et obligamus pro vobis et vestro nomine precario possidere. Preterea ex causa huiusmodi contractus tradicionis et intra manus missionis cedimus et mandamus vobis et vestris in hiis successoribus omnia jura, loca, voces, vices et acciones nostras et dictarum regine et infantisse reales et personales, utiles et directas sive etiam mixtas et alias quascunque nobis et ipsis competentes et competere debentes et valentes in predictis que vobis tradimus et intra manus mittimus et contra quascunque personas bona et res ration eorum. Quibus omnibus possitis vos et vestri in hiis successores uti et experiri, agendo et defendendo et alio quocunque modo in iudicio et extra et omnia alia faciendo quemadmodum nos et dicte regina et infantissa et quisque nostrum facere poteramus ante huiusmodi traditionem et possemus nunc et etiam postea quandocunque. Nos enim in hiis constituimus vos et vestros in hiis successores procuratores et veros dominos ut in rem vestram et eorum propriam ad faciendum inde ut predictum est in omnibus voluntates. Mandantes tenore huius publici instrumenti, vicem epistole in hac parte gerentis, omnibus et singulis militibus, dominabus, feudatariis, vassallis et aliis hominibus et feminis ville et castrorum seu locorum predictorum presentibus et futuris seu qui inibi feuda havent vel alia bona aut jura quod de predictis omnibus et singulis que supra vobis tradimus vobis et vestris in hiis successoribus respondeant, obediant et attendant et vos et vestros in hiis successores proveris et alodialibus dominis habeant et teneant et eis pareant tanquam eorum dominis naturalibus et homagium et juramentum et quamcunque aliam recognicionem ad quam teneantur vobis prestent sicut nobis et dicte infantisse simul vel insolidum tenebantur. Ipsis autem de hiis vobis respondentibus, ipsos nunc pro tunc et tunc pro nunc eos et

quemlibet ipsorum absolvimus ab omni fide, homagio et juramento et aliis quibusvis in quibus nobis teneantur vel sint alias obligati. Mandamus etiam baiulis, procuratoribus, arrendatoribus, collectoribus ac receptoribus reddituum predictorum villarum Muriveteris et Morelle presentibus et futuris et aliis etiam quibusvis qui ad prestacionem ipsorum reddituum quomodocunque tenentur et decetero tenebuntur seu alias obligati existan cum presenti publico instrumento, vicem epistole in se gerenti, firmiter et districte quatenus annis singulis vobis et non dicte regine nec thesourario suo aut alii suo nomine et vestris in hiis successoribus respondeant de dictis viginti mille solidis vobis supra super dictia redditibus assignatis et in pleno dominio traditis et alio supradicto si quod defuerit de dictis viginti mille solidis reddituum dictorum ville et locorum et quatuor mille octingentorum sexaginta solidorum dicti pesquerii plenarie et potenter, sicut per vos vel alium nomine vestro aut vestrorum in hiis successorum fuerint requisiti, et quod obligationes et securitates inde vobis faciant seu fieri faciant prout superius continetur. Promittentes et convenientes solenni stipulacione interveniente quod predicta que vobis tradimus et intra manus mittimus faciemus vos et vestros in hiis successores habere tenere et possidere et eis uti in pace contra omnes personas, universitates, corpus vel collegium vobis vel vestris in hiis successoribus super predictis vel aliquo predictorum molestiam litem vel controversiam inferentes aut inferre volentes aut peticionem vel demandam facientes quodque tenebimur inde vobis et vestris in hiis successoribus semper de firma et legali eviccione eorumdem. Ita quod si ab aliqua persona, universitate, corpore vel collegio aut ab aliquo alio fieret vel moveretur unquam in predictis que vobis tradimus in totum vel in partem seu occasione ipsorum contra vos vel vestros aut bona vestra vel vestrorum, in judicio vel extra judicium aut alias, juste vel injuste, aliqua accio, questio, peticio vel demanda, lis vel controversia de jure vel de facto aut alias conveniums et promittimus firmiter et ex pacto vobis et vestris in hiis successoribus quod incontinenti cum inde fuerimus requisiti opponemus nos per nos seu procuratorem nostrum defensioni vestri et vestrorum et respondebimus et satisfaciemus pro vobis et vestris quibuslibet inde querelantibus seu accionem aliquam dirigentibus. Et quod in principio questionis suscipiemus in nos totum onus litigii et agemus, defendemus et ducemus causam et causas, litem et lites nostris propriis sumptibus et expensis a principio usque ad finem vel vos aut vestris in hiis successores si volueritis possitis ipsam causam seu causas, litem et lites agere, defendere et ducere per vos ipsos seu per interpositam personam et hoc sit in eleccione vestri et vestrorum. Remittentes vobis ex certa sciencia et vestris necessitatem denunciacionis. Et si vos vel vestri in hiis succesores ipsas causam et causas, litem et lites agere, defendere et ducere elegeritis per vos ipsos seu per interpositam personam ut prefertur, convenimus et promittimus vobis de certa sciencia quod nos et nostri restituemus et solvemus ad totam vestram voluntatem indilate omnes expensas, damna, ineresse et missiones que circa ipsas causam et causas fient et quidquid et quantum a vobis vel vestris in hiis successoribus fuerit evictum simul cum omnibus damnis, missionibus et interesse que inde vos vel vestri in hiis successores feceritis et sustinueritis quoquomodo sive obtineatis sive succumbatis in ipsis litibus sive causis. Et alias super premissis omnibus et singulis servabimus vos et vestros indemnes et penitus sine damno. Et credatur vobis et vestris in hiis successoribus super dictis missionibus, damnis et interesse planis verbis et nullo probacionis genere exacto vel saltem proprio vestro juramento quod vobis ad vitandum onus probationis deferimus et pro delato volumus id haberi. Et pro predictis omnibus et singulis tenendis et observandis, atendendis et comprendis obligamus vobis et vestris omnia et singula bona, res et jura nostra mobilia et immobilia habita et habenda. Renunciantes super hiis omnibus et singulis privilegiis statutis, constitucionibus, usaticis et juribus adversantibus supradictis. Insuper juramus per Dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia a nobis corporaliter tacta quod predictam tradicionem et intra manus missionem et alia omnia et singula supradicta nos et dicte regina et infantissa et nostri et earum successores tenebimus et inviolabiliter observabimus, attendemus et complebimus et rata et accepta habebimus et contra ea nunquam veniemus vel faciemus aut dictas reginam et infantissam aut aliam personam contravenire vel facere permittemur aliquo jure,

casu, titulo et eventu. Deinde nos Alienora Dei gracia regina Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comitissaque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, consors dicti illustrissimi domini regis, viri et domini nostri carissimi, et nos infantissa Johanna, filia dicti domini regis, patris nostri carissimi, gratis et ex certa sciencia laudantes, approbantes, ratificantes et confirmantes vobis, dicto comiti, presenti et vestris in hiis successoribus obligationem, tradicionem et intra manus missionem superius vobis factas per eundem dominum regem de predictis omnibus et singulis superius declaratis ex causa dicti matrimonii et omnia alia et singula supradicta et eisdem omnibus et singulis expresse consentientes, prout melius et lacius superius expressantur, que omnia hic repetimus et pro repetitis haberi volumus ea omnia et singula, prout per dictum dominum regem facta sunt et narrata de presenti, facimus et firmamus vobis, dicto comiti, et vestris in hiis successoribus sicut superius continentur et sicut melius dici, fieri, intelligi et interpretari possit ad utilitatem et ad bonum et sanum ac sincerum intellectum vestri et vestrorum in hiis successorum. Et promittimus et convenimus vobis ex certa sciencia quod contra predicta vel aliquid predictorum non veniemus vel faciemus per nos vel interpositam personam palam vel occulte, scilicet nos dicta regina ratione dicte nostra assignationis quinimo volumus vos anteferri in hiis et placet nobis quod in dictis viginti mille solidis per dictum dominum regem virum nostrum vobis assignatis et in pleno dominio traditis in et superdictis redditibus dictarum Morelle et Muriveteris et in eo etiam si quod deficiet ex viginti mille solidis rendalibus et annualibus supradictis et in percepcione eorum sitis potior jure et prior tempore quam nos et quod in hiis non impediemus vos nec vestros in hiis successores, salva redempcione eorum ut superius est contentum. Nec noc dicta infantissa ratione obligationis, vendicionis, donationis aut alterius cuiuscunque alienationis per dictum dominum regem in nos de dictis locis et quatuor mille octingentis sexaginta solidis dicti pesquerii factarum. Nec ambe dicte regina et infantissa seu altera nostrum ratione aliarum quarumvis peticionum, accionum questionum et demandarum quas in predictis bonis et juribus vobis traditis vel eorum parte habeamus et habere possimus aut nobis vel alteri nostrum competant vel competere possint nunc vel in futurum rationibus predictis vel ratione etiam dotis nostre, dicte regine, et augmenti seu sponsalicii vel jurium ypothecarum eorumdem, nec nos, dicta infantissa, ratione dotis et augmenti dicte domine matris mee et ypothece eorumdem. Nec ambe dicta regina et infantissa aliqua alia ratione vel causa, imo ipsas questiones, peticiones et demandas et jura et acciones quascunque in predictis vobis superius traditis nobis vel alteri nostrum pertinentes vel valentes pertinere rationibus predictis vel aliis quibusvis in vos et vestros in hiis successores cedimus, transferimus et mandamus et eis uti possitis quoad predicta sicut nos poteramus ante huimodi instrumenti confeccionem. Et mandamus serie huius instrumenti, vim epistole gerentis, sicut dictus dominus rex supra mandavit, universis et singulis personis cuiuscunque status seu condicionis existant que ad hec teneantur quod vobis et cui volueritis respondeant et satisfaciant de juramentis et homagiis et aliis omnibus et singulis supradictis desuper vobis assignatis et traditis. Eis autem de predictis respondentibus vobis et vestris in hiis successoribus ipsos inde nunc pro tunc pro nunc ab eisdem ducimus absolvendos et quitios appellamus. Et vos ipsos ad predicta et quodlibet predictorum et vestri in hiis successores possitis compellere et compelli facere modis et districtibus quibus nos poteramus ante presentem contractum et possemus nunc et etiam postea quandocunque. Constituentes etiam vos in hiis procuratorem et verum dominum ut in rem vestram propriam ad faciendum inde vestre libitum voluntatis et vestrorum, salvis condicionibus et retencionibus supradictis. Promittentes bona fide vobis premissa omnia et singula rata, grata et firma habere, tenere et observare et contra ea non facere vel venire per nos vel personam interpositam aliqua ratione sub bonorum nostrorum omnium ypotheca. Renunciantes super hiis nos dicta regina et nos dicta infantissa, cerciorate ad plenum de juribus nostris, dotibus et sponsaliciis supradictis et ypothece eorumdem et legi Julie de fundo dotali et auctentice "Sive a me" et auctentice "Si qua mulier posite C ad Velleyanum" et beneficio et auxilio senatus consulti velleyani et omni excepcioni eorum et omnibus aliis beneficiis et auxiliis, juribus, casibus, usaticis, privilegiis, rationibus et causis quibuscunque nos juvantibus vel juvare

valentibus adversus predicta. Ceterum nos infans Johannes, dicti domini regis primogenitus, dux Gerunde et comes Cervarie, ac in terris et regnis suis gubernator generalis, gratis et ex certa sciencia et consulte per nos et omnes successores nostros laudamus, approbamos et confirmamus vobis, dicto egregio viro Johanni, comiti Impuriarum predicto, omnia et singula supradicta, tam per dictum dominum regem quam per dictam dominam reginam, parentes nostros carissimos, quam etiam per dictam inclitam infantissam, carissimam sororem nostram, futuram coniugem vestram, facta dicta et expressata, prout lacius et plenius superius declarantur et ad utilitatem et bonum et sanum ac sincerum intellectum vestri et vestrorum in hiis successorum dici potest, fieri et intelligi et etiam interpretari. Et promittimus contra ea non facere vel venire ratione successionis nobis pertinentis nunc vel in futurum in dictis bonis vobis ut premittitur traditis et obligatis nec aliqua alia ratione modo seu jure, imo quantum ad hec renunciamus omni juri, accioni, questioni, peticioni et demande quas in predictis vel aliquo predictorum facere possemus nunc vel in futurum aliqua ratione, de jure nostro plene cerciorati, salvis condicionibus et retencionibus per dictum dominum regem retentis superius et sibi salvatis. Et insuper, tam nos dicta regina quam nos dicta infantissa quam nos dictus infans Johannes, non vi nec dolo sed sponte, juramus per Dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia corporaliter a nobis tacta predicta omnia et singula rata, grata et firma habere, tenere et observare et contra ea nunquam facere vel venire de jure vel de facto aliqua ratione, modo seu jure. Ad hec ego Johannes, commes Impuriarum predictius, acceptans a vobis, excellentissimis et inclito ac magnifico dominis rege, regina et duce necnon a vobis inclita infantissa, tradicionem et intra manus missionem de predictis omnibus et singulis per vos, dictum dominum regem, michi factam et alia omnia et singula supradicta per vos omnes et quemlibet vestrum dicta superius promissa et narrata sub pactis, modis et condicionibus quibus supra, consentio omnibus et singulis supradictis et quatenus per me servari, attendi et compleri debeant et supra sunt expressata me debere servare, attendere et complere promitto vobis mea bona fide quod ea omnia et singula servabo, attendam et complebo infallibiliter sub bonorum meorum habitorum et habendorum omnium obligatione. Et insuper, non vi nec dolo sed sponte, juro per Dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia corporaliter a me tacta predicta omnia et singula attendere, servare fideliter et complere et contra ea non venire per me vel interpositam personam de jure vel de facto aliqua ratione modo seu jure. Que quidem omnia et singula supradicta, prout superius lacius sunt contenta, nos rex et regina, infants Johannes et infantissa Johanna predicti necnon ego dictus comes ex certa sciencia per nos et omnes successores nostros facimus, paciscimur, convenimus et promittimus nobis adinvicem et nostris in hiis successoribus et vobis notario infrascripto, tanquam publice persone premissa omnia et singula a nobis et nostrum quolibet quatenus a se dicta sunt stipulanti legitime et recipienti ac paciscenti, pro nobis ipsis adinvicem et nostris in hiis successoribus ac aliis etiam personis quarum interest et intererit ac interesse potest et poterit in futurum. De quibus omnibus supradictis petimus fieri et tradi per notarium subscriptum, scilicet nobis dictis regi et regine unum et michi dicto comiti aliud instrumentum, sigillis nostrum omnium predictorum impendenti communitum in premissorum testimonium et cautelam.

Quod est actum et datum Barchinone, decima nona die junii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo secundo nostrique regni dicti regis tricesimo septimo. Visa Rodericus.

Sig+num Petri Dei gracia regis Aragonum, Valenci, Maioricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui hec laudamus, firmamus et juramus.

Sig+num Alienore Dei gracia regine Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comitisseque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, que hec concedimus, laudamus, firmamus et juramus. Ferrarius.

Sig+num infantis Johannis, dictorum dominorum regis et regine primogeniti, qui hec laudamus, concedimus, firmamus et juramus dictoque instrumento sigillum nostrum appendicium, pro maiori validatione ipsius, jussimus apponendum. Jacobus, cancellarius.

Sig+num infantisse Johanne, incliti domini regis filie, que hec laudamus, concedimus, firmamus et juramus.

Sig+num Johannis, comitis Impuriarum predicti, qui hec laudamus, concedimus, firmamus et juramus.

Testes sunt qui presentes fuerunt: reverendus dominus frater Petrus de Aragonia, de ordine Minorum. Reverendi domini Lupus, Cesaraugustanus archiepiscopus. Romeus, Ilerdensis episcopus. Hugo, vicecomes Cardone. Olfo de Proxida, gerensvices gubernatoris Maioricarum. Johannes Remiri d'Arellano, Raymundus de Villanova, camerlengi. Berengarius de Relato, dicte domine regine thesaurarius, et Jacobus Conesa, prothonotarius, consiliarii dicti domini regis.

Sig+num Guillelmi Oliverii, dicti domini regis scriptoris ac dicte domine regine secretarii, et auctoritate ipsius domini regis notarii publici per totam terram et dominacionem suam, qui predictis interfuit et hec scribi fecit et clausit. Cum raso et rescripto in VIII.ª linea ubi dicitur 'et reliquo Dertuse XX.ª die marcii anno a Nativitate Domini M° CCC° L° XX°', et in linea IX.ª ubi corrigitur 'appensione nostri dicte infantisse sigillorum comunitis up in eis hec et'.

Ex capitulis per dictos dominos regem, reginam, ducem, infantissam et comitem in posse meo firmatis et juratis egi. Guillelmus Oliverii.

Dominus rex habuit eam pro visa. Bernardus de Bonastre. Provisa.

Habetur (?) in libro infantisse.

(Al dors hi ha un títol que diu:) Instrumentum convencionale factum super matrimonio domine infantisse Johanne cum comite Impuriarum. Et habet huic simile dictus comes.

(ACA, C, perg. Pere III, 2680)

4

Reconeixement al comte d'Empúries de les joies i objectes restituïts al rei, que els havia empenyorats per raó d'una part del dot de la infanta.

Barcelona, 16-II-1376

In nomine Domini. Noverint universi quod nos Petrus etc. Fatemur et recognoscimus vobis egregio et spectabili viro Johanni comiti Impuriarum, genero nostro carissimo, quod in finamento seu complemento solucionis nobis noviter factor per fidelem consiliarium et thesaurarium nostrum Petrum de Vallo de omnibus illis duodecim mille libris barchinonensium quas vobis in pecunia dare promisimus et assecuravimus cum publico instrumento ex illis quadraginta duabus mille libris barchinonensium per nos vobis dare promissis in dotem et pro dote inclite infantisse Johanne, filie nostre carissime uxorisque vestre, tradidistis et reddidistis nobis nosque a vobis habuimus et recepimus per manus videlicet Berengarii Triall de domo vestra, integre et absque deterioracione et diminucione aliqua, jocalia seu res mobiles infrascriptas que seu quas vobis tradideramus seu tradi feceramus per fidelem nostrum Bernardum de Colle, locumtenentem magistri racionalis curie nostre, in pignore ac pro securitate seu cautela duodecim mille librarum barchinonensium predictarum, videlicet coronam pro servicio coronacionis nostre factam, que est tota de auro et in ea est unus circulos in quo sunt decem rose sive castoni in quorum quinque, scilicet in medio cuiuslibet eorum, sunt duo balaixii et in quolibet sunt duodecim perule grosse, scilicet in quolibet cantono tres, et etiam sunt ibi quatuor esmeragdi mediocres et etiam in quolibet castono, in medio dictarum trium perularum, unus granatus parvus, sed deficit isde unus dictorum granatorum; sunt etiam in dicto circulo quinque rose sive castoni et in quolibet existit unus magnus esmaragdus et etiam IIII^or balaxii mediocres et quatuor adamantes parvi. Preterea sunt in dicta corona quinque muroni magni

et in quolibet sunt v esmaragdi, quatuor balaxii, viii° perule grosse et in capite est unus esmaragdus parvus qui existit in medio quatuor perularum, que sunt de numero dictarum octo perularum, et in quolibet dictorum muronorum sunt in pede duo adamantes parvi. Sunt etiam in eadem corona quinque muroni parvi et in capite cuiuslibet tres perule grosse et in medio ipsarum perularum est unus balaxius parvus; sunt etiam in quolibet muronorum quatuor esmaragdi et duo balaxii, et in uno ipsorum muronorum deficit in parte inferiori una rosula auri. Necnon unum pitxerium aureum smaltatum cum coopertorio in quibus pitxerio et eius coopertorio sunt afixi septuaginta duo granati, inter magnos et parvos, sexaginta novem safiri, inter magnos et parvos, et octuaginta sex perule, inter grossas et parvas, et ponderat ad pensum Perpiniani septem marchas, sex uncias et mediam. Et etiam unam copam auri cum coopertorio auri cum esmaltis et pluribus margaritis inibi afixis, scilicet septuaginta tribus granatis, inter magnos et parvos, quadraginta octo safiris, inter magnos et parvos, et cxxxv perulis, et ponderat ad pensum Perpiniani octo marchas, sex uncias et mediam et tria ternalia. Necnon unum pitxerium auri cum uno safiro in coopertorio et uno smalto et in parte interiori, et ponderat ad pensum Perpiniani tres marchas, unam unciam, unum ternale et medium. Preterea unam cupam auri cum coopertorio auri, in qua cupa est intus unum esmaltum et aliud in dicto coopertorio et unus safirus in dicto coopertorio, et ponderat ad dictum pensum Perpiniani quinque marchas et unum ternale. Et etiam unum ceptrum auri quod est una virga, in cuius sumitate est unus flors et in sumitate ipsius floris sunt unus lapis preciosus qui, prout continetur in inventario nostro, est rubinus sed aliqui dicunt ipsum lapidem esse balaxium, et due perule grosse, et ponderat dictum ceptrum ad dictum pensum unam marcham, septem uncias et duos denarios. Et unum pomum auri, in quo existit una crux auri in qua sunt quinque balaxi, quinque safirii et duodecim perule, et ponderat ad dictum pensum unam marcham, duas uncias et unum ternale. Et aliud pomum auri, in quo est unus flors auri in cuius sumitate sunt unus balaxius mediocris sive grosset et due perule grosse, ponderatque ad pensum predictum septem uncias et mediam et tria ternalia. Necnon aliud ceptrum auri quod est una virga, in cuius sumitate est unus flors et in sumitate ipsius floris unus balaxius et due perule grosse, et ponderat ad dictum pensum unam marcham, quinque uncias et unum denarium. Et etiam unum gotum auri cum coopertorio auri et uno safiro et quatuor perulis in capite et uno smalto intus et alio in coopertorio, et ponderat duas marchas, unam unciam et unum ternale et duos denarios. Et unum tabernaculum argenti deauratum et esmaltatum diversis esmaltis ad signum nostri et Sancti Georgii, cum diversis lapidibus virmiliis et lividis vocatis doblets. Et unam tabulam argenti deauratam similem dicto tabernaculo, et in ea sunt sculpte sive figurate Anunciacio Gloriosissime Virginis Marie et efigies trium Regum Orientis. Et unam tabulam argenti deauratam similem proxime dicte, et in ea est sculpta istoria puerperii Beatissime Virginis Marie et Presentacio Jhesu Christi ad Sanctum Simeonem in Templo. Necnon sex tabulas argenti deauratas, cum diversis doblets lividis et virmiliis, in quarum una sunt sculpte Anunciacio et Capcio Jhesu Christi et in alia Presentacio Templi et quomodo Jhesu Christus bajulabat sibi Crucem, et in alia Nativitas Christi et quomodo Pilatus lavit manus, et in alia Monumentum Jhesu Christi et Assumpcio eius Beatissime Matris Virginis Marie, et in alia Crucifixio Jhesu Christi et quomodo rex Herodes fecit interfici Innocentes, et in alia quomodo Virgo Gloriosissima fugit cum benedictissimo eius Filio in Egiptum et quomodo deponebatur Christus Dominus de Cruce. Que quidem jocalia seu res mobiles per nos vobis, ut predicitur, reddita seu redditats tradidimus de presenti Bernardo de Colle superius nominato. Unde renunciando excepcioni jocalium et rerum predictarum non habitarum et non receptarum et doli, presens apoche instrumentum vobis fieri et sigillo nostro pendenti comuniri jussimus in testimonium premissorum.

Quod est actuam Barchinone xvi^a^ die febroarii anno a Nativitate Domini mcccclxxvi° regnique nostri xl° primo. Rex Petrus.

Sig+num [en blanc] Petri Dei gracia regis Aragonum, etc., qui hec firmamus et laudamus.

Testes huius rei sunt: Raymundus de Villanova, camerlengus, Manuel d'Antença, pro-

motor negociorum curie, milites, et Petrus de Vallo, thesaurarius, consiliarii dicti domini regis.

Dominus rex mandavit mihi Bernardo Michaelis, in cuius posse firmavit. Provisa.

(ACA, c, r. 1092, f. 183)

5

Capítols fets pel castellà d'Amposta sobre la concessió d'un subsidi per al matrimoni de la infanta Joana.

Barcelona, agost 1372

Noverint universi quod, cum serenissimus et magnificus princeps et dominus Petrus Dei gracia rex Aragonum, etc. aliquociens rogasset venerabilem et religiosum fratrem Johannem Ferdinandi de Heredia, castellanum Emposte et priorem Catalonie ordinis Hospitalis Sancti Johannis Jherosolimitani, postulassetque ab eo ut, in auxilium expensarum per ipsum dominum regem faciendarum racione matrimonii firmati inter inclitam infantissam Johannam filiam suam carissimam, et egregium et spectabilem virum Johannem, comitem Impuriarum et alias pro dotanda ipsa domina infantissa pro villis, locis et vassallis, tam christianis judeis quam sarracenis, que ipse, ut castellanus Emposte et titulo dicte castellanie, in regnis Aragonum et Valencie ac in principatu Catalonie possidet atque habet ubicumque habitent predicti vassalli, concederet et daret aliquam pecunie quantitatem, et habito aliquali tractatu inter ipsum castellanum ex una parte et Petrum de Marginibus, scriptorem porcionis domus, ac Petrum de Vallo, regentem officius thesaurarie, consiliarios predicti domini regis, nomine eiusdem domini regis ex altera, idem castellanus obtulisset super eo capitula infrascripta et predici Petrus de Marginibus et Petrus de Vallo fecissent ad ea responsiones suas seu verius domini regis, cuius nomine hec agebant, positas et scriptas in fine cuiuslibet dictorum capitulorum, quorum siquidem capitulorum et responsionum ad ea per predictos factarum tenores per ordinem subsequntur:

El castellán d'Amposta, veyendo que al senyor rey convendrá a fazer muytas missiones por razón del matrimonio firmado entre la senyora infanta donya Johana filla suya e el muyt noble varón el conte d'Ampuries, por la qual razon el dito senyor rey ha acordado e entiende demandar ayuda a todos los otros prelados e otros del regne de Aragón, el dito castellán, por su mera liberalidat, en ayuda de las ditas missiones atorga al dito senyor dos mil florines por los lugares e vassallos de la dita castellanía, assín christianos, judíos como moros, do quiere que sean domiciliados o habiten, assín por los lugares que'l dito castellan ha en Aragón como por los que son e ha en Catalunya e en el regno de Valencia, assín como castellán e por razon de la castellanía, e el dito atorgamiento faze dius los capítoles e condiciones que se siguen. El senyor rey accepta lo dito dono de dos mil florines e fazen'de al dit castellán gracias dius las respuestas contenidas en la fin de los capitoles dius escritos:

Primerament que'l dito senyor con carta suya confessará los ditos dos mil florines por el dito castellán al senyor rey dados graciosament e por mera e propria voluntat del dito castellán e atorgará el dito senyor que'l dito dono no pueda al dito castellán ni a sus succeidores en la dita castellanía en algun tiempo seyer aduyto a consequencia nin en puedan seyer lesiados privilegios, concessiones, libertades qualesquiere que'l dito castellán o la orden del Espital hayan de aquesto, los quales los escusen de aquesto, ni el dito dono en algun tiempo pueda seyer allegado por possessión, uso ne costumbre. - Plaze al senyor rey que las ditas concessiones privilegios e libertades por el present dono no sean en res lesas ni prejudicadas, antes romangan en su esser segund que eran antes de la oblación del present dono, e que'l dito dono al dito castellán ne a sus successores en la dita castellanía non pueda nin deva seyer treyta a consequencia en algun tiempo.

Item que los otros prelados del dito regno d'Aragón por aquesta razón den al dito senyor e si no fazian, que'l dito dono e atorgamiento del dito castellan no haja valor. - Plaze al dito senyor rey dius condición si la mayor partida de los prelados del dito regno d'Aragón donarán al dito senyor por aquesta razón del dito dono vaya por feyto e haya firmeza e no en otra manera.

Item que las execuciones e compulsas fazederas por aquesti feyto en los lugares e vassallos de la castellanía haya fazer el dito castellán o qui ell querrá por ell, o que'l dito senyor sea tenido assignar qualesquiere porteros que'l dito castellán demandará por fer las ditas execuciones. - Plaze al senyor rey.

Item que'l dito senyor con letra suya mande e inhibesca a don Pero Jordán d'Urríes o a qualesquiere deputados o deputadores por la dita razón a fazer demandas en las ditas partidas que a los lugares e vassallos de la dita castellanía o singulares de aquella non puedan demandar nin demanden nin se entremetan d'ellos por la dita razón de alguna cosa. - Ya es seydo mandado al dito mossén Pero Jordán d'Urríes que non se entremeta de aquesto nin se pueda entremeter en los lugares e vassallos, pero sean feytas letras sobre aquesto las que serán menester.

Item que como los ditos vassallos hayan a pagar por el present mes de agosto e por el mes de setiembre primero venient lo que les toca en el dono que agora en las cortes çagueras celebradas en Saragossa por el dito regno es atorgado al senyor rey e a pagar mas de present sin grand danyo non podríen, por aquesto dize el dito castellán que fará pagar los ditos dos mil florines d'aquí por todo el mes de janero primero venient. - Plaze al senyor rey.

Demum quintadecima die augusti anno a Nativitate Domini M° CCC° LXX° secundo prenominatus castellanus, existens personaliter in quadam camera domorum Raymundi Estanyen, emptoris majoris domus domine regine, situatarum prope ecclesiam Sancte Marie de Mercede civitatis Barchinone, in quibus domibus idem castellanus hospitatur, visis iterato et lectis per ipsum capitulis supradictis et recognitis ad occulum et seriatim responsiones ad quodlibet ipsorum capitulorum per predictos factas easque responsiones acceptans et habens grata ipsa preinserta capitula et responsiones easdem, firmavit et concessit in posse mei Thome de Canellis, ipsius domini regis scriptoris et eius actoritate notarii publici per totam regiam dominacionem, omnia et singula capitula supradicta cum responsionibus factis ad ea ut superius est jam dictum. Et dictus dominus rex, cum graciarum accione recipiens et acceptans ab eodem castellano, pro locis et vassallis dicte castellanie constitutis et habitantibus in prefatis regnis Aragonum et Valencie et in principatu Catalonie, donum prefarotum duorum mille florenorum cum condicionibus et retencionibus contentis in capitulis supradictis, que capitula et responsiones ad ea per predictos eius consiliarios ipsius domini regis nomine factas coram ipso domino rege per me dictum scriptorem lecta fuerunt seriatim XXVII^a^ die ipsius mensis augusti, constitutus personaliter in camera palacii seu domorum quas domina regina, eius conjux, habet in dicta civitate Barchinone, in qua camera ipsius domini regis consilia frequentantur, in posse mei ipsius notarii concessit et firmavit omnia et singula capitula supradicta cum et sub responsionibus supradictis, promittens et jurans ad Dominum Deum et eius sancta IIII^or^ Evangelia corporaliter per ipsum tacta quod omnia et singula que secundum tenorem ipsorum capitulorum sunt per eum fienda et observanda teneret et observaret tenerique et observari faceret cum effectu, et non contrafaceret vel veniret aut fieri per aliquos permittet aliqua racione. Et ut eadem melius servarentur, mandavit Petro de Vallo, eius consiliari et regenti officium sue thesaurarie, inibi presenti, quod predicta omnia et singula per dictum dominum regem fienda et tenenda juxta tenorem dictorum capitulorum tenere et servare et quavis racione seu causa non contrafacere vel venire juraret. Dictus igitur Petrus de Vallo, dicti domini regis mandatis adquiescere volens ut convenit, ipsa eadem die in prenarrata camera domorum dicte domine regine constitutus personaliter, promisit et juravit per Dominum Deum et eius sancta IIII^or^ Evangelia per eum tacta in posse mei dicti scriptoris et notarii quod predicta omnia et singula que super et pro predictis per dictum dominus regem debent fieri et servari ipse Petrus, in quantum in ipso esset, teneret et observaret et contra non faceret racione quacumque. Premis-

sis itaque omnibus sic peractis, dictus dominus rex mandavit et dictus castellanus requisivit inde fieri duo consimilia publica instrumenta in testimonium rei geste, alterum quorum traderetur nomine dicti domini regis prefato Petro de Vallo et alterum dicto castellano. Quare ad dicti domini regis et ipsius castellani requisicionem fuerunt facta de premissis antedicta duo publica instrumenta. Acta fuerunt predicta omnia diebus, locis et anno prefixis, presentibus testibus, videlicet firme predicti castellani, Berengario de Magarola, de thesauraria, Bernardo de Prato-Narbonesio, notario de domo prefati domini regis, et Marcho Sanccii de Cutanda, camerario ipsius castellani, et firme prefati domini regis et dicti Petri de Vallo, nobili Raymundo Alamanni de Cervilione, gerentivices gubernatoris regni Valencie, Berengario de Ripis, uxerio domorum, militibus, et Petro de Marginibus, scriptore porcionis domus, consiliariis predicti domini regis.

Sig+num [en blanc] Petris Dei gracia regis Aragonum, etc., qui hec concessit firmavit et juravit et huic instrumento sigillum suum appendicium apponi voluit et mandavit in testimonium omnium premissorum. Visa Rodericus.

Sig+num fratris Johannis Ferdinandi de Heredia, castellani predicti, qui laudavit et firmavit predicta. Sig+num Petri de Vallo, regentis predictam thesaurariam, qui premissa servare et tenere juravit.

Dominus rex mandavit mihi Thome de Canellis, in cuius posse predictus dominus rex et alii predicti firmarunt et jurarunt predicta.

(ACA, C, r. 1474, f. 84)